

#1 • 2016 • MEDLEMSMAGASIN FOR HUMAN-ETISK FORBUND

Fri tanke redigeres etter
redaktørplakaten.

Redaksjonelt stoff i Fri tanke står
ikke nødvendigvis for Human-
Etisk Forbunds regning.

Kontakt

Human-Etisk Forbunds
sentralbord: 23 15 60 00
Fri tanke tlf: 23 15 60 20

E-post:

fri.tanke@human.no

Nettsted:

fritanke.no

Ansvarlig redaktør

Kirsti Bergh
kirsti.bergh@human.no

Design

Dinamo

Layout/repro

Roar Høiestad/www.rhdesign.no

Trykk

Kroonpress AS

Opplag

68 500

Cover

Terje Vestervik
terje.vestervik@gmail.com
terjevostervik.tumblr.com

Stofffrister

#2-2016: 20. april
#3-2016: 20. juli
#4-2016: 20. oktober

Fri tanke gikk til trykk
25. februar 2016

I magasinet Fri tanke har en del artikler referansenummer – for eksempel slik [9996]. Skriv inn tallet i søkefunksjonen øverst til høyre på nettsiden Fritanke.no – så får du opp saken som hører til.

01

Etikken er fortsatt viktig etter seksti år

60 år er gått siden Human-Etisk Forbund ble stiftet 9. april 1956, i en fullsatt storsal i Venstres hus i Oslo. Stiftelsen var etterlengtet, og etter stiftelsesmøtet hadde 256 tegnet seg som medlemmer. Stifterne var opptatt av etikken, av å frigjøre den fra religionens dogmer, som 1950-tallssamfunnet fortsatt var preget av. At kirken og religionen hadde «sin klamme hånd» om moralen, hadde konsekvenser for synet på kvinners posisjon, barn og sex utenfor ekteskap, homofilies rettigheter og muligheter, reproduksjon, annerledes tenkende, for å nevne noe.

Initiativtaker Kristian Horn sa i sin tale på stiftelsesmøtet: «Det som er skjult i det store mørke får en hver tenke hvad han vil (om). Det som er grunnlaget for samlingen i arbeidet i dette forbund er anerkjennelsen av etikkens betydning og dens selvstendighet.»

DET VAR OGSÅ en optimisme på vegne av den universelle etikken som, i en av stifterne Johan Hovstads ord, «må bli kittet og sementen i det verdenssamfunn som må til for å tryggja fridom og fred i verda». Dette var tanker stifterne ønsket å være med og spre.

Human-Etisk Forbund i dag er veldig annerledes enn den foreningen det var etter stiftelsesmøtet i 1956. Forbundet i dag er en organisasjon med over 85.000 medlemmer, med kontorer i alle fylker, og med rundt 90 ansatte, en stor økonomi og mange hundre frivillige som til sammen gjør like mange årsverk som de ansatte.

Kanskje ville stifterne ha stilt seg ufor-

01 Etikken var en viktig del av Kristian Horns prosjekt Borgerlig Konfirmasjon fra 1951 av, her med ungdom som er borgerlige konfirmanter på femtitallet.

stående til visse sider ved dagens virksomhet. Men målet om «en moral gitt av og for mennesker – en moral som vil gi bedre muligheter for lykke og trivsel blant mennesker enn den kristne moral gir grunnlag for», er langt på vei nådd i det norske majoritetssamfunnet. Samfunnet er frigjort fra, ja, Den norske kirke selv er langt på vei frigjort fra den intolerante moral som den presset på menneskene.

Men de etiske utfordringene er her i dag også, kanskje er vi på visse områder i den motsatte enden av moralspekteret enn i 1956. I dag kommer vi heller ikke utenom den globale etikkens utfordringer. Human-Etisk Forbund er en viktig bidragsyter i den etiske debatten gjennom de 10.000 ungdommene som hvert år gjennomgår det humanistiske konfirmasjonskurset, men i 2016 trenger vi å satse enda mer på en av de viktigste sidene ved det humanistiske/humanetiske livssynet – nemlig etikken.

T Kirsti Bergh, redaktør av Fri tanke

Les mer på Fritanke.no

Et beskyttende skjold av godhet

Kan man si noe kritisk om Snåsa-filmen til Margreth Olin uten å være slem? spør Even Gran. – Man kan godt lage en film om «godhet» uten å drive propaganda for en nyreligiøs, svermerisk folkebevegelse i samme slengen, mener han. **[10062]**

Følg med på Fritanke.no

Der publiserer vi
jevnlig saker om
livssyn, livssyns-
politikk og mye annet.

1 Aktuelt

- 6 **Notert fra verden**
- 8 **Dialogungdommene**
I 2007 fikk Human-Etisk Forbund endelig en selvstendig ungdomsorganisasjon.
- 15 **Notert**
- 16 **Camilla vil være medmenneske**
Hva får en tobarnsmor til pakke 30 koffertene og sette seg på flyet til Lesbos for å hjelpe båtflyktninger?

2 Forbundet

- 22 **Generalsekretærens spalte**
Kristin Mile ser tilbake på ti begivenhetsrike år
- 23 **Notert**
- 25 **De frivillige**
Møt noen av veteranene som har stiftet og drevet lokallag i Human-Etisk Forbund opp gjennom årene.
- 36 **Fra arkivet**
Vi har hentet fram et intervju med Kristian Horn, mannen bak Human-Etisk Forbunds stiftelse.
- 40 **Humanistisk Ungdom**
Ja til en mangfoldig seksualundervisning!

3 Tema

- 42 **Det viktigste skillet i forbundets historie**
Den 12. februar 1976 startet en ny tidsregning for Human-Etisk Forbund.

4 Meninger

- 56 **Portrettet**
Avholdsmann og vegetarianer. Reflektert og selvkritisk. Ingen opprører. Møt Anders Garbom Backe (24), nestleder i Human-Etisk Forbund.
- 58 **Humanismens ideer**
Den politiske tenkeren Thomas Hobbes utformet på sekstenhundretallet en samfunnskontrakt uten Gud.
- 70 **Menneskerettigheter**
Menneskerettighetene har vært sentrale gjennom hele Human-Etisk Forbunds historie.
- 74 **Human etikk**
Fremmede som drukner og moralens grenser: Global etikk er krevende og forlanger mye av oss.
- 78 **Bøker**
- 82 **Informasjon fra Human-Etisk Forbund**

Aktuelt

- 1 2 3 4

NOTISER	REPORTASJE	NOTISER	INTERVJU

Livssynsfagets far

Forfatteren Dag Skogheim døde 4. desember 2015. I tillegg til å stå bak en lang rekke sakprosa og skjønnlitterære utgivelser, er han kjent som livssynsfagets far. Som aktiv i Human-Etisk Forbund og lærer i Asker engasjerte han seg i arbeidet for et alternativt livssynsfag da datteren hans skulle begynne i ungdomsskolen. Tanken på at hun skulle gjennom kristendomsundervisning opprørte ham. Med HEF i ryggen jobbet han for å etablere livssynsundervisning ved Torstad ungdomsskole – og fikk tillatelse til å sette i gang høsten 1970. – Det var og er et mål for meg at vi i Norge skal ha en sekulær skole. At man nå har KRL-faget er jeg fullstendig og prinsipielt mot. Kristendom er ikke etikk, sa han til Fri tanke i 2005. [Les mer på Fritanke.no \(10026\)](#)

➤ **USA** The Richard Dawkins Foundation for Reason & Science (RDFRS) og Center for Inquiry (CFI) slår seg sammen. Den nye organisasjonen vil få et budsjett på over 50 millioner kroner og ha rundt 45 ansatte. RDFRS vil bli en underavdeling under CFI, mens daglig leder for RDFRS, Robyn Blumner, blir sjef for den sammen-slåtte enheten.

➤ **IRAN** På årsdagen for fatwaen mot Salman Rushdie fornyet 40 statlige iranske medier dusøren på hodet til forfatteren av *De sataniske vers*. Summen skal være over fem millioner kroner. Den religiøse lederen Khomeini utstedte i 1989 fatwaen som oppfordret alle muslimer til å drepe Rushdie og alle involvert i bokpubliseringen. Den norske forleggeren William Nygaard ble skutt og skadet i 1993.

➤ **BANGLADESH** To menn er dømt til døden for drapet på ateistbloggeren Ahmed Rajib Haider i 2013. De siste årene har sju profilerte ateister blitt drept av islamske ekstremister. Flere har blitt angrepet og skadet. Blir drapene nå tatt på alvor?

F. Confess

IRANSKE METALMUSIKERE RISIKERER DØDSSTRAFF FOR BLASFEMI

➤ **IRAN** To medlemmer i det iranske metalbandet Confess, Nikan Siyanor Khosravi og Khosravi Arash Ilkhani, risikerer dødsstraff i Iran. De to ble arrestert i november i fjor og er tiltalt for blasfemi; å ha startet et illegalt undergrunnsband og drevet et plateselskap innenfor en musikk sjanger som anses å være satanistisk; å skrive tekster som anses å være anti-religiøse, ateistiske, politiske og anarkistiske; og å ha gitt

intervjuer til forbudte, utenlandske radiostasjoner.

Hvis de to bandmedlemmene blir kjent skyldig i blasfemi, antireligiositet og ateisme risikerer de dødsstraff under de strenge islamske lovene i Iran.

De skal ha sittet på isolasjon fra november til 5. februar, da de ble løslatt mot en kausjon på rundt 280.000 kroner.

Øystein Garnes Brun er varamedlem i Human-Etisk Forbunds hovedstyre og gitarist

i metalbandet Borknagar. Han synes det er rart at ikke saken er slått stort opp i mediene.

– Prinsippene er de samme uansett om du er samfunnsaktivist, poet eller spiller hardrock. Det handler om å få uttrykke seg som man vil uten frykt for represalier, og i hvert fall uten frykt for å bli drept. Vi kan ikke akseptere at Iran oppfører seg på den måten. Jeg håper folk våkner og at dette fører til massive protester, sier han. **[10073]**

FORTSATT NEI TIL ATEISTPRESIDENT

➤ **USA** Nok en gang viser undersøkelser at ateister er minst ønsket som presidentkandidat i USA. Over halvparten av de spurte, 51 prosent, svarer det er mindre sannsynlig at de vil stemme på en presidentkandidat hvis de får vite at han/

hun var ateist, ifølge Pew Research Center. Undersøkelsen viser at ateisme har en mer skadelig effekt for en presidentkandidat enn hvis det ble kjent at vedkommende var muslim, har vært utro, har pengeproblemer

eller er homofil.

Men det går framover: Andelen som mener det er ufordelaktig hvis en presidentkandidat står fram som ateist, har falt fra 63 prosent i 2007 til 51 prosent i dag. **[10072]**

JOHNNY DEPP TIL REASON RALLY

➤ **USA** Den amerikanske filmstjernen Johnny Depp skal delta på den store rasjonalistmarkeringen Reason Rally i Washington 4 juni i år. Det er andre gang amerikanske ateister, humanister, skeptikere og rasjonalister samler seg ved Lincoln-minnesmerket og viser seg fram. I tillegg til Depp kommer et knippe kjente vitenskapsmenn og -kvinner, sekularisme-talspersoner og komikere og skuespillere – som Bill Nye, James Randi, Laurence Krauss, Maryam Namazie, Margaret Cho, Julia Sweeny og Richard Dawkins. Ifølge arrangørene er målet både å feire sekularisme og fritenkeri og å vise fram den ikke-religiøse stemmeblokken og kreve at fornuften blir satt i forsetet i politikk og offentlighet. Se mer på reasonrally.org.

F. Debbie Allen

«DIN POMPOSE BAJAS»

➤ **AUSTRALIA** Også «der nede» er Den katolske kirken rammet av overgrepsskandaler, hvor prester har misbrukt unge gutter seksuelt. Landets øverste geistlige, kardinal George Pell [74], er i Roma og har legeerklæring på at han er for syk til å ta den lange flyreisen til Australia og vitne i en kommende rettsak om overgrepene. Saken har skapt oppstandelse. Kardinalen beskyldes for å prøve å snike seg unna og for å ha prøvd å få et av ofrene til å holde tett mot betaling.

En av de som reagerer sterkt på at kardinal Pell ikke har

noen planer om å komme hjem for å vitne, er den australsk-britiske artisten Tim Minchin. Han har som respons laget en sang: «Come Home (Cardinal Pell)». Sangen er melodios og fengende, men teksten er et hardt personangrep mot kardinalen. Her er utdrag fra teksten: «You should come home you pompous buffoon. I suggest do it soon», «I think you are scum and I reckon you should come home». Til slutt synger Minchin at hvis han ikke kommer hjem av fri vilje, så er kanskje sangen så drøy at kardinalen kommer hjem for å saksøke ham.

[Hør sangen: 10077]

SHAPPI ER NY LEDER I DET BRITISKE HUMANISTFORBUNDET

➤ **ENGLAND** Den iranskfødte britiske komikeren og forfatteren Shappi Khorsandi er ny president i det britiske humanistforbundet BHA. Hun kom til England fordi hennes far var dissident og rømte fra det iranske presteregimet. Hennes mål er å gjøre BHA inviterende for de som ikke tror, og å bidra i diskusjoner om moral og filosofi.

– Når sosiale spørsmål diskuteres i media og de store religionene er representert ønsker jeg også å se den humanistiske stemmen representert, sier hun i et intervju med New Humanist.

Som barn fra en ikke-religiøs familie følte hun ofte at hun måtte tie stille. Det ikke å ha en religion, særlig som farget, gjorde at hun fikk mange spørsmål og ofte måtte forklare

familiens trossystem til fremmede. Selv ble hun lært opp til å respektere andres religion, men opplevde alltid at hennes ikke-religiøse livssyn og følelser ikke ble respektert.

– Det var det som trakk meg til BHA, sier hun.

Les hele intervjuet på newhumanist.org.uk

Mange av notisene på disse sidene finner du i utvidete utgaver på Fritanke.no. Merk deg tallet og skriv det inn i søkefunksjonen på Fritanke.no, så får du opp artikkelen.

Dialogungdommene

Tidligere forsøk har strandet, men i 2007 fikk Human-Etisk Forbund endelig en selvstendig ungdomsorganisasjon. Slik gikk det til.

T Aslaug Olette Klausen

36 pluss seks ungdommer er samlet i et møtelokale på Haraldsheim Vandrerhjem i Oslo. De sitter i ovale stolsirkler. De diskuterer, eller rettere, de er i religionsdialog. Ved hver ovale ende sitter det en representant for et annet livssyn og forklar hva hun eller han tror på. Og svarer på spørsmål.

Spørsmålstillerne er alle deltakere på Humanistisk Ungdoms (HU) vinterseminar. Temaet for seminaret er religionskritikk og dialog. Lørdagen er viet gjester fra ulike livssyn som stiller seg lagelig til for hogg.

– Dette er mindre religionskritisk enn forventet. De har en innstilling som sier det er mer å hente ved dialog. Samtidig gir besøket religionene et menneskelig ansikt, og samtalerne gjør at spørsmålene skaper nye spørsmål. Det er en undervurdert læringsform, og jeg skulle gjerne gjort det mer i religionsundervisningen, sier Christian Lomsdalen (30).

Han er til stede som observatør, for å vite hva han går til når han skal være en av lederne på årets sommerleir i Humanistisk Ungdom. Selv meldte han seg først inn i Human-Etisk Forbund (HEF) som 27-åring. To år for sent til å kunne være aktiv i ungdomsorganisasjonen.

Lomsdalen har med det gjort det samme som så mange andre HEF-medlemmer før

ham: først meldt seg inn i voksen alder. Forbundet har hatt utfordringer med å rekruttere de yngste.

HELE FIRE FORSØK har det vært på å starte en egen arena for ungdommene. Ironisk nok er forbundets største suksesshistorie Humanistisk konfirmasjon. Rundt 10.000 ungdommer konfirmerer seg nå årlig i regi forbundet, men de blir verken automatisk eller nødvendigvis medlemmer deretter.

Humanistisk Ungdom ble stiftet etter en utredning bestilt av hovedstyret i HEF, som med bekymring så på «forgubbingen» av medlemsmassen. Dette skulle være ungdomsstyrt organisasjon for unge humanister. Det skulle ikke være et livssynssamfunn som HEF, men en organisasjon som kunne lage aktiviteter og møteplasser for ungdom av ungdom innenfor en humanistisk ramme. Målet var selvsagt å nå konfirmanterne, etter konfirmasjonen.

«Som gruppe er ungdom selvsagt uensartet og sammensatt, men felles er at ungdomstiden er et mål i seg selv, og ikke bare en mellom-

01 & 02 Humanistisk Ungdom er dialogorienterte, noe som kom til uttrykk på årets vinterseminar. Deltagerne møtte unge representanter for ulike livssyn, de hørte på og stilte spørsmål.

F Marte Gjærde

01

F Humanistisk Ungdom

«Dette er noe mindre religionskritisk enn forventet»

► periode før voksenlivet. Derfor må et ungdomsarbeid utvikles på ungdoms egne premisser og være demokratisk styrt. Det betyr at våre anbefalinger er å regne som valg mellom ulike retninger og grader av satsing, men at alle tiltakene som velges må utformes av ungdom selv.» – Referat fra arbeidsgruppa, 2005.

Det var stor grad av enighet i forbundet om at dette var veien å gå. Og dermed fikk HEF for første gang en selvstendig og uavhengig ungdomsorganisasjon som mottar offentlig støtte under regelverket for barne- og ungdomsorganisasjoner, i tillegg til den økonomiske støtten fra moderorganisasjonen.

Og dette er nok noe av forklaringen på hvorfor HU i motsetning til sine forgjengere er blitt en levedyktig organisasjon.

– **EN TRYGG FINANSIERING** har gitt muligheten til jevnlig aktivitet og samlinger for unge humanister. I tillegg

unge humanister, IHEYO. I 2007 satt han som styreleder der, og samme vår ble han også oppnevnt i arbeidsgruppa som skulle utforme den nye norske organisasjonens vedtekter. Unge HEF-medlemmer og årets humanistiske konfirmanter ble så invitert til sommerleir for å være med å starte det som skulle bli Humanistisk Ungdom.

– *Hvordan så HU ut da det ble stiftet?*

– På stiftelsesdagen hadde man nesten ingenting. Først et par måneder etter stiftelsen fikk man etablert et medlemsregister. Man delte ut innmeldingsskjema på sommerleiren, slik at de som var med å stifte ble medlemmer, forteller Helgestad.

– Det fantes heller ikke noe lokallag annet enn gruppa i Oslo, da vi stiftet HU. Vi hadde ingen ansatte og ingen penger. Vi levde på HEF det første året. Noen vil vel si det er konstant.

DEN FØRSTE HØSTEN ble det imidlertid stiftet hele 15 nye lokallag. Sist ble det satt ny rekord med 22 lokallag. Et imponerende tall, ifølge ledere for andre ungdomsorganisasjoner Helgestad har møtt. På kontoret sentralt satt han selv på deltid, i tillegg til prosjektlederen fra arbeidsgruppa, Ingrid Stranger-Thorsen, som var blitt ansatt av HEF våren 2007.

– Vi møtte utfordringer som: Hvordan definerer man at man er medlem i HU? Fortsatt er det slik at melder man seg inn i HU, blir man også medlem i Human-Etisk Forbund. Medlemskapet er ikke selvstendig fristilt. Men selv om HU økonomisk er avhengig av HEF, så kan HU mene noe HEF ikke mener.

Under hans ledelse holdt imidlertid HU seg i stor grad på linje med moderorganisasjonen hva angikk meninger. Når det kom til aksjoner og valg av aksjonsformer var de derimot hva han kaller mer ungdommelig, eller friskere.

– *Har HU ført til foryngelse?*

– Medlemsmassen vakker stabilt rundt 1.000 betalende medlemmer. HU har ikke rekruttert så voldsomt som man hadde håpet. Men det man har fått gjort, er å foryngre HEF-apparatet, gjennom at de som har vært ledere, aktive i lokallag i HU, har blitt gode kandidater til verv i HEF.

LARS-PETTER HELGESTAD er i så måte selv et eksempel på suksess. Det samme er de øvrige lederne HU har hatt siden oppstarten. Med unntak av Helene Klepepestø er alle tilknyttet HEF sentralt, enten i admi-

01 Mari Anna Friedrich leder gruppearbeid på stiftelsesleiren i 2007. Seinere leder Anders Garbom Backe ytterst til høyre.

02 Det første HU-styret: bak fra venstre Siri Engen, Lars-Petter Helgestad og Oda Martine Steinsdatter Øverhaug. Foran fra venstre: Espen Urkegjerd, Steffen Falkevik, Thomas Sæløen, Mari Anna Friedrich, Solfrid Vige og Maja Berdal.

03 2008: Humanistisk Ungdom starter året med å levere et 10 kvm stort flak av sammenlimte postkort for endringer i KRL-faget til Kunnskapsdepartementet.

04 HU-landsmøtet i 2012 skjer i ordnede former i Humanismens hus.

02

F Humanistisk Ungdom

03

F Humanistisk Ungdom

04

01

02

Humanistisk Ungdom

- Stiftet 16. august 2007
- Er på den femte lederen siden stiftelsen
- 1691 registrerte medlemmer, 1009 betalende medlemmer i 2015
  - 20 lokallag rundt omkring i landet
- HU er medlem av Klimavalgalliansen, LNU, Frivillighet Norge, IHEYO og UngDialog
- Landsmøte 15. - 17. april – hvor leder, nestleder og inntil sju sentralstyremedlemmer skal velges. Økonomileder og tre sittende styremedlemmer er ikke på valg
- Årets sommerleir går av stabelen 30. juli - 4. august. I fjor deltok 137 ungdommer, hvor mange melder seg på i år?

- nistrasjon eller hovedstyret, mens Kleppstø er fylkesleder i HEF Hordaland.
- *Hva tror du er årsaken til at det har blitt rekruttert færre enn forventet?*
- Noe kommer av at dette fortsatt er en ung organisasjonen. Jeg ser for meg at om man hadde startet HU på 80-tallet ville den nå vært både større og mer etablert. Det tar tid å bygge opp det formelle apparatet med lokallag, bygge organisasjonsstruktur og få på plass en kultur som kan gis videre.

Han tror også det kanskje kan være slik at HU er litt for de spesielt interesserte. Det er ikke alle ikke-troende som er opptatt av å utforske det humanistiske livssynet, eller livssyn i det hele tatt.

– Det ligger kanskje ikke for alle å møtes for å diskutere livssyn med like-sinnede. HU har jo nettopp profilert seg som et tilbud om dette.

DET KAN DERFOR stilles spørsmål om

«På stiftelsesdagen hadde man nesten ingenting»

ungdomsorganisasjonen har gjort de riktige prioriteringen. Espen Urkegjerdet er kritisk.

Han var 17 år da han ble valgt inn i den nye organisasjonens styre i 2007 og satt der i fem år og gjennom tre ledere. I dag er han 2. vara i Human-Etisk Forbunds hovedstyre.

Etter hans mening har ikke organisasjonen endret seg stort siden oppstarten.

– Men jeg er ikke sikker på at dette bare er en god ting. Kanskje hadde en trengt å få inn nye impulser, særlig siden organisasjonen ikke har blitt så stor som en hadde håpet på.

01 Espen Urkegjerdet ble veteran, med fem år i HU-styret fra 2007-2012, her i utenom-politisk aktivitet på stiftelsesleiren.

02 Fem generasjoner HU-ledere, i stigende rekkefølge: Lars-Petter Helgestad, Dan-Raoul Husebø Miranda, Helene Kleppstø, Anders Garbom Backe og Arnlaug Høgås Skjæveland.

Han trekker frem det todelte fokuset til organisasjonen; møteplass versus politisk arbeid. Personlig var han tilhenger av en mer religionskritisk linje, og tilhørte med det en mindretallsfløy i HU.

Han anerkjenner at vektleggingen på møteplassen har vært viktig, og han kaller det ikke feilprioritering. Det handler mer om at når organisasjonen nå er på plass, skulle han gjerne sett en vridning mot politisk arbeid.

– Vi har fått mange lokallag gjennom ➤

UNGDOMSFORBUNDET – ET OFFER FOR SIN SAMTID

Første gang ungdommene hadde sin egen organisasjon under Human-Etisk Forbund, var det i motsetning til nå religionskritikken som sto sterkt. Human-Etisk ungdomsforbund (HEU) eksisterte i årene 1965-1969. Den gang sto statskirken sterkere, og Borgerlig (nå Humanistisk) konfirmasjon var lite kjent og fantes bare noen få steder.

En gruppe gymnasiaster fra Teisen skole i Oslo hadde meldt seg inn i Human-Etisk Forbund etter foredrag av Kristian Horn i gymnassamfunnet der. De fikk ideen om å starte et ungdomsforbund, men startet først studiesirkler og skrev til de siste kullene av borgerlige konfirmanter for å få dem med. Hilde Rognlien Johansen (bildet) var en av ungdommene.

– Det å jobbe i ungdomsforbundet var veldig lærerikt. Vi fikk kjennskap til organisasjonsdrift, og vi lærte mye om human-etikk. Vi ble en vennegjeng og hadde møter med Kristian Horn der vi fikk diskutere etiske spørsmål og samfunnskritikk. Han behandlet oss som voksne, og det satt vi stor pris på, sier Johansen, og fortsetter:

– Vi var klart mer religionskritiske enn de er nå. Det var det også behov for. Det var mye som var diskriminerende for annerledestenkende. Statskirken hadde enorm makt, og det var flere diskriminerende lover. Den gang måtte for eksempel to tredjedeler

av regjeringen være medlem av statskirken. Det har blitt bedre, men det er ikke lenge siden det var slik. Men vi var også inspirert av tanken på en etikk basert på medmenneskelighet, human-etikk.

Hilde Rognlien Johansen mener det den gang var mer å kritisere kirken for. Det var heller ikke noe egentlig mangfold av tros-samfunn å forholde seg til. Dialog var ikke utbredt. Etter hennes syn er det kanskje for utbredt de siste årene.

Johansen ble med i HEUs første styre, og var tilknyttet redaksjonen til tidsskriftet Humanus (bildet), som ungdomsforbundet ga ut. Gjennom dette arbeidet traff hun sin mann, Arild Eugen Johansen, og etter noen år i utlandet gjorde hun som så mange av dagens aktive unge, hun ble aktiv i moder-organisasjonen og har hatt en rekke tillitsverv: både som styremedlem lokalt og som fylkesleder i Akershus og derigjennom sittet i landsstyret. I dag er hun fortsatt medlem, men ikke aktiv. Hun deler ikke forbundets linje med seremonier «fra vugge til grav».

– *Hvorfor fikk ungdomsforbundet den gang så kort levetid?*

– Det er nok mange forklaringer på det. Men en av grunnene er nok at når du har en så sammensveiset gjeng, som jobber veldig bra sammen, er du kanskje ikke så flink til ➤

➤ å rekruttere nye. Jeg tror ikke det var lett å komme ny et par år etter at vi startet. I tillegg var vi ungdom under utdanning, og noen av oss reiste ut for å studere. Og så kom ML-bevegelsen.

– Jeg tror ML-bevegelsen ødela veldig mye. Det var noen som heller prioriterte å gå inn der, og det ble steile fronter i ungdomspolitikken. Det var hele tiden uenigheter og diskusjoner i HEU, som var til å leve med, men ML-bevegelsen var noe annet.

Hun forteller om et ungdomsforbund som i stor grad hadde medlemmer tilknyttet venstresiden, selv om det ikke gjaldt alle. Fraksjoner i politikken fikk mye oppmerksomhet, og mange prioriterte partipolitisk arbeid over human-etisk arbeid.

Ole Nielsen (bildet) var også aktiv i HEU og forteller samme historie som Johansen, både om studenter som flyttet ut og ML-bevegelsens betydning for foreningens forvitring. Han minner også om at det på den tiden bare var omkring 600 medlemmer i Human-Etisk Forbund, på landsbasis. Slik at det var en annen tid, på mange måter.

– Vi ble nok for seriøse studenter. Studiene ble viktigere enn aktiviteten i ungdomsforbundet. Når det gjelder det politiske tok det mye på kreftene. Vi brukte mye krefter på intern krangel og diskusjon om vi skulle legge oss på aktivistlinja eller jobbe mer internt, sier han.

– Det var nok mange av oss som tenkte at det her, det gidder vi ikke. Men vi fortsatte jo i HEF så det var ikke noen uoverensstemmelser der, selv om jeg husker at Kristian Horn ble oppgitt over at det gikk så mye politikk i det. Han var jo så glad da HEU ble stiftet at han var nesten på gråten på stiftelsesmøtet.

Nielsen flyttet selv til Nord-Norge før den endelige nedleggelsen var klar. Nestlederen flyttet til Trondheim, og Johansen dro altså til England. De siste par årene har rundt 10 av de sentrale HEU-erne møttes jevnlig, men uten at de mest aktive ML-erne er med. Nielsen er rimelig tydelig på hvorfor:

– Det er hyggeligst sånn, om du forstår meg rett. Det er lettere å ha en god tone om ikke alle er med, sier det.

➤ å skape og å vektlegge møteplasser. Samtidig har jeg følt at det har vært en form for begrensingen. Prioriterer man bare denne tror jeg man blir mindre aktuell for ungdom som synes at det politiske arbeidet er vel så viktig. Kanskje ville det politiske arbeidet ført til flere medlemmer, som igjen vil gi en større møteplass.

– Jeg ser at det begynner å komme noe mer. Det er bra. Tidligere var det også vanskeligere for HU å ta eierskap i saker der HEF også engasjerte seg. Det skal ha blitt bedre i senere tid.

NÅVÆRENDE STYRELEDER Arnlaug Høgås Skjæveland (22) er ikke enig i at rekrutteringen er lav.

– HU har vokst mindre enn de urealistiske utredningene til HEF i forkant av stiftelsen. Men vi har hatt jevn vekst, og er omtrent på nivå med andre ungdomsorganisasjoner som det er realistisk å sammenligne oss med. Det ser vi oss fornøyd med. Det er selvfølgelig et potensial for videre vekst som vi må jobbe med, spesielt de unge medlemmene i HEF som ikke er medlem hos oss, sier Skjæveland og fortsetter:

– Jeg ser ikke at det er noe sterkt ønske om mer religionskritikk på landsmøtet og i lokallagene. Jeg tror heller ikke det ville gitt medlemsvekst. De fleste ønsker at organisasjonen skal være noe annet enn religionskritikk. Ofte får jeg høre spørsmålet «hvorforskal jeg være medlem i en organisasjon for de som ikke liker religion?», men jeg hører sjelden at mer religionskritikk ville fått en til å melde seg inn.

Da hun ble valgt til ledere våren 2015 ble valget mellom henne og motkandidat Joakim Damsgård fremstilt som et valg mellom dialog og en hardere religionkritisk tone. Hun vant, i andre runde.

Arnlaug Høgås Skjæveland – og HU – deltar aktivt på møteplassene for livssynsorganisasjoner. Organisasjonen er aktiv i UngDialog, har vært til stede på møter i Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn og deltar jevnlig på livssynsvandringer, der medlemmer i ulike trossamfunn inviteres til hverandres hus. Snart skal HU selv være vert for en slik vandring.

– Vi er nok litt mer dialogorienterte enn de eldre i HEF. Vi har religionskritikere blant medlemmene våre også, men det er altså færre anti-religiøse blant dem.

ET FELT DET imidlertid ikke er noen interne stridigheter om viktigheten av, er skolepolitikken. Til våren vil organisasjonen også markere seg mot et nytt fag i HU-sammenheng. Der det tidligere – og fortsatt – har vært skolegudstjenester og religionsfaget som har fått mest oppmerksomhet, vender HU nå blikket også mot seksualundervisningen.

– Dette er et område vi vil jobbe mer med. Det handler om vårt generelle syn på ikke-moralisering, og fokuset på individet. Individet skal få utfolde seg som det vil. Jeg tror at det er viktig å få frem mangfoldet, slik at alle skal føle seg hjemme i seksualundervisningen i skolen. Vi ikke skal være så hetero-normative, sier Skjæveland.

«Vi er nok litt mer dialogorienterte enn de eldre i HEF»

HVORDAN SKAL DEN NORSKE KIRKE (OG HEF) FINANSIERES I FRAMTIDA?

➔ Finansieringsmodellen for norske tros- og livssynssamfunn, inkludert Den norske kirke, ligger i støpeskjeen. Kanskje er det verdt å ta en titt på arbeidet til Sidsel Kjems ved Københavns Universitet. Hun arbeider med en doktoravhandling om finansieringen av de nordiske majoritetskirkene. Det vil si statskirkene i Finland og på Island, Svenska kyrkan, den danske Folkekirken samt Den norske kirke.

Det er Svenska kyrkan som har flest penger per medlem. I likhet med Finland og Danmark har Sverige en ordning der kirkeskatt kreves inn som en prosentandel av inntekten til medlemmene. Pengene kreves inn over skatteseddelen. Ikke-medlemmer slipper å betale, og sparer følgelig disse pengene.

Norge bevilger som kjent penger direkte til majoritetskirken (Den norske kirke) over stats- og kommunebudsjettene, uten å ta hensyn til kirkens medlemstall, mens på Island er det slik at halvparten bevilges direkte som i Norge, mens den andre halvparten er et politisk bestemt kronebeløp som ganges opp med antall kirkemedlemmer.

SÅ HVILKEN FINANSIERINGSMODELL skal Norge gå for i framtiden? Hvis den nye finansieringsordningen til tros- og livssynssamfunn i Norge på en

eller annen måte må innebære at finansieringen av Den norske kirke blir avhengig av medlemstallet, er ikke Sidsel Kjems i tvil om hva som vil være mest gunstig for kirken; nemlig å få lov til å kreve inn kirkeskatt fra medlemmene over skatteseddelen.

Selv om dette vil føre til at mange melder seg ut, tror hun at medlemsflukten vil komme til å flate ut på sikt, og at kirken vil bli stående igjen med et medlemstall som gir romslig økonomi. Den verste ordningen for Den norske kirke vil være om det knyttes et kontingentkrav til å få støtte per medlem.

– Det tror jeg nærmest vil utradere Den norske kirke. De har et svakt bånd til sine medlemmer. Jeg tror ikke mer enn kanskje ti prosent vil betale hvis Den norske kirke innfører medlemskontingent.

Men hvorfor skal tros- og livssynssamfunn i det hele tatt få støtte over skatteseddelen? Kjems er økonom og opptatt av kost-nytte: – Jeg finner ingen forskning som tyder på at tros- og livssynssamfunn generelt er noe mer verdt å støtte enn andre ting. Noen tros- og livssynsorganisasjoner er kanskje samfunnsnyttige, mens andre ikke er det. At tros- og livssynssamfunn får særbehandling ser mer ut til å være begrunnet i historie enn kost-nytte-vurderinger og likebehandlingshensyn, sier hun.

Les Sidsel Kjems lengre analyse av tros- og livssynssamfunnsfinansiering på [Fritanke.no \(10047\)](https://fritanke.no/10047)

➔ «Jeg forteller dem ikke hva de skal tro på. Det gjør det desto viktigere at Iram og jeg oppdrar dem til å få verdier vi setter høyt, som medmenneskelighet og humanisme, og vilje til å stå opp mot urettferdighet. Å fortelle barna dine at de må gjøre sånn og sånn fordi Allah sier det, er enkelt. Å forklare dem at mennesker har en verdi i seg selv, uten noen gud å vise til, er mye mer krevende.»

«Twitterlege» og forfatter Wasim Zahid i Aftenposten-intervju 30. januar.

F. Nina Ruud

➤ Den konservativt kristne avisa Dagen har gitt spalteplass til Shoab Sultan, tidligere generalsekretær i Islamsk råd nå rådgiver i Antirasistisk senter. Det har ført til oppsigelser av abonnement, som både gir tap av abonnementsinntekter og pressestøtte. [Fritanke.no \(10045\)](https://fritanke.no/10045)

➤ I alt 15.886 medlemmer meldte seg ut av Den norske kirke i fjor, mens 2.071 personer meldte seg inn, melder NTB. Det er rekordhøye tall i begge kategorier. Antallet utmeldinger økte med omkring 5.000 fra 2014. I år kan det komme en løsning der man lett kan melde seg inn i eller ut på nett.

➤ Stortingsflertallet gikk for jul inn for å bryte Grunnlovens likebehandlingsprinsipp ved å gi kirken økt støtte uten å kompensere andre tros- og livssynssamfunn. Alle partiene er imidlertid enige om at det trengs en grunnleggende gjennomgang av systemet og har bedt regjeringen komme tilbake med forslag til «et nytt finansieringssystem for tros- og livssynssamfunn, sett i lys av endringer i Den norske kirke og prinsippet om likebehandling».

Hva får en tobarnsmor til pakke 30 koffertyer og sette seg på flyet til Lesbos for å hjelpe båtflyktninger?

Camilla vil være medmenneske

T Aslaug Olette Klausen

– Jeg dro ned fordi jeg kunne, sier Camilla Strøm-Andersen. I fjor høst forlot hun kone og to barn i 10 dager og dro til Hellas og øya Lesbos. Målet var ikke sol og bading, men å hjelpe flyktninger som kom i båt over havet fra Tyrkia.

Det engasjerte HEF-medlemmet, som har lang fartstid i styre og stell både i Bergen lokallag og i Hordaland fylkeslag av Human-Etisk Forbund, følte seg i utgangspunktet handlingslammet i møte med nyhetene fra flyktningkrisen. Hun tenkte ikke på at hun faktisk kunne

hjelpe med noe mer enn å donere penger til en eller flere hjelpeorganisasjoner.

– I fjor sommer så jeg at det var vanlige folk uten spesielle forkunnskap som reiste ned til Lesbos. Jeg begynte å tenke for meg selv at dette er noe jeg også kan gjøre. Men så var det nettopp dette med kone og barn som gjorde at jeg tenkte en stund. Men når jeg sa det høyt, var det enkelt. Det var en liten ting for meg å gjøre. Det var en flyreise og et billig hotell, og så var jeg der.

Straks hun hadde bestemt seg, ringte hun søsteren sin, som også er medlem i Human-Etisk Forbund. Hun heiv seg med, og et par uker senere var det klart at to av hennes venninner også tok turen. Dermed var de fire voksne norske kvinner som sammen dro for å bli del av den frivillige styrken på øya i Egeerhavet, der det på det smaleste bare er 5,5 km mellom Hellas og Tyrkia.

01 Camilla Strøm-Andersen forteller at de frivillige hang henlagte redningsvester opp i trærne for at flyktningene som kommer i båt skal se hvor det er trygt å komme i land.

DE FLESTE DAGENE fulgte de vaktplanene til organisasjonen Dråpen i havet, som de knyttet seg til. Men det var viktig for dem å være fristilt fra organisasjonen slik at de også ►

01

02

«Jeg gir gjerne avkall på noen velferdsgoder, hvis det er det som skal til»

kunne handle etter egne innfall, og være der hvor de selv mente hjelpen trengtes mest.

– *Hvordan var det å møte virkeligheten på Lesvos?*

– Vi hadde en praktisk tilnærming til det. På forhånd hadde vi en stor innsamling av klær og penger. Vi hadde med oss rundt 30 kolli med klær, som vi plasserte i en leiebil, og dro ut på stranden.

– Der var det bygd opp små leire av telt, matstasjoner og bål. Det er utrolig mange folk som er der for å hjelpe. Det var folk som hadde vært der i flere måneder da vi kom og som hadde skapt seg nærmest en livsstil av det. Det var litt hippiestemning.

Dette var hjelperne. Det andre som møtte henne var ikke bilder av forfrosne mennesker på flukt, slik hun hadde stålsatt seg for å se. Det var over 20 grader i luften og pent vær. Menneskene som kom i land var våte, men ikke kalde.

– Det var få båter de første dagene. Og det gikk stille og rolig for seg da båtene kom mot land. Vi holdt oss nesten i bakgrunnen, for i det båtene kommer så sier det bare *schwoop*, og så kommer det biler fra alle kanter med redningsmannskap. Det var til tider litt cowboy-stemning, med unge menn som har sett seg ut å redde verden på egenhånd.

HUN FØLTE AT de egentlig ikke fikk hjulpet så mye til de dagene. Det var så mange andre der med mer hjelpeerfaring.

– Vi ønsket selvfølgelig at alle skulle få nye klær, nye sko og spise seg mette før de gikk videre. Og vi opplevde dem som hadde vært der en stund som kyniske når de sendte folk vekk om de bare var litt våte. Etter hvert skjønnte vi også at det var lurest å få folk av stranden og videre til neste punkt.

Neste punkt vil si leirene, der det også var behov for mat, klær, frivillige og medisinsk hjelp. Mye av de innsamlende midlene de hadde med fra Norge gikk til å kjøpe sanitærutstyr til et provisorisk legetelt som var etablert utenfor leiren. De kjøpte også store mengder herreklær. Ikke bare fordi det da var flest menn, men fordi det er mennene som blir våte når båtene dras i land. Klær til barn kom det inn nok av.

HUN OPPLEVDE at det å gi noen en klem, en flaske vann og en hjelpende hånd ble møtt med takknemlighet. Det gjorde reisen verd det for henne, og er årsaken

01 Da hun så båtflyktningkrisen utspille seg i høst, ønsket Camilla Strøm-Andersen å gjøre en aktiv innsats.

02 Opplevelsen av å være til hjelp gjør at hun vil reise tilbake igjen i løpet av våren.

til at hun skal reise ned igjen til våren. Hun mener hun gjorde en forskjell; gjennom å være medmenneske.

– Det er viktig å få dem inn på land og vise veien de skal gå. Men det viktigste er å vise dem omsorg, tror jeg. De møter motstand på alle bauger og kanter. Europa er blitt ugjestmildt, selv vårt eget lille land er blitt det.

– Jeg håper de kommer seg til et trygt land der de blir tatt imot og får skape en trygg fremtid for seg og sine barn. Og jeg håper de finner igjen dem de har mistet på veien. Samtidig vet jeg at selv om de ►

HEF VIL HA STØRRE INNSATS

HEF krever at flyktningene behandles human og oppfordrer lokallag og medlemmer til å engasjere seg.

Human-Etisk Forbund (HEF) har ikke akkurat kastet seg inn i flyktningdebatten, men da Landsstyret – som består av hovedstyremedlemmene og alle fylkesledere og som er forbundets øverste organ mellom landsmøtene – var samlet i februar, ga det et signal inn i debatten.

I en uttalelse minner landsstyret norske myndigheter om at selv om flyktningssituasjonen i Norge og Europa er blitt mer krevende, må mennesker på flukt behandles med respekt, verdighet og i samsvar med internasjonale konvensjoner og menneskerettighetene. Det forutsetter at Regjeringen sørger for at det er kapasitet til en anstendig håndtering av flyktningssituasjonen. Og alle flyktninger som har krav på beskyttelse må sikres dette, mener Landsstyret, som oppfordrer Norge til å styrke sin humanitære innsats både hjemme og i flyktningenes nærområder. Du kan lese hele uttalelsen på human.no.

Selv om norske myndigheter må ha hoved-

ansvaret for integrering, oppfordrer Human-Etisk Forbund egne medlemmer til å engasjere seg i integreringen av flyktninger lokalt, både som enkeltindivider og som lokallag.

– Med over 85.000 medlemmer fordelt over hele landet kan Human-Etisk Forbund bidra til en verdifull innstas på dette området. Som organisasjon kan vi bidra konkret opp mot asylmottak i lagenes nærmiljø. Vi sender ut en oppfordring til alle lokallag om å bidra konkret hvis mulig, sier organisasjonssjef Hege Winje (bildet), som understreker at det selvsagt er opp til de enkelte lag hva det har kapasitet til.

Men hun tror at det er mange lokallag rundt om i landet som kan samarbeide med for eksempel det lokale samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn om arrangementer rettet mot familier og ungdom, eller på andre måter være med og skape møteplasser. Det kan også være aktuelt å opprette samarbeid med lokale partnere, som Human-Etisk Forbunds samarbeidsorganisasjon Norsk Folkehjelp, Røde Kors eller andre.

Hva kan du som enkeltmedlem gjøre? Du kan ta kontakt med ditt lokallag og høre om det er planlagt eller kan være planlagt aktiviteter i laget. Og uansett kan du som enkeltperson melde deg som flyktningguide i din kommune eller engasjere deg gjennom organisasjoner som allerede jobber opp mot mottak, som Norsk Folkehjelp og Røde Kors. Det er stort behov for verger for mindreårige flyktninger, men man kan også bidra på ulikt nivå, for eksempel som leksehjelp eller norsktrener en gang i uka. Det er nesten bare fantasien som setter grenser.

I Nord-Trøndelag har Innherred lokallag allerede startet samtalen, ved å markere Human-Etisk Forbunds 60-årsjubileum med en lørdagskafé på Fenka i Levanger den 9. april, der det blir både musikalske innslag og innledning til samtale om «Integrerings tiltak i hverdagen. Hva kan vi alle bidra med?».

01

► får opphold i Norge så er det ikke sikkert at de får en god fremtid. Mange behandler flyktninger dårlig.

Camilla Strøm-Andersen er fortvilet over dagens norske flyktningpolitikk, som hun synes er inhuman og historieløs.

– Selv blant folk jeg kjenner, og i min egen familie, er det noen som snakker om at det kommer horder av flyktninger og at vi ikke har råd. De sier velferdsstaten vil bli svekket. Jeg gir gjerne avkall på noen av velferdsgodene mine, hvis det er det som skal til. Jeg høres sikkert utrolig naiv ut, men jeg er sorgfull over det som skjer i landet vårt nå.

HUMAN-ETISK FORBUNDS landsstyre gikk

«Jeg har en oppfordring til Human-Etisk Forbund om å høres bedre i flyktningdebatten»

i februar ut med en oppfordring om felles innsats for bedre integrering. I uttalen fra landsstyret heter det blant annet: «Som organisasjon kan vi bidra konkret opp mot asylmottak i lagenes nærmiljø. Det er stort behov for positive bidrag inn» og «På individnivå kan medlemmene våre for

eksempel melde seg som flyktningguider i kommunene».

Strøm-Andersen kaller engasjementet på tide.

– Synes du humanister har en moralsk forpliktelse til å engasjere seg?

– Jeg synes mennesker har en moralsk forpliktelse til å engasjere seg. Jeg mener ikke at alle har en forpliktelse til å dra ned eller gi penger, men

01 Etter jul har kvinner og barn vært i flertall blant flyktningene som har kommet fra Tyrkia til de greske øyene.

noe kan alle gjøre. Ikke minst kan vi si imot dem som driver med hatprat.

– Jeg har en oppfordring til Human-Etisk Forbund om å høres bedre i flyktningdebatten. Noen mener dette handler om partipolitikk og er noe forbundet ikke skal drive med. Jeg er uenig. Dette handler om human etikk og det å bry seg om mennesker. Det er menneskerettigheter det handler om, og akkurat nå blir menneskerettighetene brutt i Norge.

Forbundet

1 2 3 4

GENERALSEKRETÆREN

NOTISER

ENQUET

DE FRIVILLIGE

FRA ARKIVET

HUMANISTISK UNGDOM

F Christian Johander

KICK OFF!

30. januar var drøyt 70 tillitsvalgte samlet til Humanistisk uke – «kick off», for å la seg inspirere og for å komme opp med felles ideer for høstens store HEF-arrangement. Fjorårets humanistiske uke(r) inneholdt et vidt spekter av arrangement – med filosofikafeer, undringsløyper, humanistbusser med mer – og på kick off-seminaret var målet at de ulike aktive og lokallag kunne lære av hverandre.

Veldig vellykket seminar, erklærer organisasjonsrådgiver Janet Øverland. Flere lokallag kom godt i gang med planleggingen, og det var mange konkrete forslag til hvilke aktiviteter som kan gjennomføres i jubileumsårets Humanistiske uker.

Har du lyst til å bli med? Sjekk [human.no](#) og finn ditt lokallag.

F NTB/Scampix

TI BEGIVENHETSRIKE ÅR

Human-Etisk Forbund (HEF) feirer 60 år i 2016. Da HEF rundet 50 hadde jeg vært generalsekretær i en drøy måned. Mye har skjedd på livssynsområdet de 10 årene som er gått.

Det startet med at rettssaken om KRL-faget ble avsluttet i menneskerettsdomstolen i 2006/2007. En lang og arbeidskrevende periode ble kronet med seier for både foreldre og HEF.

POLITISK PÅVIRKNING er viktig, og i 2006 la det regjeringssoppnevnte stat/kirke-utvalget fram sin utredning. HEF var for første gang representert i et offentlig utvalg. I årene etterpå har forbundet vært representert i utvalget som foreslo nye formålsparagrafer for skole og barnehage og i utvalget som foreslo en ny, helhetlig tros- og livssynspolitikk. HEF har avgitt en rekke høringsuttalelser og forhåpentligvis har vi klart å påvirke politikken.

Humanistisk Ungdom ble stiftet sommeren 2007 og er blitt en stabil organisasjon med aktive medlemmer også HEF har stor glede av.

Våre seremonier vokser. HEF fikk rett til å forestå partnerskapsinngåelser i 2007, med felles ekteskapslov fra 2009 gjennomfører vi vigslar av både like- og ulikekjønnede ektepar. Humanistisk konfirmasjon er de siste ti årene valgt av omkring 10.000 ungdommer hvert år.

I 2008 BLE DET inngått et forlik på Stortinget om et skille mellom stat og kirke. Grunnloven ble endret i 2012, og i disse dager vedtas ytterligere lovendringer. Fortsatt har vi en statskirke i den forstand at Den norske kirke er nedfelt

01 Kristin Mile og daværende styreleder i HEF, Roar Johnsen, møter kong Harald og daværende byrådsleder Erling Lae under HEFs 50-årsjubileum.

i Grunnloven, men det ser ut til at et endelig skille nærmer seg. HEF har hatt en viktig pådriverrolle i dette arbeidet.

Tiåret har også vært preget av ekstremisme og terror, og saker som omskjæring av gutter, barn, tiggerforbud og flyktningpolitikk skaper store debatter og polarisering i befolkningen. Forsvar av menneskerettigheter og grunnleggende fellesverdier er enda viktigere enn før, og Human-Etisk Forbund må fortsette å vektlegge dette arbeidet.

NOEN HAR POSTULERT religionens tilbakekomst. Det handler nok ikke om en tilbakekomst, men om at vi har fått et mer mangfoldig samfunn. Et godt samfunn for alle forutsetter likebehandling og toleranse. Vi henter vår styrke og støtte til dette arbeidet fra dere medlemmer, og i disse ti årene er det blitt omtrent 18.000 flere av dere.

Tusen takk for støtten og gratulerer med dagen!

T Kristin Mile, generalsekretær Human-Etisk Forbund

01

Les også

Les mer om Human-Etisk Forbunds standpunkt i aktuelle saker på human.no/livssynspolitikk

Ønsker du å følge særlig med på Human-Etisk Forbunds innspill til politikken kan du sjekke ut forbundets seneste høringsuttalelser på human.no/horingsuttalelser

NORDISK SAMARBEID STYRKES

➔ I fjor besluttet humanistorganisasjonene i de fem nordiske landene å intensivere sitt samarbeid. Rundt tretti representanter fra Island, Norge, Danmark, Sverige og Finland møttes nylig i Stockholm.

Deltakerne diskuterte blant annet det pågående arbeidet med et felles nordisk humanistmanifest og framtiden for det nordiske arbeidet. De nordiske humanistorganisasjonene har ulike kår, mens Norge og Island får offentlig støtte per medlem på linje med trossamfunnene, er for eksempel Humanisterna i Sverige ikke støtteberettiget.

F Antfinn Petersen

01 Representanter fra alle de nordiske humanistorganisasjonene. Noen vil kanskje kjenne igjen den indiske rasjonalisten Sanal Edamaruku, som siden 2012 har hatt tilhold i Finland etter at han rømte fra trusler om fengsling i en blasfemisak (se Fritanke.no [8865]).

REKORDTALL INN – OG UT

➔ Ikke siden rekordårene midt på åttitallet har flere mennesker meldt seg inn i Human-Etisk Forbund: 4.355 personer meldte seg inn i 2015. Samtidig ble det også

rekordår for utmeldinger: 2.164 meldte seg aktivt ut. I tillegg kommer 506 døde. Nettoøkningen ble dermed 1.685. Det er en litt svakere nettoøkning enn i 2014, da

medlemstallet økte med 1.785, men det er høyere enn de fire foregående årene, 2010-2013. Ved årsskiftet hadde Human-Etisk Forbund 85.298 medlemmer.

UTMELDTE VIL HA MER TOLERANSE FOR ANDRE LIVSSYN

➔ Human-Etisk Forbund har en løpende undersøkelse blant de som melder seg ut. Alle blir bedt om å svare på hvorfor de ikke lenger ønsker å være medlem. De fleste oppgir at utmeldingen skyldes kontingentkravet – altså økonomi. Dette vises også tydelig i statistikken. Det kommer desidert flest utmeldinger rett etter at kontingentkravet er sendt ut.

Ser vi bort fra dette, og kategorien «andre grunner», er den viktigste grunnen til at folk melder seg ut at de opplever forbundet som for lite tolerant. 16,2 prosent av de utmeldte oppgir at de melder seg ut fordi «HEF er ikke tolerant nok når det gjelder andre livssyn». Bare tre prosent har kryssset av for den motsatte utmeldingsgrunnen: «HEF er for tole-

rant når det gjelder andre livssyn».

Det viser seg også at mange av de utmeldte har vært medlemmer ganske kort tid. Rundt 11 prosent av de utmeldte har vært medlemmer under ett år. 41 prosent har vært medlem fra ett til fem år.

➤ Human-Etisk Forbund (HEF) opplever stor interesse for sin vigselsseremoni og trenger derfor stadig påfyll av vigslere. I år har 19 kandidater gjennomgått kurs, 17 av dem er allerede «sertifisert» – det vil si prøvd og godkjent av HEF. De siste sertifiseres i slutten av mars. Da er de klare for å påta seg vigselsoppdrag – så fremt godkjenningen fra Fylkesmannen kommer.

➤ Human-Etisk Forbund nådde bare halvveis til målet med sin juleaksjon til inntekt for HEF-støttede prosjekter i regi av Norsk Folkehjelp, som er forbundets humanitære samarbeidspartner. Målet var å samle inn kr 250.000, men summen stoppet på 126.500 kroner.

➤ Det skjer store endringer i det tidligere Humanismens hus i St. Olavs gate. Den gamle bygården som huset HEF fram til oktober 2014 blir nå renoveret og påbygd. De som har gått forbi har sett at bygningen står der som et tomt skall, med et gapende hull i en tredjedel av fasaden ut mot bakgården. Hva har skjedd med den verneverdige innvendige trappen?

HVA NÅ, HUMAN-ETISK FORBUND?

60 år har gått siden Human-Etisk Forbund ble stiftet. Hva er forbundets viktigste utfordringer de neste ti årene? Vi har spurt et utvalg fra toppsjefen til enkeltmedlem.

Tom Hedalen, styreleder i Human-Etisk Forbunds hovedstyre

«Samfunnet har endret seg mye både i en sekulær og flerkulturell retning på de 60 årene siden Human-Etisk Forbund ble stiftet. I årene som kommer vil vi se et økende skille mellom stat og folke-(stats-)kirka, samtidig som religion vil bety stadig mindre for et flertall av oss. Samtidig vil mangfoldet blant tros- og livssynsamfunnene øke.

Hvordan tros- og livssynssamfunnene skal finansieres i fremtiden vil bli en av de store diskusjonstemaene i årene som kommer, og det er min vurdering at disse vil få et betydelig større ansvar for dette selv. I diskusjonen om fremtidig finansieringsform må Opplysningsvesenets fonds verdier inngå. Valg av framtidig finansieringsmodell for tros- og livssynssamfunnene vil i stor grad legge premissene for disses plass i samfunnet framover.

Som en stor livssynsaktør vil det forventes at vi engasjerer oss i stadig flere av de etiske debattene i samfunnet, for eksempel knyttet til miljø, klima og ressursfordeling.

Barns selvstendige rettigheter vil få en større plass i den offentlige debatten framover. Dette så vi blant annet i ordsiftet knyttet til rituell omskjæring av gutter. For Human-Etisk Forbund vil dette være positivt blant annet knyttet til religionenes plass i barnehage og skole.

Human-Etisk Forbund er en stor seremonileverandør. Dette vil fortsette i årene som kommer, og stadig flere vil velge humanistiske seremonier. Dette vil kreve at vi må videreføre innsatsen med å øke kapasitet og kvalitet. Dette igjen krever engasjerte og kompetente

tillitsvalgte og frivillige i vitale lokal- og fylkeslag. Satsing på utvikling av organisasjonen og opplæring vil derfor måtte prioriteres enda sterkere framover.

Utfordringer knyttet til tros- og ytringsfrihetens kår rundt omkring i verden vil stå på agendaen i årene som kommer. Dette vil kreve både streke og kompetente nasjonale og internasjonale humanistorganisasjoner. Internasjonalt vil derfor Human-Etisk Forbund måtte spille en større og tydeligere rolle. Vi er det desidert største medlemmet i International Humanist and Ethical Union (IHEU) og European Humanist Federation (EHF). Våre erfaringer og kunnskap knyttet til å bygge opp og drifte en stor humanistorganisasjon, er og vil i stadig økende grad, bli etterspurt internasjonalt.

Jeg ser for meg at tros- og livssynssamfunnene vil få et økende ansvar for å finansiere seg selv. Samtidig ønsker våre medlemmer og andre aktører rundt oss at vi skal delta i de store samfunnsmessige etiske debattene. Jeg ser at det kan bli et misforhold mellom dette, og det betyr at vi i større grad enn tidligere kanskje må vurdere hva vi skal engasjere oss i.»

Helene Klepppestø, fylkesleder i Hordaland og tidligere leder i Humanistisk Ungdom

«Vi har gjort mye disse 60 årene. En utfordring de neste årene er å prioritere hva vi ønsker å jobbe med. Vi har gledet av å stadig representere flere medlemmer, utfordringen her er at det er meningene og synspunktene til flere og flere ønskes hørt. Jeg mener vi må holde oss til kjernesakene våre. Å verne om menneskerettighetene og kritisk tenkning er noe av det viktigste vi jobber med. Jeg ønsker at Human-Etisk Forbund fortsetter å vokse, og jeg mener det er lurt at vi er enda mer tydelig på hva vi mener og viser det gjennom hva vi jobber med og uttaler oss om.»

Christian Lomsdalen, aktivt lokallagsmedlem med en rekke ulike verv og aktiv lærer i religionsfagdebatten

«Den største utfordring for Human-Etisk Forbund (HEF) de neste 10 årene er todelt, slik jeg ser det.

Den første utfordringen er at jeg frykter at HEF kan bli offer for sin egen suksess, gjennom at forbundet stadig vekker små eller større seire. Dette vil øke oppmerksomheten om forbundet, det vil øke trykket mot forbundet og det vil nok dessverre ikke dempe (det feilaktige) inntrykket mange har av at forbundet er motstandere av kristendommen og de kristne.

Den andre utfordringen jeg ser er en potensiell utfordring, som i større grad kan unngås. Det er viktig at Human-Etisk Forbund står imot det interne og det eksterne presset om å bli en anti-muslimsk organisasjon. Det er viktig at Human-Etisk Forbund fortsetter å holde menneskerettighetsfanen høyt, inkludert trosfriheten, også for muslimer. Selvfølgelig samtidig som vi kritiserer praksiser som diskriminerer enkeltmennesker.

Begge disse utfordringene er det mulig å gjøre noe med. God kommunikasjon, tydelig fokus på menneskerettighetene og prinsippfasthet selv der hvor det koster oss noe er nøkkelordene.»

Morten Horn, passivt, men hyperaktivt, enkeltmedlem. Barnebarn av Kristian Horn

«Sekulariseringen av Norge skyter fart. Likevel beholder kirken sitt klamme grep om offentligheten. Mange snakker om det 'livssynsåpne samfunn', definert som et samfunn der religionene har en framskutt og sterkt synlig rolle. Jeg tror det er feil vei å gå – i et slikt «høyrøstet» livssynsåpent samfunn vil befolkningen segregeres etter de ulike livssyn. Fredelig sameksistens får bedre kår dersom vi framelsker en livssynsnøytral offentlighet, der alle mennesker kan møtes på like fot og i fellesskap rundt våre grunnleggende, allmennmenneskelige verdier. Bare slik kan vi få et ekte livssynsåpent samfunn, der folk kan bli respektert og likebehandlet, uansett hvilket livssyn man måtte ha. Religion og livssyn er noe vi selv har, personlig og i vår lille gruppe – dette er noe som primært hører privatlivet til.

Human-Etisk Forbund (HEF) bør kjempe for en livssynsnøytral offentlighet, og jeg tror faktisk vi i økende grad har befolkningen på vår side i så måte. Utfordringen for oss i HEF blir i så fall å klare å løfte fram viktige humanistiske kjerneverdier, slik at det post-religøse samfunnet ikke blir et samfunn uten verdier og normer. Fravær av utdaterte kristelige restriksjoner behøver ikke bety et grenseløst, hemningsløst samfunn. Varsomhet og omsorg for de aller svakeste, fornuftig bruk av ny teknologi, respekt for menneskenes behov for fellesskap – dette er humanistiske verdier som vi må sikre at ikke skylles ut med badevannet.»

Les flere tanker om Human-Etisk Forbund i framtiden på Fritanke.no (10092)

➤ I år passerer Human-Etisk Forbund 250.000 konfirmerte ungdommer. Konfirmant nummer 250.000 gjennomgår akkurat nå vårens konfirmasjonskurs og vil delta på en av de omkring 350 konfirmasjons-seremoniene i løpet av våren og sommeren. I anledning 60-årsjubileet og konfirmant nummer 250.000 gir HEF ut et eget magasin.

➤ Årsresultatet for Human-Etisk Forbunds seremonitilbud er klart: 2.246 barn deltok på Humanistisk Navnefest, mens 716 par fikk en humanistisk vigsel med vigslar fra Human-Etisk Forbund. Humanistisk Gravferd har i flere år ligget mellom 500 og 600, og de siste par år hatt en liten nedgang, men økte i 2015, og til sammen fikk 594 en humanistisk gravferds-seremoni. Humanistisk Konfirmasjon har holdt sin andel av årskullet jevnt på omkring 15 prosent av årskullet og rundt 10.000 deltagere i godt over ti år.

01

F NTB-Scampl/Shutterstock

01 Lokallag starter alternativ til de religiøse ungdomskorene.

UNGDOMSKOR SOM ALTERNATIV TIL TENSING

➤ **GRIMSTAD** lokallag av Human-Etisk Forbund har tatt initiativ til et ikke-religiøst ungdomskor. Koret ble startet i januar og ledes av Mari Rikke Danielsen (21), som studerer klassisk utøvende sang på Universitetet i Agder.

– Koret er for alle i alderen 13 til 19 år som har lyst til å syng i kor, men som kanskje ikke føler seg helt hjemme med salmer og lovsang, eller som har lyst til å syng litt annen musikk i tillegg, forteller Danielsen.

Hun er hyret inn av lokallaget og har tross ung alder lang erfaring med kor og sang, både fra musikklinje på videregående og folkehøgskole og deltagelse i kor og vokalgrupper på fritiden.

– Vi er ikke så mange medlemmer enda, men vi er en liten, trofast gjeng med både jenter og gutter som møter opp hver uke for å musisere sammen. Hittil har vi sunget både viser, folkemusikk og pop, og det er enda mer spennende repertoar å se fram til.

Målet er at koret skal bli en arena hvor koristene – og dirigenten – kan utvikle seg musikalsk og personlig.

– Vi har allerede et godt miljø, med gode samtaler og en tekopp i pausene. Vi vokser sammen til å bli både flinkere og tryggere.

Til våren skal koret opptre under årets humanistiske konfirmasjonsseremoni i Grimstad. Hvem vet, kanskje kan det også bli en rekrutteringsanledning.

HEF: STÅ FAST PÅ AKTIV PÅMELDING!

Det har vært diskusjon etter at Utdanningsdirektoratet i november anbefalte alle skoler å ha aktiv, likestilt påmelding til gudstjeneste og det likestilte alternativet skolene på pålagt å arrangere. Den norske kirke har advart mot aktiv påmelding. Kirken mener «anbefalingen bryter med den etablerte forståelsen om at skolegudstjenesten er en del av det generelle kulturelle

arbeidet ved skolen begrunnet i læreplanen».

Human-Etisk Forbund sendte i begynnelsen av februar brev til kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen, der kirken irettesettes og statsråden oppfordres til å stå fast på og tydeliggjøre Utdanningsdirektoratets råd om aktiv påmelding.

HEF understreker at saken er godt utredet og viser til at utvalget som utredet tros- og

livssyns-politikk (Stålssett-utvalget) enstemmig anbefalte en slik løsning, til tross for uenigheter rundt gudstjenestens status i norsk skole for øvrig. Utvalget var bredt sammensatt med rik representasjon fra Den norske kirke og andre kristne miljø.

Også IKO – kirkelig pedagogisk senter - Barneombudet og Utdanningsforbundet anbefaler aktiv påmelding. Mer på Fritanke.no (10070)

MARKERINGER AV 60-ÅRSJUBILEET

➔ 9. april er det 60 år siden Human-Etisk Forbund ble stiftet, men i motsetning til for ti år siden, da forbundet feiret sine første femti år, vil det ikke være noen stor nasjonal markering av jubileet. I stedet har HEFs hovedstyre gått inn for at jubileet skal markeres regionalt ute i de ulike fylkene. I skrivende stund planlegger fylkeslagene fort-

satt sine jubileumsfester, som vil hedre aktive og veteraner.

Jubileet vil likevel være synlig mange steder, med lokallag på stand i offentligheten, og mange steder planlegges det også åpne møter og lignende i forbindelse med jubileumshelga. Fra sentralt hold er det satt i gang produksjon av en liten jubileumsfilm. Filmen, som

blir på en liten halvtime, vil ved hjelp av arkivopptak fra NRK, historisk bilde-materiale og intervjuer med ulike personer som har vært aktive i forbundet gjennom årenes løp, fortelle historien om Human-Etisk Forbund. Den skal være klar til jubileumsarrangementene, men vil seinere presenteres for offentligheten.

JUBILEUMSMARKERING: EN GAVE FOR LIVET

➔ Humanist forlag, det lille frittstående forlaget som er deleid av Human-Etisk Forbund, feirer forbundets 60-årsjubileum med en illustrert praktbok – «Til ungdommen». Forlagssjef Bente Pihlstrøm er stolt over boka, som trykkes med lekker stof-finnbinding og bokmerke. Boka er ment å være et humanistisk «alternativ» til bibelgaven kristne konfirmanter får i konfirmasjonsgave.

– «Til ungdommen» er en dikt- og sitatsamling der

tanken er å presentere gode, illustrerende tekster man skal ta med seg videre i livet, forteller hun.

Boka inneholder tekster av blant andre Nordahl Grieg, Arnulf Øverland, Åse Marie Nesse, Ingvild Rishøi, Siri Nilsen og Joachim «Jokke» Nielsen.

– Noen av tekstene vil kanskje treffe 14-15-åringen (konfirmanten), mens noen av tekstene er mer å bryne seg på og ta med seg videre. Dette er altså ikke ment som en øyeblikksbok, en bok der alle tekster treffer momentant, men som en varig samling, med solide tekster av høy litterær kvalitet. Her er samlet eldre og moderne klassikere som er slitesterke nok til å være med på nettopp livets landevei; noe å gruble over, og noe man umiddelbart forstår, uansett hvilken alder man er i.

Hun forklarer at tekstene er plukket ut med det for øye å speile viktige humanistiske verdier som selvstendig-

het, respekt og omtanke for andre. Tematikken er til dels universell, men også «ung»:

– For eksempel vil opptatt-het av rykter og sladder være viktigere for et ungt menneske enn for et eldre, mens kjærlighet og gjensidig respekt er like aktuelt gjennom hele livet.

Samlingen er redigert av Cecilie Winger, som har vært formann i Øversetterforeningen og mangeårig redaktør i blant annet Cappelen Damm og Kagge forlag.

➤ SAGT OM HEF

«Den organisasjonen hr. Langfeldt (psykiatriprofessor Gabriel Langfeldt, en av stifterne red anm) og hans meningsfeller innbyr til er fromme anstrengelser (...) for å skjule for seg selv og andre hvorledes de med all sin tro på vitenskapen og menneskets egne evner til å mestre verden har senket verden ned i meningsløshet og uvirkelighet. Derfor blir det hele ikke noe mer enn et slag i luften.» [Vårt Land på lederplass, 5. april 1956]

«Det lettvinne ved hygge-nyttemoralen har alltid hatt en mektig tiltrekningskraft på dem som søker klarhet gjennom den minste motstands vei. (...) Det er utelukkende som tidsfenomen Human-etisk Forbund har krav på interesse. (...) Det vil med tiden forsvinne – som en skumperle på havet.» [Morgenbladet på lederplass, 11. april 1956]

«... i forbund

med djevelen sjølv»

Da Aase Bjørg Andersen (89) stiftet lokallag i Nordhordland for trettitre år siden, vakte det bestyrtelse blant enkelte sambygdinger.

T Svein-Erik Rastad

– Tenk, da vi etablerte eget lokallag for Nordhordland i september 1983, for å arrangere konfirmasjon lokalt, ble vi i lokalavisen møtt med et langt, anonymt, leserinnlegg under stor overskrift: «Heidningane prøver seg med strandhogg i Nordhordland.»

Pioneren og veteranen Aase Bjørg Andersen tar mot oss med sitt åpne, lyse smil, i en velstelt liten aldersbolig, som vitner om en dame som er frisk og rask og fortsatt greier seg selv i sitt nittiende år.

– I dager Humanistisk Konfirmasjon

veletablert og velrenommert i Nordhordland, navnefestene vel innarbeidet, og medlemstallet har passert 230. Men det har ikke vært uten motstand, kan hun fortelle.

– Brevskriveren, som bare undertegnet med A.N., kunne fortelle at avisen må ha latt seg bestikke med kristenfolkets skattepenger for å skrive om Human-Etisk Forbund, som har «gått i forbund med djevelen sjølv for å frarøva menneska trua på Gud» og at det var «betre dei var kasta på havet», forteller Andersen, og viser fram en kopi av avisinnlegget. For det har hun tatt vare på.

AASE BLE FØDT i vestlandshovedstaden i 1927, av en bergensk mor som var offiser i Frelsesarmeen og agnostikerfar fra Oslo. Hun og søsknene gikk på søndagsskolen, men hjemmet var åpent og tolerant, og Aase viste tidlig tegn til å ville tenke selv. Faren var nok en inspirasjon, har var opptatt av vitenskap og

klassisk musikk og sa at «naturen er min kirke og skjønnhet min religion».

– Etter krigen ble jeg konfirmert av en prest mine foreldre hadde samarbeidet nært med om å gi ut illegale aviser, og jeg var en stund med i en kristen ungdomsorganisasjon. Men der følte jeg meg ikke hjemme, sier Aase, som gikk sine egne veier.

Da hun skulle gifte seg i 1951 passet det henne dårlig å stå vit brud i kirken, men svigerforeldrene fra Nordhordland tvang gjennom at de i alle fall måtte gifte seg i sakristiet. Det var også påtrykket derfra som førte til at alle barna ble døpt.

– Det var jo fortsatt en selvfølge på 50-tallet, men det passet meg dårlig. Vi hadde ikke mange alternativ den gang, sier hun.

Et av de første lokallagene som ble stiftet utenfor Oslo var Bergen, i 1967. Et par år senere så Aase en liten annonse om et åpent årsmøte for Human-Etisk Forbund – sågar i leprakirken, «den spedalske kirke», i Bergen. ►

- – Foredragsholderen var en dame jeg kjente navnet på, og jeg ble nysgjerrig, minnes hun.
- Det førte til at jeg meldte meg inn og så deltok på et helgeseminar på Voss om humanismen.
- I 1971 gikk Aase og familien mot strømmen og flyttet fra Bergen og ut til Meland i Nordhordland, der de hadde hytte og stortrivdes.
- I 1973 fikk jeg jobb ved skolekontoret, også med ansvar for friundervisningen og voksenopplæringen.

VOKSENOPPLÆRINGEN VOKSTE kraftig under hennes ledelse. Hun hadde med andre ord en synlig rolle i lokalsamfunnet. Det ble derfor lagt merke til at hun sto sentralt i arbeidet da «heidningane» gjorde sitt inntog i 1983. Som resepsjonist på kommunehuset fikk hun stukket til seg lapper og utklipp, og fikk vite at de ba for henne på bedehuset. En dag kom det en kar rett opp til henne og ga klart uttrykk for hva han mente: «Du sit her med dette vene smilet ditt, du, men eg skal sei deg, du, at du er ein av Satans utsende. Me ber for deg, for du er altfor god til at skal brenna evig i helvete!»

– Våre konfirmanter måtte reise til Grieghallen i Bergen. Derfor var vårt første tiltak var å starte opp med egne lokale kurs, høsten 1983, slik at ungdommene slapp å reise så langt. Men oppslutningen i Bergen var blitt så stor at det ble plassmangel for familiene, så fra høsten 1987 hadde vi kurs for vår første lokale konfirmasjonsseremoni, med åtte konfirmanter, 24.april 1988.

«Vi forsøkte å informere om vår borgerlige konfirmasjon til elevene på skolene, men det var ikke populært»

Og det at konfirmasjonsseremonien er lagt til siste helgen i april er blitt tradisjon i Meland.

– Vi forsøkte å få informasjon om vår borgerlige konfirmasjon til elevene på skolene, men det var ikke populært. Plakatene våre ble revet ned, og vi fikk tilbakemeldinger fra enkelte lærere om at de ville gjøre alt for å motarbeide oss. En søknad om kommunal støtte ble avslått.

Men Human-Etisk Forbund fikk fotfeste, og i 2003 gjorde begge lokalavisene et stort nummer av at det var gått 20 år siden «heidninge-strandhogget». De ga fyldig og positiv omtale av jubileet og konfirmasjonene. Også ellers når lokallaget igjennom i lokalmedia, både med omtale av navnefester og ikke-religiøse gravferder, og behovet for livssynsnøytrale lokaler.

– I dag er våre seremonier er blitt en bunnsolid tradisjon, med tre seremonier og over 50 konfirmanter. Vi har faste folk, med kulturelle innslag av høy kvalitet. Opplegget er til og med selvfinansierende. Så «heidningane» er kommet for å bli! sier Aase, som gir ros og anerkjennelse til de mange som har stått på og gjort dette mulig.

Aase trives ikke med fokus på sin person, men har stått sentralt i arbeidet i mange år, som kontaktperson, skolekontakt, koordinator, styreleder og styremedlem. Rundt 1990 var hun også leder for Hordaland fylkeslags utvalg for Borgerlig bisettelse (nå Humanistisk gravferd).

På slutten av 1980-tallet representerte hun i en valgperiode Høyre i heradstyret – valgt inn med slengere fra Arbeiderpartiet, men takket nei til gjenvalg. Hun har også som Høyrekvinne åpent støttet en ordførerkandidat fra Arbeiderpartiet. «Personlighet må telle mer enn parti», sa hun da.

– Men det var jo ingen ulempe at han også var humanetiker, humrer hun.

Hun er fortsatt å regne med – nylig hadde hun førstesiden i avisen Strilen med full støtte til ny storkommune i Nordhordland. – Selv om vi er gamle kan vi ikke løpe fra fremtiden, sier hun.

Det har kostet å være lokalt ansikt i Human-Etisk Forbund. Men hun vet med seg selv at hun har handlet rett.

– Det er mer krevende å fornekte seg selv enn å vedkjenne seg sitt livssyn, mener 88-åringen.

STARTET HEFS FØRSTE LOKALLAG SOM 15-ÅRING

Realskoleeleven Lasse Jahnsen ble presentert som gymnasiast da han var med å etablere lokalavdeling i Tønsberg.

For Lasse Jahnsen var det å konfirmere seg borgerlig noe han og hans meningsfeller gjorde for å bryte hegemoniet til den kristelige konfirmasjonen – det var et middel og ikke et mål i seg selv. Han ble aktiv i AUF som 14-åring, hvor han befant seg i et miljø med politikk og diskusjon, og meldte seg ut av statskirken på sin femtenårsdag og hadde ikke tenkt å konfirmere seg i det hele tatt.

– Men så kom jeg over en annonse for Borgerlig konfirmasjon i Arbeiderbladet. Noen måneder senere var jeg en av to fra Vestfold som confirmerte oss borgerlig i 1965.

Den gang var det fortsatt bare Borgerlig konfirmasjon i Oslo, og de to måtte reise fra Tønsberg med tog hver onsdag i fem uker, med halvannen times reise hver vei. Det som sitter i minnet til Jahnsen er kvaliteten på foreleserne – som han synes var eksepsjonell!

– På den tiden var humanetikk og radikalt politisk engasjement ofte to sider av samme sak, forteller Jahnsen.

Da han var borgerlig konfirmant ble det gjort et stort intervju med ham av Bjørn Berg i Vestfold Arbeiderblad. Dette førte senere til kontakten med rådmann Theodor Broch i Tønsberg og senere til at interimsstyret for Forbundets første fylkeslag ble valgt høsten 1965. Byens «borgermester», Broch, som formann, gymnasiast Lasse Jahnsen som sekretær og Bjørn Berg, Arne Wennerød og Lars H. Sørum som styremedlemmer.

– Jeg var femten år. De syntes det var litt spedt at jeg var bare realskoleelev, så jeg ble opphøyet til gymnasiast. Hehe.

– Den formelle sjøsettingen av Vestfold-laget skjedde i Tønsberg i mars 1966, hvor vi hadde et stort åpent møte med Kristian Horn og Gabriel Langfeldt – som på den ene side var Hamsuns beryktede psykia-

F Reidar Thorsen

ter, men samtidig også en sentral humanetiker – hvor det kom godt over 100 mennesker, forteller Jahnsen.

– Langfeldt hadde skrevet en pamflett i begynnelsen av 1960-tallet som het «Den gyldne regel», så det var et møte hvor det human-etiske livssyn stod i sentrum. Vi var den gang mye mer opptatt av å være agnostiskere enn å være antikirkelige. Vi i Tønsberg var like skeptiske til knallharde ateister som kristne fundamentalister.

Vestfold-laget – lokallaget i Tønsberg var det første lokallaget som ble etablert og fylkeslaget det samme. I 1966 ble det så etablert lokallag i Trondheim og Bergen.

– I Tønsberg var det veldig spesielt miljø den gangen, av veldig ressurssterke og politisk engasjerte folk, og jeg var oppkomling som fikk være med. De folkene som kom var folk som var politisk engasjerte, fra både før krigen og etter krigen, og det var både Arbeiderparti-folk, SF'ere og kommunister. Så det var i stor grad preget av det radikale establishmentet i Tønsberg. Det var derfor det var vellykket også, fordi det var så mange bra folk som var med. Alle som var med å drive i Tønsberg de første årene var samfunnsinteresserte mennesker som var aktive både politisk og på den humanistiske siden. Det hang sammen – helt klart.

– Hva drev lokallaget med?

– Vi drev for det første møtevirksomhet der livssyn ble diskutert. I tillegg var vi aktive i avisdebattene og i debattene på skolene. Folk var opptatt av kristendomsundervisningen i skolen og religionens hegemoni – vi ønsket å bryte det. Etter hvert ble det også startet opp konfirmasjon lokalt. Jeg dro til Oslo i 1968, så jeg var ikke aktiv mer enn de første tre åra. Men det var en veldig dyktige og aktivistiske gjeng som kom inn i Vestfold-laget i 1966, spesielt Theodor Broch, Bertold Hasvold og Arne Wennerød.

Jahnsen ble ikke værende i Human-Etisk Forbund, men valgte, som mange andre, politikk framfor humanetikk videre på 1960- og 1970-tallet, men de første årene i Human-Etisk Forbund satte sine spor.

– For meg var det utrolig viktig. Det å kunne være sammen med folk med den bakgrunn som var opptatt av filosofi og politikk, det var lykke. Jeg holdt allikevel kontakten senere både med miljøet i Vestfold og i ikke minst med Kristian Horn. Jeg må si at det var utrolig viktig for meg personlig. Det var veldig utviklende for et ungt menneske.

Tekst: Kirsti Bergh

FREDRIK HAR VÆRT HEF-AKTIV I 60 ÅR (NESTEN)

Fredrik Chr. Wolff var med da Human-Etisk Forbund ble stiftet i 1956, startet selv Trondheim lokallag ti år etter og er fortsatt aktiv.

Fredrik Chr. Wolff (86) var ung geologistudent da Human-Etisk Forbund ble stiftet 9. april 1956. Han og tre-fire andre studenter kjente initiativtaker Kristian Horn – som var amanuensis i botanikk – fra gangene på Blindern.

– Vi var tre–fire studenter, og vi satt bak, husker jeg, og så folk som Gabriel Langfeldt og Johan Scharffenberg tre inn i lokalet. Forrest stod Kristian Horn i blådressen, liten av vekst og med den lille sorte kofferten sin med dokumenter og bøker. Det var typisk ham.

Over 250 medlemmer ble innskrevet den første kvelden.

– Det var stappfullt, med kø langt utenfor. Og det var bare annonsert med stensiler som var stensilert opp på Horns spritduplikator, men ryktet hadde gått over hele byen, forteller Wolff.

Blindernstudentene hadde mye kontakt med Horn, som Wolff beskriver som en mann det var lett å bli kjent med. De møttes ofte i lunsjpausen, og de pratet mye med ham – om humanetikk. Som initiativtaker til Foreningen for Borgerlig konfirmasjon hadde Horn allerede vært lenge aktiv i samfunnsdebatten.

– Vi var med da han dro rundt og deltok i diskusjoner i gymnasiesamfunnene. Vi var med som en slags «bodyguards», og avlastet i diskusjonene og svarte på spørsmål.

Men så ble Wolff nødt til å flytte til Trondheim, da arbeidsgiveren, Norges Geologiske Undersøkelser, flyttet dit. Samtidig var hans venn og kollega, Christoffer Oftedahl, blitt professor ved NTH, og de to ble enige om at de måtte få i gang en lokalavdeling av Human-Etisk Forbund i Trondheim.

– Vi var blitt ekstra gode venner fordi vi var enige om humanetikk og sånn. Og nå ville vi lage det første lokallaget, men ergerlig nok var Tønsberg først ute!

Oftedahl ble første formann, Wolff selv var nestformann, journalist Kåre A. Thorsvik var sekretær, og Reidun Hagerup var kasserer. Thorsvik var redaktør for et NTH-tilknyttet tidsskrift og var den som i første rekke skrev debattartikler om humanetikk i Trondheims-pressen.

– Til og begynne med var aktiviteten at vi møttes hos hverandre, spiste boller og drakk kaffe og pratet humanetikk. Vi var seks-sju stykker som møttes.

Deretter ble det viktig å få i gang Borgerlig konfirmasjon.

– Det var en del ungdommer som kom på døra og spurte om vi ikke snart skulle begynne å arrangere Borgerlig konfirmasjon. Ungdommene den gang måtte til Oslo for å konfirmeres borgerlig, jeg tror Oftedahls barn gjorde det. Men endelig i 1970 fikk vi arrangert første Borgerlige konfirmasjon i Trondheim. Da hadde vi stensiler fra Horn som lærematerialet for konfirmasjonskurset. De var kopiert opp så mange ganger at de var nesten uleselige, knegger Wolff.

– Den første borgerlige konfirmasjonsseremonien ble holdt med elleve ungdommer i ærverdige Frimurerlosjen, og det var historikeren Edvard Bull som holdt talen. Talen ble trykket som kronikk i

F Håkon Mosseby

Arbeideravisa mandagen etter! Jeg var kursleder, men fikk ikke med meg seremonien, da var jeg på reise til Praha ...

Wolff var kursleder de første ti årene.

– Det var kjempespennende! Nå er det jo mer enn 800 konfirmanter per år i Trondheim, den gang var det 11 stykker. De kom fra veldig oppegående hjem, det var veldig morsomme og gløgge unger. Jeg gledet meg til de kveldene! Jeg konfirmerte barnebarna til Kristian Horn også. Datteren hans, Kari Noer, var lege i Orkanger, og hun bilte dem til Trondheim for at de skulle delta i konfirmasjonskurset.

Wolff har vært aktiv i lokallaget i mange år, og har rullet å være formann i både lokallag og fylkeslag med mer. Da han på 1980-tallet hadde et lengre studieopphold i USA syntes han at han var for gammel til å ha kurs med ungdommen da han kom tilbake. Det at lokallaget begynte å rekruttere tidligere konfirmanter til kursledere var et veldig smart grep, mener han.

– De var sjarmerende gutter og jenter i nitten-tjueårsalderen. Det var veldig populært, og det gjorde at vi kunne ha små grupper selv om det ble flere konfirmanter.

Wolff er i sitt 87-ende år fremdeles aktiv i Trondheim lokallag, nå i seniorgruppa.

– Vi er en fast gjeng på tjuetretti stykker som møtes en gang i måneden. Da har vi foredrag, prat og kaffe, og noen har laget quiz-konkurranse. Seniorgruppa er en veldig aktiv og trivelig gjeng!

Han hadde gjerne sett at foredragene berørte humanetikk i større grad. Han savner humanetikken litt.

– Human-Etisk Forbund er jo blitt et slags firma nå, som driver med alle disse seremoniene. Det er vel og bra å gifte folk, men jeg skulle ønske vi hadde mer diskusjon om etikk, filosofi og humanetikk. Hvordan skal vi stille oss til dagens situasjon med krig og flyktningproblemer? Det hadde jeg gjerne sett.

Tekst: Kirsti Bergh

01

Løsner på bibelbeltet

Til sammen har Stein og Olav mer enn 50 års fartstid i Human-Etisk Forbund. De har ingen planer om å gi seg og rocker jevnt opp aktiviteten på sørlandskysten.

T og F Øystein Mikalsen

Stein Rafoss (73) er fra Mandal og Olav Henriksbø (63) fra Flekkefjord. Den ene er filosof, den andre lærer. Begge er HEF-veteraner fra to små sørlandsbyer midt i bibelbeltet. Vi ble enige om å møtes på midten, nærmere bestemt på gatekjøkkenet Lyngdal inn, strategisk plassert langs E39, Europaveien som binder landsdelen sammen. Adele synger Hello from the other side når Olav kommer inn i lokalet, og Radio Norge rekker å lire av seg ytterligere to poplåter før Stein Rafoss innfinner seg.

– Stans i trafikken, forklarer han, før Olav får fortsette historien om hvordan han endte opp i Human-Etisk forbund.

– **DET VAR MANGE** hendelser og mange tanker som fikk meg til å bryte med barnetroen, forteller 63-åringen. Som

sønn av kristne foreldre var det en selvfølge at han skulle bli både søndagsskoleelev og kirkegjenger. Metodistkirken i Flekkefjord hadde til og med busstransport fra boligområdene for å hanke inn folk til sine religiøse møter. Men Olav hadde bokstavelig talt flere strenger å spille på. Litt etter litt ble spillejobbene med «The Dandies» en viktig del av livet hans – og med dem fulgte en temmelig ukristelig lengde på håret og ditto ukristelig tankegods.

– Det var mange små hendelser som litt etter litt fikk meg til å innse at jeg ikke var en kristen likevel. Naturfaglæreren vår, Leif Stenberg (tidligere fylkesleder i Human-Etisk Forbund red. anm.) var en av de som fikk meg til å tvile på troen. Jeg husker godt historien hans om den dypt religiøse bonden som plantet kål på åkeren sin. Da det ble tid for å høste fikk han det for seg at han heller ville ha gulrøtter enn kål. Bonden falt på kne og ba sin herre og Gud om at kål måtte bli til gulrot. Da han gikk ut på

01 De to HEF-veteranene Olav Henriksbø (th) og Stein Rafoss i munter passiar om sine bedrifter i humanismens tjeneste.

åkeren for å sjekke dagen etter var den fortsatt full av kål ...

Olav Henriksbø tar en lang kunstpause før han røper at historien slutter der.

STEIN RAFOSS VAR KOMMUNISTSØNNEN som ble frøkens yndling fordi han fant ut at han ville bli misjonær. Menighetens folk kom til og med hjem til Steins foreldre for å forsikre seg om at de Moskvatro ateistene ikke ville stikke kjepper i hjulene for guttens fromme ambisjoner.

– Nå varte ikke misjonærdømmen så lenge, smiler Stein. Jeg fant ut at jeg var ateist allerede som 15-åring, rett etter at jeg hadde konfirmert meg i kirken og fått både hatt og spaserstokk. Det var først da de vendte hjem til

01

► henholdsvis Mandal og Flekkefjord at de meldte seg inn og engasjerte seg i Human-Etisk Forbund. Stein hadde undervist noen år i filosofi både i Oslo og Tromsø før han vendte nesa hjem- over. Oktober forlag ville ha Kapitalen oversatt og mente at Stein Rafoss var rett mann for oppgaven. Oversetter- jobben kunne gjøres hvor som helst, og dermed ble Mandal en ateist rikere.

– Jeg meldte meg inn i lokal- laget i hjembyen min i 1980, og seks år senere startet vi opp med konfirmasjonsundervisning.

Det var nok mange i byens kristne kretser som rynket på nesen over innstiftelsen av denne ureligjøre sere- monien, men Stein har aldri følt seg direkte motarbeidet.

– En gang da jeg skulle lede en gravferd dukket min gamle lærerinne opp. Hun som i sin tid hadde blitt så henrykt over mine misjonærplaner. Da hun forstod at jeg var der for å holde gravferdstalen tok hun meg bestyrtet i armen og spurte: «Det er vel ikke min feil at du er blitt humanetiker?»

I pommes frites-lukta på Lyngdal Inn går veikro-livet sin skjeve gang, mens de to humanetikerne forteller om sine bedrifter. Plutselig får historien

«[hun] tok meg bestyrtet i armen og spurte: «Det er vel ikke min feil at du er blitt humanetiker?»»

musikalsk drahjelp fra uventet hold når plateprateren på Radio Norge lar Belinda Carlisle slippe til med «We'll make Heaven a place on Earth».

OLAV HADDE KANSKJE ingen planer om å lage et paradys på jord da han ble med i lokallaget i Flekkefjord i 1995, men han hadde et sterkt ønske om at de som ville det skulle få lov til å konfirmere seg borgerlig. Selv om intensjonene var de aller beste oppdaget han snart at ikke alle var like begeistret.

– Jeg satt i kommunestyret og formannskapet i den tiden, og hadde i kraft av ledervetet mitt i Human-Etisk Forbund skrevet et brev til kommunen

der jeg ba om at ordføreren måtte komme for å gratulere de nye konfir- mantene. Da forespørselen vår skulle behandles kunne Senterpartiordföre- ren informere om at han hadde hatt saken oppe i partigruppa og at de i fellesskap hadde kommet til at dette ikke var noe han burde prioritere. Jeg protesterte forgjeves, forteller Olav.

Pussig nok var kommunens neste ordfører; en mann fra KrF langt mer positiv. Første året stilte han selv, og de neste tre årene sendte han varaordföre- ren sin fra Venstre.

Stein merket at han bodde i bibel- beltet da han gikk i bresjen for at barn kunne få fritak for kristendomsunder- visning, men selv om det falt enkelte tungt for brystet ble muligheten til fritak akseptert.

MEN HVORDAN REAGERER lokalsamfunn med skyhøy menighetstetthet på Human-Etisk Forbunds blotte tilstedeværelse? Har de to veteranene på noe tidspunkt følt seg motarbeidet?

– Laget i Flekkefjord har aldri opplevd å bli direkte motarbeidet, forteller Olav.

– En periode bodde det en hovedfags- student i byen vår for å forske på det religiøse livet i en liten sørlandsby. En av

02

konklusjonene hans var at med de mange sektene og livssynene som var til stede i et lite lokalsamfunn som Flekkefjord, var det nærmest tabu å diskutere religion. Forklaringen lå visstnok i at skulle lokal- samfunnet fungere, måtte man unngåslig diskusjon, fordi det ville uvilkårlig føre til uenighet, krangel og uvennskap. Det er i alle fall en mulig forklaring på manglende motstand eller konflikt, sier Olav.

Mandalittene er ikke fullt så konflikt- sky, og Stein mener å oppleve det han kaller livssynsdiskriminering i hjem- byen sin.

«I en årrekke kunne humanetikerne i Mandal bruke kirkens klokke til sine egne gravferdsseremonier. Men etter over 20 års bruk, ga menighetsrådet de gudeløse klokkenekt.» skrev Fædre- landsvennen da de omtalte saken i 2011. Det som hadde vært sedvane i 20 år fikk en brå slutt da menighetsrådet vedtok at klokken var forbeholdt kirkelige seremonier. Klagebrev og henstilling til kommunen om hjelp førte ikke fram, og det kimer ikke lenger i kirkeklokker når det er humanistiske gravferder. Om ikke de føler seg direkte motarbeidet mener lokallaget i Mandal seg også diskriminert i forbindelse med leie av det nye kulturhuset til seremonier.

Men eventuell kommunal uvilje har ikke klart å endre det faktum at HEF's aktivitetsnivå øker jevnt og trutt.

– Vi startet med seks konfirmanter i 1986, i år har vi 70, sier Stein stolt. Jeg har ledet min fars gravferdsseremoni, viet datteren min og konfirmert alle barna mine.

– Jeg har også konfirmert mine, sier Olav med en liten latter.

– Datteren min kom riktignok hjem en dag med trassig mine og kunne fortelle meg at hun for sin del skulle konfirmeres i kirken. Trassen varte heldigvis ikke så lenge, og da tiden var inne ble det Borgerlig (nå humanistisk) konfirmasjon på henne også.

STEIN TAR EN SLURK av kaffekoppen, og dermed ser Olav sitt snitt til å fortsette med enda en god historie.

– En dag for noen år siden fikk jeg et brev fra en fyr i Vik i Sogn. Der stod det: «Gode Olav! Kvar vart det av Jesus i livet ditt?»

– Jeg bestemte meg for å svare med samme mynt, og skrev tilbake: «Gode NN! Eger ikkje interessert i søppelpost!»

Når samtalen først er kommet inn på søppelpost er veien kort til internett – en nærmest utømmelig kilde til spam

01 Filosof Stein Rafoss er uenig med de som mener at dagens unge er mentalt forpestet av sosiale medier.

02 Olav Henriksbø kan se tilbake på spen- nende år i Human-Etisk forbund, og gleder seg å jobbe videre for organisasjonen.

og annet elektronisk avfall. Spørsmå- let er om dagens konfirmanter er blitt forurenset i øverste etasje av Facebook og Snapchat og alle slags andre flyktige informasjonskilder.

Stein trenger ikke betenkningstid før han svarer at han ikke tror sosiale medier har ødelagt evnene til reflek- sjon hos dagens konfirmanter – snarere tvert imot.

– Jeg opplever dem som svært godt informert om hva som rører seg i verden. Egosentriske er de utvilsomt, men ikke mer enn at det er god plass til mye annet også.

Den snikende følelsen av at Radio Norge avlytter samtalen vår blir ikke mindre av at John Lennon stemmer i med «Imagine» i det vi reiser oss for å gå etter et intervju som nesten rakk å bli tre timer gammelt.

Fri tanke bringer her utdrag fra et intervju med Kristian Horn av Per Eggum Mauseth, som stod på trykk i ungdomsforbundets blad Humanus i 1965.

«JEG SKJØNTE MED MEG SELV AT JEG MÅTTE VIRKE AKTIVT FOR FRIGJØRING FRA DET KIRKEN REPRESENTERTE»

Kristian Horn (1903-1981)
Førsteamanuensis i botanikk ved Universitetet i Oslo
Initiativtaker til Borgerlig Konfirmasjon (fra 1951) og Human-Etisk Forbund (1956). Var forbundets første leder fra starten til 1976.

Per Eggum Mauseth (1944-2001)
Aktiv i Human-Etisk Ungdomsforbund midt på 1960-tallet. Leder for Sosialistisk Studentforbund 1966-68, og holdt ulike sentrale verv i Sosialistisk Folkeparti og SV.

Les hele intervjuet slik det stod på trykk på Fritanke.no (10091)

Det er ingen grunn til å skjule at det er høyst tvilsomt at det ville ha eksistert noe Human-Etisk Forbund, noen institusjon Borgerlig Konfirmasjon – eller noe Human-Etisk Ungdomsforbund for den saks skyld – dersom denne mannen ikke hadde tatt et initiativ. Å si dette kan høres ut som noe overdrevent rosverdig, det kan låte som man vil være snill mot intervjuobjektet for å få det til å være medgjørlig under intervjuet. Men – for det første trengs ikke dette, og for det andre så dekker det faktisk sannheten. Uten hans initiativ ville det for ikke-religiøse mennesker neppe eksistert de alternativer man i dag har å tilby.

– Når begynte du egentlig å få interesse for disse spørsmålene, og hva var det som fikk deg til å finne ditt standpunkt, Horn?

– Vel, jeg tror vi kan si at det begynte søndagen etter min kirkelige konfirmasjon. Da var jeg til alters, og under dette ble jeg klar over at jeg ikke kunne leve livet nøytralt i forhold til kirken. Jeg skjønnte med meg selv at jeg måtte virke aktivt for frigjøring fra det kirken representerte og arbeide for å formulere hva det egentlig er som er grunnlaget for mennesker som ikke med ekthet hører hjemme i en religion.

– Samtidig med realstudiene i Oslo leste jeg filosofi med det bevisste sikte å finne ut hva min egen innstilling var i positive vendinger.

– Hadde du intet ønske om å bli fagfilosof?

– Lyst hadde jeg nok, men på den tiden var det økonomien som bestemte studieveien. Man kunne ikke i den grad som nå få studielån eller stipendier fra staten. Det var nok hovedgrunnen til at jeg valgte realstudiet.

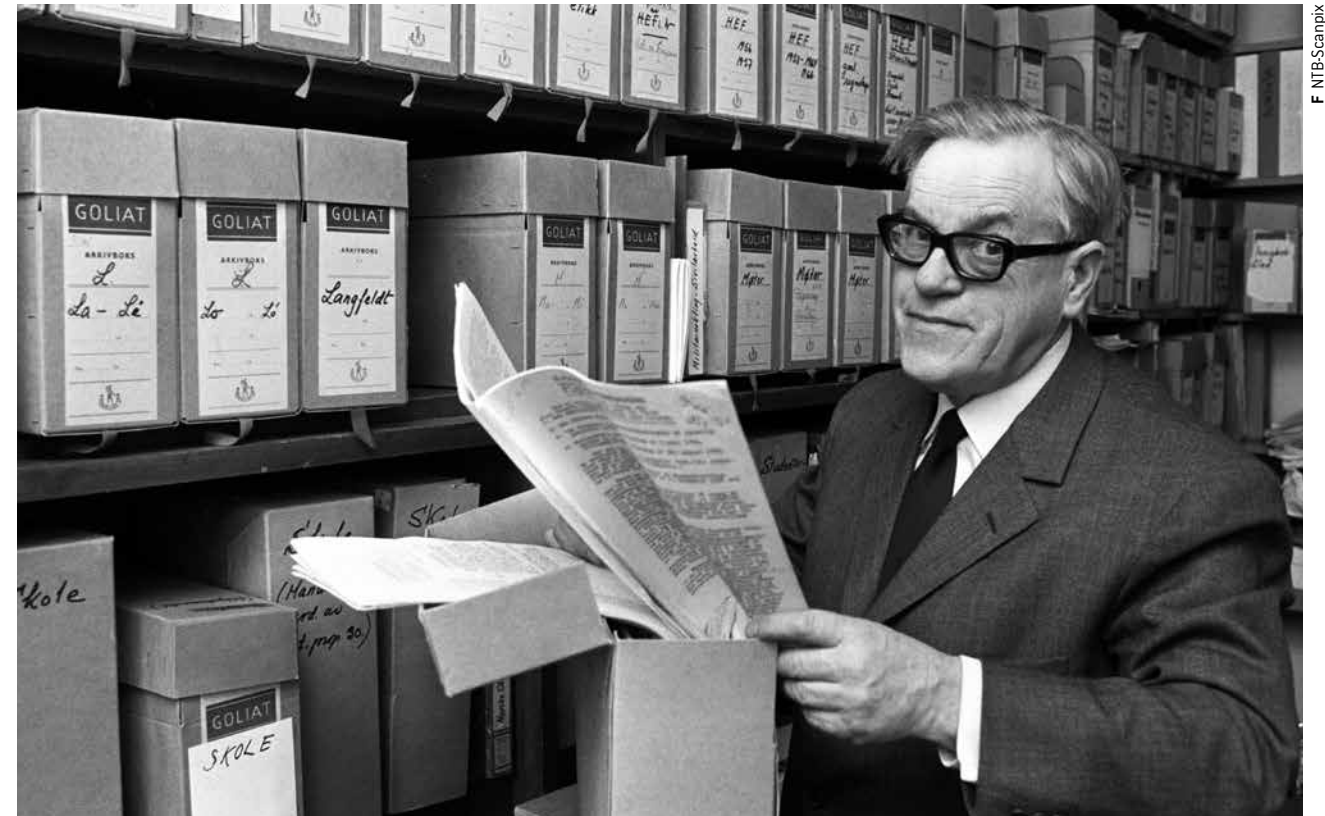
– Men nå da, når du har holdt på som botaniker og human-etiker så lenge, hva kunne du ha lyst til å valgt om du hadde kunnet?

– Selvsagt hadde det vært filosofien, sier han med et smil.

– Men jeg kunne allikevel ikke tenkt meg å vært uten den naturvidenskapelige orientering som jeg har i dag.

HORN VIL IMIDLERTID tilbake til det første spørsmålet og fortsetter:

– Etter studietiden kom det så noen år i mitt liv hvor filosofien ble lagt til side og tilsvarende større vekt ble lagt på realstudiet. Dette gav seg utslag i at når jeg leste utenom «pensum» så leste jeg naturvidenskap. I slutten av 1930-årene ble jeg klar over at en måtte beskrive det livssyn en

01

vanlig ikke-religiøs samfunnsborger har, og nettopp unngå det filosofer har en tilbøyelighet til: å gjøre formuleringer i indikativ (som er konstaterende red 2016-anm) i det rent spekulative området. For det andre ble jeg klar over at dette livssynet måtte ha et navn som språklig sett hverken er en nektelse (ateisme) eller en utpreget begrensning til en blant mange menneskelige evner (naken rasjonalisme)

– Var det du som først kom på navnet human-etikk?

– Jeg har ikke funnet noen annen som har benyttet det som livssynsbetegnelse før meg.

– Men den danske professor Harald Høffding har jo allerede i forrige århundre skrevet om grunnlaget for den humane etikk.

– Det er nok så, men det dreier seg om den humane etikk som moralfilosofisk begrep, ikke som livssynsbetegnelse. (...)

– **HVORFOR INTRODUSERTE DU** betegnelsen

human-etikk istedenfor den mer brukte internasjonale betegnelse humanisme?

– Årsakene til dette er mange:

1. Renessansens humanisme var ikke klart irreligiøs.
2. I Skandinavia og Tyskland har «humanisme» dominert som et yrkesbegrep for filologiske sysler og som en kulturstrømning alternativt til naturvidenskap og teknologi.
3. Betegnelsen humanisme var allerede innfanget først og fremst av liberalt religiøse og kirkelige kretser, men også til dels av alle avskygninger av politiske retninger når det humanitære og sosiale skulle fremheves, særlig da i Frankrike.
4. Det lykkedes meg å få kontakt med litteratur som ga en oversikt over anvendelsen av humanisme som betegnelse for et ikke-religiøst livssyn. Det var teologen, ateisten Robert Millar, han som grunnla reklameskolen i Norge, som forærte meg tidsskrifter og annen litteratur om dette

01 Kristian Horn på kontoret til Human-Etisk Forbund i Pilestredet i 1969.

emnet. Og da var det lett å bli klar over at der hvor ordet humanisme var valgt, var betegnelsen ikke slått gjennom som alminnelig brukt livssynsbegrep i press og tidsskrifter. Alt dette var til sammen grunner til å velge en annen betegnelse, om en fra starten av ønsket entydighet og klarhet. (...)

– *Ble du selv overrasket over den tilslutning begrepet fikk ved starten av Human-Etisk Forbund i 1956 etter at navnet da hadde eksistert i bare 4-5 år?*

– Jeg var stor optimist etter at jeg hadde funnet fram til denne betegnelsen og klarte å definere den, og da jeg fikk støtte av dommer Bjarne Didriksen, dr. philos. Johan Hovstad og professor ►

«I vårt eget land ønsker jeg å få det som human-etikken representerer i det teoretiske inn i skolen»

Gabriel Langfeldt under det forberedende arbeidet, og da jeg hadde kjennskap til og fått erfare hvor sikkert grep redaksjonssekretær Karl Emil Hagelund hadde når det gjaldt denne saken, var jeg ikke i tvil om at tingen var kommet for å bli, hvis vi bare kunne holde den daglige drift av et forbund i gang.

– *Apropos stiftelsen av Human-Etisk Forbund. Neste år er det jo 10-årsjubileum for denne stiftelsen (Horn virker synlig svært forbauset og overrasket over denne opplysningen) og da vil jeg spørre deg om du synes at HEF har fått utrettet noe i løpet av denne tiden?*

– Jeg har vel vært så sterkt engasjert i arbeidet at det er vanskelig for meg å besvare dette spørsmålet, men jeg må likevel si at jeg tror det er lagt et grunnlag som vil få konkrete følger, hvis nye og yngre krefter slutter seg til.

– *Har du ofte hatt følelsen av å ha måttet arbeide for mye alene med dette?*

– Nei, jeg har aldri hatt følelsen av det. Det skyldes ikke minst at min kone alltid har støttet meg i arbeidet, og jeg vil ikke unnlate å nevne dr. philos. Johan Hovstad som gjorde en stor innsats i pressen fra stiftelsen og fram til sin død i 1959. En tilsvarende innsats har professor Langfeldt ydet. Den fjerde innbyderen til stiftelsen, dommer Didriksen nådde før sin død i 1956 å peke ut og gi retningen for det store og betydningsfulle arbeidet som måtte ligge foran oss vedrørende reformer i lovgivning og offentlig forvaltning. Videre har disponent Svenn Gunnerud, hovedkasserer Arne Haug og nå bankrevisor Ragnar Braaten lettet det hele ved å holde orden i forbundet under utøvelsen av sine ombud som kasserere. Ellers er det mange, mange andre som naturligvis burde nevnes, ikke minst den staben som gjorde en slik strålende innsats da vi var verter for IHEUs (International

Humanist and Ethical Unions) verdens-kongress i Oslo 1956.

– *1962 mener du vel, Horn?*

– 1962?? Ja, selvsagt. Jeg ble så distraheret av det du nevnte isted om forbundets tiårsjubileum at alle andre årstall enn stiftelsesåret ble glemt. Tiden har nemlig gått så voldsomt fort.

HORN BEGYNNER NÅ Å TENKE på om man ikke burde markere dette jubileet. Han tenker høyt. En uformell sammenkomst kanskje? Et offentlig møte? Hm. Men – han er snart tilbake der vi slapp.

– Når det gjelder de som har støttet med aktiv innsats uten noe vederlag, er det så mange at HUMANUS nok ikke har plass til noen fullstendig liste. Tenk bare på lærerne ved kurset for Borgerlig Konfirmasjon (Helge Hermansen, Borger Haavardsholm, Trygve Johnstad og andre). Også alle som har hjulpet til på kontoret. La meg som eksempel på det siste nevne cand jur. Solveig Ormestad, som har holdt (minst) to timers regelmessig kontortid i hele 1965. – Og kontoret, det er nærmest en gave fra øyenlege Johan Tjaaland. Men for intervjuerens regning legges det til at lite ville vært gjort hvis ikke Horn selv hadde stått som den daglige drivkraft bak det hele. Han har jo imidlertid ikke bare gjort sin store innsats innenfor selve forbundet, en annen og vel så stor har han ydet utad

ved sine tallrike artikler i pressen og ved foredrag i NRK. Han har måttet rykke ut i avisene mot mange forskjellige typer angrep som har kommet mot HEF og human etikken i denne tiden, og man tør vel si at han aldri har blitt svar skyldig i en avispolemikk.

Et av de viktigste argumentene som vi treffer på i pressen nå i denne tiden er at HEF ikke er noe annet enn et religiøst samfunn. Vi beskyldes nemlig for å ville bygge opp en tro.

– *Hva sier du så til dette argumentet?*

– For det første mener jeg at ordet tro er ingen ting. Det er overhodet ikke verdt å ta opp et ordskifte om det uten at troens gjenstand blir klart formulert i hvert enkelt tilfelle. Og det er vel ingen som vil påstå at en human-etiker tror på f.eks. frelsen i Kristus eller tilgivelse for etisk svikt gjennom stedfortredende ledelse av en annen person. For øvrig er det et merkelig fenomen at representanter for religiøs tro forsøker å nedvurdere human-etikk ved nærmest å anklage human-etikere ved at de har en tro (f.eks. P.W.Bøckman (den gang universitetsstipendiat i teologi ved Universitetet i Oslo 2016-red anm). Det er i grunnen bare noen mening i å diskutere dette med erklærte ateister.

– *Men andre ikke-religiøse da ...?*

– Ja, selvsagt, ikke-religiøse i det hele tatt. Men om noen slike mennesker beskylder human-etikken for å være religiøs, har de ikke satt seg grundig nok inn i saken. Selvsagt har også en human-etiker evnen til å velge å ha tillit til noe som fremdeles inneholder en viss grad av usikkerhet. Det er simpelthen nødvendig som metode. Men dette betyr ikke at vi tror i den forstand at vi godtar det som ikke rommer en viss grad av usikkerhet, men som også direkte strider mot hva som allerede er utredet. Vil noen kalle

01

dette tro, så vær så god, det må vi ikke la oss affisere av.

HORN KOMMER NÅ, som så ofte før, til å tenke på en artikkel som belyser det emnet han tar for seg enda mer inngående enn det han selv i øyeblikket gjør. Denne gang er det en artikkel av musikeren Odd Wentzel Larsen fra dagbladet 20/7-57 han tenker på. Larsen hadde der en så knakende god definisjon av begrepet tro. Den artikkelen må siteres. Vi leter febrilsk i arkivet, det svært rikholdige arkivet som horn med sin kones hjelp har bygget opp gjennom årenes løp. Tilslutt finner vi den, og Horn siterer:

– Troen er således uløselig bundet til vår viten, men den må bare strekke seg utover fra vår viten, aldri innover og således regressivt komme i kollisjon med den allerede erhvervede viten.

– Denne slutter jeg meg helt til, sier Horn. (...)

Vi kommer nå over til å prate om forbundet. Vi sitter på hver vår side av et stort konferansebord (i parentes bemerkt kassert fra en offentlig institusjon) og på veggene rundt oss er det tett i tett med arkivbokser med klippmateriale og med bøker om emner som berører forbundets virksomhet. Den som ville skrive en doktoravhandling om humanisme og human-etikk kan finne materiale til flere her nede. Men nok om det, forbundet har et siktemål for tiden fremover, og det faller naturlig å spørre Horn tilslutt hva han anser for å være de viktigste oppgavene for forbundet fremover.

– I vårt eget land ønsker jeg å få det som human-etikken representerer i det teoretiske inn i skolen. Dernest til stadighet virke for at diskriminerende og livssynsprefererende bestemmelser fjernes fra lovverket. Videre gi den forvaltning som i sitt vesen er sivil et rent sivilt utstyr. Og dertil en hel del oppgaver på det nasjonale plan.

– *Som for eks. Borgerlig Konfirmasjon?*

01 En av de første borgerlige konfirmantene, Jorunn Klausen, overrekker på vegne av sine medkonfirmanter blomstertil lederen av Foreningen for borgerlig konfirmasjon, Kristian Horn.

– Ja, og som sivilt seremoniell ellers i ting som borgerlig vielse og borgerlig bisettelse.

– På det internasjonale plan ønsker jeg en samling av mennesker som ikke hører hjemme i noen religion og så forsøke om man kan finne en løsning slik at humanetisk innstilte mennesker forenes over hele verden enten det er øst eller vest, enten det er hvit eller farget. Det vil vel si å virke for det kollektiv-etiske problem. Dette burde utdypes bedre, men dette får heller ligge til en eventuell senere anledning.

(Intervjuet stod på trykk i HUMANUS nr. 3, utgitt av Human-Etisk Ungdomsforbund i 1965.)

F. Marte Gjærde

01

JA TIL EN MANGFOLDIG SEKSUALUNDERVISNING!

Etter 10. klasse skal elever i skolen kunne «formulere og drøfte problemstillinger knyttet til seksualitet, seksuell orientering, kjønnsidentitet, grensesetting og respekt, seksuelt overførbare sykdommer, prevensjon og abort». Dette er et godt kompetansemål, men i alt for mange klasserom ligger fokuset på de tre siste punktene. Selvfølgelig skal ungdommer lære om dette, men lærere kan ikke be elevene om å tre kondomer på en banan og tro at jobben er gjort.

Undervisningen mange steder fokuserer ikke på at det finnes andre legninger enn heterofil, homofil og bifil, og andre kjønnsidentiteter enn mann og kvinne. I Humanistisk Ungdom mener vi at seksualundervisningen må være sannferdig og unngå å bygge opp under fordommer og misforståelser. Derfor må den fokusere på mangfoldet i kjønn og seksuell orientering.

Norske elever er som resten av befolkningen en sammensatt gruppe, derfor finnes det også et mylder av seksuelle orienteringer og kjønnsidentiteter i klasserommene. Seksualundervisningen må treffe alle, ikke bare heterofile cis-kjønnede (det vil si de som identifiserer seg med det kjønn de er født med) gutter og jenter. Det er flere grupper som blir totalt oversett i klasserommet. *Alle* elever må sitte igjen med en følelse av trygghet, ikke en følelse av å være unormal. Personer som er både hetero og cis må også få en god forståelse av andre legninger og kjønnsidentiteter. Vi lever i samme samfunn, og transpersoner må få slippe å svare på mange fordommer hver gang de møter en ny person.

01 Seksualundervisningen må synliggjøre et større mangfold enn i dag.

Undervisningen må utfordre normene i samfunnet. Elevene må lære seg å tenke kritisk rundt egne og andres oppfatninger om seksualitet og kjønn. Normkritikk handler om å identifisere og kritisere normene i samfunnet, å se på hvordan samfunnet begrenser livene til de som ikke faller innenfor boksen «normal». Eksempler på begrensning kan være diskriminering, sosial utestengelse eller trakassering.

HUMANISTISK UNGDOM lanserer i vår en kampanje for en bedre seksualundervisning. Vi ønsker en undervisning basert på mangfold og normkritikk, en undervisning som ikke forventer at alle elevene er hetero og cis, og som gir elevene trygghet om hvem de er. Seksuell legning og kjønnsidentiteten former i stor grad hvem vi er og hvem vi skal bli. Alle har rett til å få en seksualundervisning som er relevant for seg og sin identitet.

T. Arnlaug Høgås Skjæveland,
leder i Humanistisk Ungdom

Humanistisk Ungdom

Ut av virkeligheten?

Bli med på HUs sommerleir 2016 – 30. juli - 4. august! Følg med på våre nettsider humanistiskungdom.no

Betalt kontingenten?

Er du HU-medlem, men har ikke betalt kontingenten (kr 50,-) for i år?

Vi trenger din støtte!

Betal via sms – send «HU betal» til 2377

Ikke medlem?

Men vil bli? Send «HU inn» til 2377

SOL, SOMMER OG LEIR!

IS, SOL OG VENNER

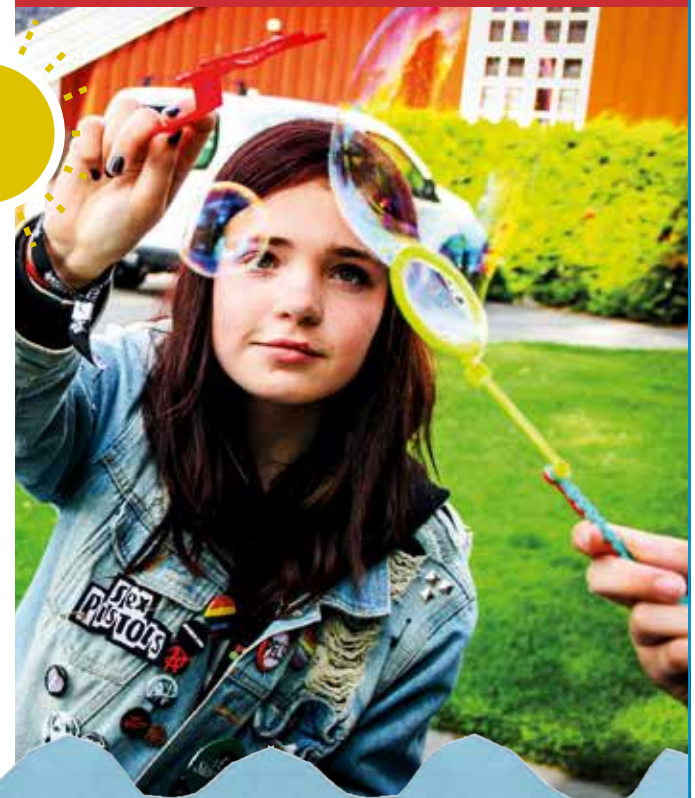
Sommerleir er årets høydepunkt for Humanistisk Ungdom. Her får du møte andre konfirmanter og unge humanister fra hele landet! Sees vi?

LEIRTEMA: UT AV VIRKELIGHETEN

Er virkeligheten lik for alle? Hvordan forstår vi ekstremisme, konspirasjonsteorier og ekstreme virkelighetsbilder? Hva er virkelighet for deg?

Bli med på sommerleiren til Humanistisk Ungdom. Sett av datoen og meld deg på!

30. JULI - 4. AUGUST

MELD DEG PÅ LEIR 30. JULI- 4. AUGUST

Leiren er åpen for ungdommer mellom 14-25. For **1500,-** per person får du seks dager med leir, inkludert mat og reise, på Ringerike Folkehøyskole. Se humanistiskungdom.no/sommerleir2016

1951

Borgerlig Konfirmasjon gjennomføres for første gang (bildet). Kristian Horn, som seinere tok initiativ til Human-Etisk Forbund, stod for gjennomføringen av denne. Da hans datter, Kari Horn, ble født lovte han å personlig starte opp borgerlig konfirmasjon dersom det ikke fantes innen hun fylte 14 år.

1952

Den internasjonale humanistunionen IHEU stiftes. Arrangørene av Borgerlig Konfirmasjon i Norge inviteres – og inspireres.

1956

Human-Etisk Forbund stiftes 9. april. Arnulf Øverland er en av de første som tegner seg som medlem. Til tross for stort oppmøte på stiftelsesmøtet kommer ikke HEF over 1.000 medlemmer før på slutten av 1960-tallet.

1962

Humanistisk verdenskongress i Norge. Til tross for trange tider klarte HEF å gjennomføre en verdenskongress. Det ble en stor suksess.

1967

Folketrygden innføres. Prinsippet om at ingen skal gå til grunne selv om man mister jobben eller blir syk er viktig for å kunne være aktive deltakere i et demokratisk samfunn. Reformen blir vedtatt med et bredt politisk flertall i Stortinget.

- Human-Etisk Forbund ble stiftet i 1956 og feirer i år 60-årsjubileum.
- De første tjue årene var preget av aktiv deltagelse i samfunnsdebatten, men ingen særlig «misjonsvirksomhet» for å verve nye medlemmer.
- Medlemstallet holdt seg under tusen fram til 1970.
- Dette endrer seg da Levi Fragell ble leder i 1976, som hadde erfaring fra kampanjen «Aksjon mot statskirke». Med ham i spissen begynte Human-Etisk Forbund aktiv medlemsverving, der man også utnyttet Den norske kirkes bakstreverskhet i egen vinning.
- Fra 1978 til 1979 nær fordoblet medlemstallet seg, fra 2.493 i januar 1978 til 4.488 ved inngangen til 1979.

T Even Gran

Det er vanlig å se på Human-Etisk Forbund som et barn av 68-opprøret og den påfølgende radikalismen tidlig på 70-tallet. Men gjennom stort sett hele 70-tallet var forbundet veldig lite. Medlemstallet sneglet seg oppover. I 1976 endte Human-Etisk Forbund opp med 1.584 medlemmer. Medlemskartoteket ble oppbevart i en skoeske.

1976 skulle bli året alt snudde. Det hele startet med at Mathilde Oftedal Broch, leder av valgkomiteen, den 12. februar 1976 ringte til Levi Fragell og spurte om han kunne tenke seg å bli formann (som det het den gangen) i forbundets styre.

FRAGELL VAR GODT KJENT for Human-Etisk Forbund på det tidspunktet. Han hadde ledet to nasjonale aksjoner for utmelding av statskirken som hadde fått enorm oppmerksomhet, den første i 1970 og den andre i 1976. Fragell hadde mobilisert et stort apparat og vist gode evner til å skape blest. Pressedekningen og den offentlige debatten hadde

«... en formann uten hovedfag var heller ikke hva de så etter i første omgang»

vært betydelig. Budskapet var at ikke-troende kirkemedlemmer burde være ærlige mot sin egen overbevisning og melde seg ut.

Human-Etisk Forbund var på den tiden dominert av eldre, borgerlige akademikere fra Oslo vest. Mange av dem hadde vært med siden starten i 1956, og de nærret en skepsis overfor Fragells aksjonisme.

Under den første aksjonen for utmelding av statskirken, i 1970, ble Fragell invitert ned til Oslo fra Trondheim, der han studerte, for å møte Kristian Horn og andre lederfigurer i Human-Etisk Forbund. En av de beskjedene som ble

01

gitt var en anmodning om å dempe seg litt. Human-Etisk Forbund var nemlig i gang med en tilsvarende aksjon for å få ikke-troende til å melde seg ut statskirken. Human-Etisk Forbunds aksjon skulle imidlertid ikke gjennomføres på aktivistisk vis gjennom avisannonser, mediedekning og stands, men gjennom å legge løpesedler i postkassene til folk.

FRAGELL & CO kunne ikke ta hensyn til det. Human-Etisk Forbunds aksjon

hørte ingen stort mer til, og forbundets aldrende akademikere måtte etter hvert innrømme at Fragells arbeidsformer fungerte. Den første aksjonen for utmelding av statskirken i 1970 førte til at nesten 8.000 meldte seg ut. I årene 1971 til 1975 var det mellom fire og fem tusen statskirkemedlemmer som meldte seg ut hvert år, viser tall fra Den norske kirke.

Likevel var det ikke ukontroversielt da Mathilde Oftedal Broch tok kontakt

01 Som lærerstudent i Trondheim tok Levi Fragell initiativ til Aksjon mot statskirke – her får han underskrift fra offentlig tjenestemann.

med Fragell tidlig i 1976 og spurte om han kunne tenke seg å ta over som styreleder.

– Jeg var ikke forbundets førstevalg. Jeg var fersk og uprøvd, og en formann ►

1969

Grunnskoleloven av 1969 fører til at kristendomsfaget ikke lenger er del av statskirkens dåpsopplæring, men faget skal fremdeles være konfesjonsbundet til den evangelisk-lutherske trosoppfatning.

1970

Livssynsfag som prøveprosjekt. Lærer Dag Skogheim ved Torstad ungdomsskole i Asker får i 1970 tillatelse til å starte opp livssynsundervisning som et alternativ til kristendomsfaget, etter at loven av 1969 åpnet for det.

1971

Aksjon mot statskirke i 1970 (bildet) ble en suksess. Den norske kirke opplever masseutmeldinger som resultat av vellykket aksjonisme fra en gruppe utenfor Human-Etisk Forbund, ledet av Levi Fragell. Den radikale bølgen i befolkningen slår ikke inn i Human-Etisk Forbund, som ved begynnelsen av 1971 bare har drøyt 1.100 medlemmer. Dette året innføres det også full valgfrihet når det gjelder gravferdsseremonier.

1972

Straffeloven mot homoseksualitet blir opphevet. Det er ikke lenger straffbart å praktisere homoseksualitet i Norge. Et viktig skritt i riktig retning for grunnleggende humanistiske verdier.

01

► **01 - 02** Levi Fragell ble først møtt med skepsis fra den eldre garde i HEF, men ble etter hvert omfavnet både av Kristian Horn (til venstre foran) og Solveig Bonde Ormestad (bildet til høyre). Tidligere generalsekretær Fredrik Heffermehl bak til venstre.

uten hovedfag var heller ikke hva de så etter i første omgang. Min aksjonistiske stil brøt dessuten med forbundets profil, skriver Fragell i *Vi som elsket Jesus*.

Men like fullt, han ble valgt. Det ble starten på Human-Etisk Forbund som en bred folkebevegelse i Norge, og ikke bare en liten klubb for akademikere.

FRAGELL TILHØRTE en ny generasjon, og hadde PR-erfaring. Han visste hvordan man skulle få oppmerksomhet og enga-

02

sjere folk. Straks etter han hadde tatt over som styreleder, lanserte Fragell en landsomfattende aksjon for å verve nye medlemmer til forbundet.

Her ble erfaringene fra to vellykkede aksjoner for utmelding av statskirken svært nyttige. Fragell tok med seg Haftor Viestad fra «Aksjon ut av statskirken»-årene. Viestad ble satt til å lede «utvalg for å svare på angrep fra kirkens side». Det var tid for en ny generasjon. Folk som juristene Lorentz

«Det var tid for en ny generasjon»

Stavrum og Fredrik Heffermehl kom med. Etter hvert også psykologen Kari Vigeland, som senere ble generalsekretær. Det var på tide å løfte Human-Etisk Forbund ut i det folkelige lyset.

Fragell satte seg tidlig tallfestede mål for medlemsveksten. Langtidsmålet i 1976 var å få 5.000 medlemmer innen utgangen av 1982. Metoden var blant annet å sende brev til alle medlemmer og be dem rekruttere minst ett nytt medlem. Men Fragell satte seg også klare mål for aktivitet. Det skulle arrangeres et visst antall sammenkomster, debatter og møter årlig, veldig mange flere enn før.

– I første omgang gjaldt det nok primært å riste den eldre garde både i styret og i forbundet ut av deres beskjedne tankebaner, skriver historiker Paul Knutsen i historieboka *Livet før døden – Human-Etisk Forbund 1956-2006*.

DET VAR MOTSTAND mot de nye medlemsrekrutteringsplanene blant forbundets veteraner. En av de tydeligste skeptikerne i starten var Solveig Bonde Ormestad. Hun skal blant annet ha stoppet et forslag fra Fragell om å la Aksjon ut av statskirken (AUS) få holde møter i forbundets lokaler. Hun var redd for en for tett sammenkobling mellom de to, og understreket at det var en vesentlig

LEVI FRAGELL: DEN RIKESTE TIDEN I MITT LIV

Styreleder i HEF (1976-1981), generalsekretær (1982-1990), seinere blant annet redaktør i tidsskriftet Humanist og internasjonal rådgiver i forbundet, president i IHEU.

– Både yrkesmessig og organisasjonsmessig var dette kanskje den rikeste tiden i mitt liv. Vi opplevde en eventyrlig vekst. Min styrke var at jeg var «predikant», og visste hvordan jeg skulle få oppmerksomhet i mediene. Vi brukte alt vi kunne for å skaffe medlemmer, og vi fikk god drahjelp av mange dumme utspill fra kirken. Vi red på en stemningsbølge. Aksjonene vi hadde hatt for utmelding av statskirken ga oss et ekstra dytt i riktig retning. Jeg hadde en viktig støttespiller i teologen Haftor Viestad. Han hadde brutt med kirken, og spilte en avgjørende rolle for å sikre den faglige kvaliteten i det vi drev med. Han var jo i tillegg filosof med magistergrad. Haftor startet blant annet bladet Humanist. I tillegg hadde vi stor nytte av kristendomskritikken til Andreas Edwien. Universitetspsykologen Kari Vigeland kom også tidlig inn og gjorde stor nytte for seg.

– *Var det noen motsetninger mellom deg og den eldre garde; Kristian Horn, Ester Horn, Solveig Bonde Ormestad og de andre?*

– Det har vært mye snakk om det, men det er veldig overdrevet. Noen av de som hadde vært med siden staten var skeptiske til den aksjonistiske stilen vår. En eller to av dem meldte seg ut, husker jeg. Det var to kulturer som møttes. Men det gikk seg fort til, spesielt når resultatene av vervekampanjene begynte å slå inn. Jeg kan ikke huske noen personlige motsetninger. Solveig Bonde Ormestad og jeg var perlevenner. Kristian Horn og jeg møttes hver tirsdag på Kunstnernes hus fram til han døde i 1981. Vi hadde et godt forhold. Kris-

tian gledet seg stort over medlemsveksten han fikk oppleve de siste årene han levde. Han var tidlig ute med å støtte oss – tidligere enn mange av de andre pionerene.

– *Når en organisasjon vokser så fort, blir det jo gjerne noen voksesmerter. Hadde dere det?*

– Det kan jeg ikke huske. Vi var tidlig ute med det siste av dataverktøy, takket være Roar Johnsen. Det ble fort slutt på den gamle ordningen med å ha medlemskartoteket i en skoeske. Da vi begynte å vokste, startet også profesjonaliseringen. Vi begynte vi å ansette folk. Men jeg kan ikke huske annet enn at det gikk helt smertefritt. Også etter at den offentlige støtten kom i 1981, og det virkelig begynte å ta av, håndterte vi veksten godt. Det var en engasjert stemning og lagånd som det var helt fantastisk å oppleve. Men det er det store bildet. Selvsagt var det noen konflikter også. Det er ikke til å unngå. Men slikt blir bagateller sammenlignet med den bølgen av medvind og lagånd vi opplevde på den tiden.

1976

Levi Fragell blir formann i Human-Etisk Forbund. Hans overtakelse markerer starten på en gullalder for Human-Etisk Forbund. Fra 1978 til 1979 nær doubler medlemstallet seg. Det er selvfølgelig også knyttet til kirkens rolle i samfunnsdebatten.

1978

Lov om selvbestemt abort. Loven blir vedtatt i Stortinget med én stemmes overvekt. Før dette var det opp til nemnder å bestemme om aborten ble innvilget. Loven er en milepæl for likestillingen og for kvinners rett til å bestemme over egen kropp. Kirken opplever stor utmelding.

1980

HEF arrangerer gravferdstalerkurs for første gang. Ønsket om bistand ved ikke-religøse gravferder gjør at Human-Etisk Forbund endelig arrangerer kurs for talere ved borgerlig gravferd. 90 deltakere er samlet til kurs i regi av Sverre M. Halbo og Henry Havin.

1982

Den norske Kirke opphører å være fødselsregisterfører. Skatteetaten overtar. I enkelte sogn fortsetter likevel kirken å være registerfører frem til tidlig på 1990-tallet. Samme år stryker Sosialdepartementet homofili som sykdomsdiagnose. Det markerer nok et viktig fremskritt for menneskeverdet.

1983

Barnehagene får ny kristen formålsparagraf, og Human-Etisk Forbund setter ny innmeldingsrekord, nesten 7.000 flere på ett år – en rekord som fortsatt står.

1986

Human-Etisk Forbund passerer 30.000 medlemmer. Medlemsveksten fortsetter videre på 1980-tallet. Forbundet arrangerer dette året Humanistisk verdenskongress i Oslo for andre gang.

01

- **01** Den norske kirkes biskoper utstedte hyrdebrev om abortloven, noe som skapte sterke reaksjoner og utmeldinger.

forskjell på HEFs hjelp til mennesker som ville melde seg ut av statskirken, og AUS' aktive propaganda for utmelding. Knutsen mener dette er et godt eksempel på hvordan det gamle og det nye Human-Etisk Forbund kolliderte.

Selv om historiker Knutsen rapporterer at Fragell var dypt skuffet over at et uskyldig forslag om å få låne lokaler ble stoppet, reduserer Fragell selv betydningen av dette overfor Fri tanke i dag.

– Selvsagt var det gnisninger i starten

mellom den eldre garde og oss nye, unge som kom inn. Det var to ulike kulturer kan man si. Noen av de eldre mente det ikke var riktig av Human-Etisk Forbund å framstå som aksjonistisk. Det var noen av de eldre som meldte seg ut i protest, husker jeg. Men det er ingen grunn til å gjøre noe stort nummer ut av det. Det gikk seg til veldig fort. Solveig og jeg gikk nærmest hånd i hånd og var perlevenner. Kristian Horn hadde for lengst forstått at det var nødvendig med

drastiske grep for å få flere medlemmer, og var egentlig på vår side hele tiden, forteller Fragell.

Også historiker Knutsen støtter dette. Bonde Ormestad ble etter hvert «fragellianer» når hun så hvordan medlemsmassen økte, mens Kristian Horn også lot seg inspirere av ny giv på sine gamle dager, skriver han.

DET VAR FØRST OG FREMST fryd og gammen, sier de fleste av aktørene i dag, men det var også konflikter. Striden med styreleder Hall Trøan Galaaen i sentrum kan stå som et eksempel på at heller ikke Human-Etisk Forbund var noen søndagsskole, tross vekt på etikken. Galaaen ble valgt som styreleder i 1981 – altså det samme året som forbundet fikk offentlig støtte. Etter hvert utviklet det seg en konflikt mellom Galaaen på den ene siden og resten av styret og Levi Fragell, som da var blitt forbundets første generalsekretær. Konflikten kjørte var hvorvidt forbundet burde flytte til nye og større lokaler. Det hele endte med at styreleder Trøan Galaaen ble presset til å trekke seg i 1983. I sin memoarbok *I livssynskampens brennpunkt* (1999) beskriver Hall Trøan Galaaen det hele i meget sterke ordelag. Han mener det var et dypt krenkende komplott og en «tarvelig forestilling».

Historiker Paul Knutsen bruker episoden som et eksempel på at Fragell, sine inkluderende lederevner til tross, også var i stand til å sette ned foten når det var nødvendig.

Trøan Galaaen fikk imidlertid en oppreisning i 1987 da Human-Etisk Forbund utnevnte han til æresmedlem for sin innsats for forbundet.

De fleste var fornøyde – vervekampanjen til Fragell lyktes. Forbundet eksploderte i størrelse. Når man ser grafen over medlemsutviklingen i Human-Etisk Forbund, ligger det ganske flatt fram til rundt 1976, og så skyter det været. Og slik har det vært siden. Ved utgangen av 1982, da Human-

KARI VIGELAND: – VILLE VÆRE MORALSK LIKEVERDIGE

Styreleder i HEF (1983-1987), generalsekretær i HEF (1991-1993)

Vigeland skriver i en e-post at hun opplevde et inspirerende samarbeid med generalsekretær Levi Fragell og med styre-medlemmer, som den unge dynamiske organisasjonsmannen Roar Johnsen, den kloke og erfarne

Renate Munkebye og den økonomisk ansvarsbevisste Knut Martin Danielsen.

– Vi bygget på fundamentet til stifterne, men ønsket å nå ut til flere og alminneliggjøre det vi sto for. Vi oppnådde etter hvert det som var et viktig mål: Anerkjennelse som moralsk likeverdige medlemmer av samfunnet. Å si nei til religionen betød ikke lenger nødvendigvis å kaste etikken ut med badevannet.

Vigeland tror ikke aktive medlemmer i Human-Etisk Forbund opplever trusler og advarsler fra kristne fundamentalister lenger, slik de opplevde på 80-tallet.

– Etter foredrag, spesielt på Sør- og Vestlandet, kunne jeg få brev med innhold som: «Bare vent til kistelokket blir lagt på!», forteller hun.

«Vi bygget på fundamentet til stifterne, men ønsket å nå ut til flere og alminneliggjøre det vi sto for»

1988

Første navnefest arrangeres i Gjøvik rådhus lørdag 6. august (bildet) på initiativ fra HEF-medlemmer: «Vi vil lage en offentlig festdag for våre nye familiemedlemmer – selv om de ikke døpes i kirka». Åtte nye verdensborgere blir feiret med Helmut Ormestad som festtaler.

1993

Humanismens hus i St. Olavsgate 27 i Oslo innvies. Der ble forbundet i over 20 år, til 2014. Da flyttet Human-Etisk Forbund til nye lokaler i Brugata 19.

1995

På oppdrag fra kunnskapsminister Gudmund Hernes leverer Pettersen-utvalget NOUen som foreslår et nytt felles religionsfag med bare begrenset fritaksrett. Både HEF og ikke-kristne trossamfunn, samt konservative kristne er kritiske. Samme år stiftes Humanist forlag.

1996

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) ble opprettet i 1996 som en paraplyorganisasjon for tros- og livssynssamfunn i Norge. Noe av utgangspunktet er felles motstand mot nytt religionsfag blant tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke.

1997

Kristendom, religion og livssyn (KRL) – et nytt obligatorisk kristendomsfag innføres i norsk skole. samme år etableres det et sentralt medlemsregister i Den norske kirke – med utgangspunkt i Folkeregistret, noe som fører til at mange feilaktig blir ført opp som medlemmer.

01

► **01** Levi Fragell (ytterst til høyre) i debatt med prest Børre Knudsen og kapellan Even Fougner i 1984.

Etisk Forbund ifølge målsetningen fra 1976 skulle ha minst 5.000 medlemmer – noe mange mente var et urealistisk mål – hadde forbundet 13.386 medlemmer. Året etter, 1983, skulle bli året da økningen sprengte alle rekorder. Da fikk Human-Etisk Forbund nesten 7.000 nye medlemmer bare på ett år. Aldri senere har forbundet fått så mange nye medlemmer på ett år.

HVORFOR SKJEDDE DETTE? Fragell brukte

selsagt all sin erfaring som PR-menneske, og trykket på de knappene han kunne for å få maks effekt og maks medlemsøkning. Han hadde et bredt nettverk og visste hvordan han skulle få oppslag i mediene. Dette var noe helt nytt i Human-Etisk Forbund. I ettertid er Fragell selv ganske fornøyd også. «Dette var den oppgave jeg umiddelbart prioriterte og uten blygsel tør si at jeg lyktes med», skriver den ellers så beskjedne Fragell i sin memoarbok.

«Den nye loven førte til at inntektene til Human-Etisk Forbund økte kraftig»

Men alt dette hadde falt dødt til jorden hvis medlemsvervingen ikke så til de grader hadde truffet en nerve ute blant folk. Hva handlet dette om?

For det første: Gjennom nesten ti år hadde Fragells aksjoner for utmelding av statskirken ført til at mange ikke-religiøse nå stod uten tilknytning til noe livssynssamfunn. Tallet ble i Human-Etisk Forbund anslått til å ligge rundt 70 – 75.000 personer. Noen mente opp mot 100.000 personer. Dette var folk som ikke lenger hadde noe livssynssamfunn som talte deres interesser, unntatt Human-Etisk Forbund. Denne store gruppa av statskirkeutmeldte utgjorde et stort potensial for vekst i forbundet.

I TILLEGG GJORDE KIRKEN mye dumt opp gjennom 1970-tallet som hjalp godt på den stemningsbølgen Human-Etisk Forbund trengte for å vokse. I 1978 signerte alle biskopene et såkalt «hyrdebrev» som tok skarp avstand fra den nye loven om selvbestemt abort. «Hyrdebrevet» ble lest opp i alle landets kirker og skapte enorm motstand i de radikale 70-årene, blant de som i lang tid hadde kjempet fram denne rettigheten for kvinner. Ekstra provoserende var det at forrige gang Den norske kirke hadde funnet grunn til å skrive et «hyrdebrev» i protest mot noe, var det mot nazi-okkupasjonen under andre verdenskrig.

En annen kirke-sak som opprørte mange, var da det i 1978 ble avslørt at en gruppe statskirkeprester hadde deltatt i en demonutdrivelse av en kvinnelig student i Os utenfor Bergen. Da dette ble slått opp i mediene, var kommentaren fra biskopen i Bergen ikke entydig fordømmende, men snarere at «skal djeleutdrivelse praktiseres, må det skje på sunn kristelig basis». Senere fulgte alle biskopene opp og presiserte at «den ondes eksistens og makt» var reell, og at de ikke «kan avvise den realitet at onde åndsmakter kan beherske et menneske».

YNGVILD KVAALE: – DET BLE VIKTIG Å AVGRENSE

Styremedlem (1980-81) og styreleder (1981-84) i Oslo fylkeslag. Redaktør Radio Hum. Administrasjonssjef i HEF (1986-1995), seremonisjef (1995-2014).

– Det eksploderte. Det gjorde det virkelig. Vi var opptatt av organisasjonsutvikling, og alle syntet det var spennende. Jeg kan ikke

huske noe alvorlig som gikk galt. Det var lystbetont. Spesielt var det morsomt å være vitne til den sterke veksten i fylkes- og lokallag.

Enn viktig suksessfaktor Kvaale trekker fram, er at det ble lagt ned noen tydelige prinsipper for hva Human-Etisk Forbund skulle jobbe med.

– Det skjedde på landsstyremøtet i 1982, på Gavelstad i Vestfold. Jeg tror vi gjorde noe veldig klokt der. Med mange nye medlemmer kom det selvsagt inn mange nye ideer til hva forbundet kunne jobbe med. Mot atomvåpen, for miljøvern og så videre. Vi kunne ikke følge opp alt dette, og det ble behov for en avgrensning. Mange fra den politiske venstresida meldte seg inn, og det ble viktig for oss å ta vare på den politiske uavhengigheten og inkludere alle humanister, uavhengig av politisk farge. Vi skulle ikke bli «alle gode sakers forbund». Vi ble enig om at saker gjerne kan debatteres for å øke bevisstheten, men at vi skulle avholde oss fra å fatte flertallsvedtak på vegne av forbundet. Det var en viktig veiledning for oss som drev aktivitet lokalt. Mange andre organisasjoner har gjort feil her og blitt for fragmentert, sier Kvaale.

«Det eksploderte. Det gjorde det virkelig»

1998

HEF og åtte foreldrepar krever full fritaksrett i KRL-faget (bildet).

2001

KRL-tap i Høyesterett. Kampen mot KRL-faget er tapt i tre norske rettsinstanser. Saken sendes til Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg og FNs menneskerettighetskomité.

2004

KRL-medhold i FN. KRL-faget vedtatt menneskerettighetsstridig av FNs menneskerettighetskomité. Samme år får HEF vigselfrett, og den første Humanistiske vigselfen finner sted på nyttårsften.

2007

KRL-seier i Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg. KRL-faget er endelig dømt, og faget endrer navn i 2008 til RLE-faget (religion, livssyn og etikk) og blir et litt mer nøytralt fag. HEF får rett til å forestå partnerskapsinnngåelser og den første blir arrangert i mai dette året. Humanistisk Ungdom stiftes.

2008

Felles ekteskapslov vedtas i Stortinget. For første gang blir det lovlig for homofile å gifte seg med den de elsker på samme måte som for heterofile. Human-Etisk Forbund har arrangert partnerskapsseremonier for likekjønnede par før dette og har vært med på å presse frem lovendringen. I starten er det kun Human-Etisk Forbund, tingretten og et par mindre livssynssamfunn som tilbyr likekjønnet vigself.

F. Aktiv

Dette førte til et nytt opprør mot statskirken, og enda flere som meldte seg ut i protest, noe Levi Fragell og Human-Etisk Forbund gjorde hva de kunne for å bidra til.

En mye omtalt sak – som slo positiv ut for medlemsutviklingen i Human-Etisk Forbund – kom litt senere, tidlig i rekordåret 1983. Da var det formann i De Kristne Organisasjonenes Fellesråd, Gunnar Prestegård, som ga forbundet skikkelig drahjelp. I januar det året holdt han, under det årlige Geilo-møtet, en god gammeldags svovelpreken om hvordan den kristne helveteslæren måtte revitaliseres fra landets prekestoler. «Guds vrede må forkynnes i NRK. Geilo-møtet gjenoppvekker helveteslæren» var overskriften i Dagbladet 5. januar 1983. Prestegård var generøs nok til å trekke inn Human-Etisk Forbund som et eksempel på demoniske krefter.

Senere ble det hele supplert med uttalelser fra ymse teologer som advarte mot å tro at noen elendighet her på jorda kunne komme i nærheten av de pinslene de ugudelige ville bli utsatt for i Guds torturkamre. Resultatet ble en rekordutmelding av Den norske kirke, og som nevnt en tilsvarende rekordinnmelding i Human-Etisk Forbund i 1983.

I sine memoarer beskriver Fragell alt dette som flaks. Men han legger ikke skjul på at han utnyttet flaksen maksimalt:

«For det første hadde to landsaksjoner mot statskirke skapt motivasjon hos mange av de nyutmeldte til å melde seg inn i en seriøs livssynsorganisasjon med etikk i navnet. Dernest gjorde kirken det ene utspill etter det andre som ikke falt i smak i tidens radikaliserende kultur. Hyrdebrev mot abort, djevelutdrivelser på Vestlandet, helvetestrusler fra Gunnar Prestegård...

01 Kari Vigeland, Roar Johnsen og Levi Fragell viser fram HEFs eventyrlige vekst på midten av 1980-tallet.

«biskopene (...) presiserte at ‘den ondes eksistens og makt’ eksisterer, og at de ikke kunne ‘avvise den realitet at onde åndsmakter kan beherske et menneske’»

Jeg kommenterte slike begivenheter med stor glød i debatter og avis kommentarer uke etter uke.

DEN VIKTIGSTE FORUTSETNINGEN for at Human-Etisk Forbund skulle stige til uante høyder skjedde imidlertid i 1981. Da fikk Human-Etisk Forbund gjennomslag for noe forbundet hadde jobbet med siden 1973, nemlig at også «livssynssammenslutninger med etisk målsetning», som Kristian Horn formulerte det, skulle få samme rett til offentlig tilskudd som de religiøse trossamfunnene hadde hatt siden 1969.

Det ble vurdert ulike modeller, og forbundet fikk i noen år på slutten av 1970-tallet direkte tilskudd over statsbudsjettet. Men det var i 1981 den varige løsningen kom. Da vedtok Stortinget enstemmig at «livssynssamfunn som ikke krenker rett og sømd» skulle få om lag like mye tilskudd per medlem som Den norske kirke.

Dette førte til at økonomien bedret seg kraftig. I tillegg var den nye tilskuddsordningen i seg selv en sterk motivasjon for å melde seg inn. Ute blant folk ble nemlig løsningen forstått slik at det var opp til hver enkelt å bestemme hvem «kirkeskatten» skulle gå til. Dermed fikk mange en ekstra motivasjon til å melde seg inn i Human-Etisk Forbund istedenfor å la kirkeskatten gå til abortmotstanderne, djevelutdriverne og helvetespredikantene i statskirken. «Det er bedre at pengene går til dere enn til dem», er noe Human-Etisk Forbund fortsatt får høre fra folk som melder seg inn, selv om tildelingsordningen strengt tatt aldri har fungert på den måten.

HVORDAN KUNNE EN slik lov, unik i sitt slag i verden, gå enstemmig gjennom i Stortinget? HEF-historiker Paul Knutsen mener det for det første at handlet om at Human-Etisk

LORENTZ STAVRUM: – DET HADDE IKKE GÅTT UTEN LEVI FRAGELL

Leder av Aksjon Ut av Statskirken (AUS) på 1970-tallet, nestleder i forbundets styre (1977-1979), lokallagsleder i Vesterålen og i Lillehammer på 1980-tallet, styreleder i forbundet (1995-1999), prosessfullmektig i rettsprosessen mot KRL-faget fra 1997-2007.

– Jeg husker vi satt i Pilestredet 30 med Kristian Horn, Ester Horn og Solveig Ormestad. Det var en veldig nedslitt bygning med utedo i bakgården. Det var en brytningstid for forbundet da vi som var unge den gangen møtte pionerene fra 50-tallet. Jeg er glad jeg fikk være med og jobbe sammen med dem. Det er klart at det ble nye tider med Levi og oss andre unge som kom inn, og de taklet det fint.

Det er ingen tvil om hvem som skal ha æren for den kraftige veksten i Human-Etisk Forbund, mener Stavrum.

– Det er ene og alene Levi Fragells fortjeneste. Jeg tror ikke det hadde skjedd uten en visjonær person som Levi, som så hvilken stemningsbølge vi hadde i ryggen og som visste hvordan den kunne utnyttes. I tillegg var han flink til å skape engasjement og dra med seg folk slik at vi greide å nå målene våre sammen. Uten Levis innsats kunne Human-Etisk Forbund blitt en fotnote i norsk historie. Isteden ble Human-Etisk Forbund en stor og viktig organisasjon i norsk samfunnsliv.

Også Stavrum mener det er feil å lete etter konflikter fra den tiden.

– Det var selvsagt motsetninger mellom de gamle og oss unge som kom med en ny kultur og nye aksjonsformer, men jeg må si det gikk påfallende rolig for seg. Organisasjonen taklet omstillingen bemerkelsesverdig bra. Den skarpeste motsetningen var egentlig ikke internt i Human-Etisk Forbund, men i større grad mellom HEF og Hedningsamfunnet, som vi etter hvert så oss nødt til å distansere oss fra. De hadde aksjonsformer vi ikke ønsket å assosiere oss med.

2009

Felles ekteskapslov trer i kraft i Norge etter å ha blitt vedtatt året før, og Human-Etisk Forbund er blant de aller første som vier likekjønnede par.

2011

Humanistisk verdenskonferanse i Oslo – nesten 50 år siden forrige gang. Konferansen preges av at det bare uker etter terrorhandlingene 22. juli. Samme år lanserer HEF **Ingen liker å bli lurt** – en kampanje for kritisk tenkning, og får besøk av skeptikerstjernen James Randi (bildet).

2013

K'en tilbake i RLE-faget. Etter Stortingsvalget får KrF forhandlet fram at RLE-faget skal døpes om til KRLE og at andelen kristendom skal økes til 55 prosent. Endringene trer i kraft høsten 2015.

2015

Blasfemiparagrafen oppheves. Frem til 2015 har det fortsatt eksistert en blasfemiparagraf i Norge. Selv om den i praksis har vært sovende har den sendt feil signaler i en verden der religiøst motivert terror har økt i omfang. Den har også gitt Norge dårligere kort på hånden i forhandlinger med religiøse regimer som vi vil at skal avskaffe sine høyst aktive blasfemiparagrafer. Human-Etisk Forbund passerer 85.000 medlemmer dette året.

ROAR JOHNSEN: DATAEN TÅLTE IKKE MER ENN 16.000 MEDLEMMER

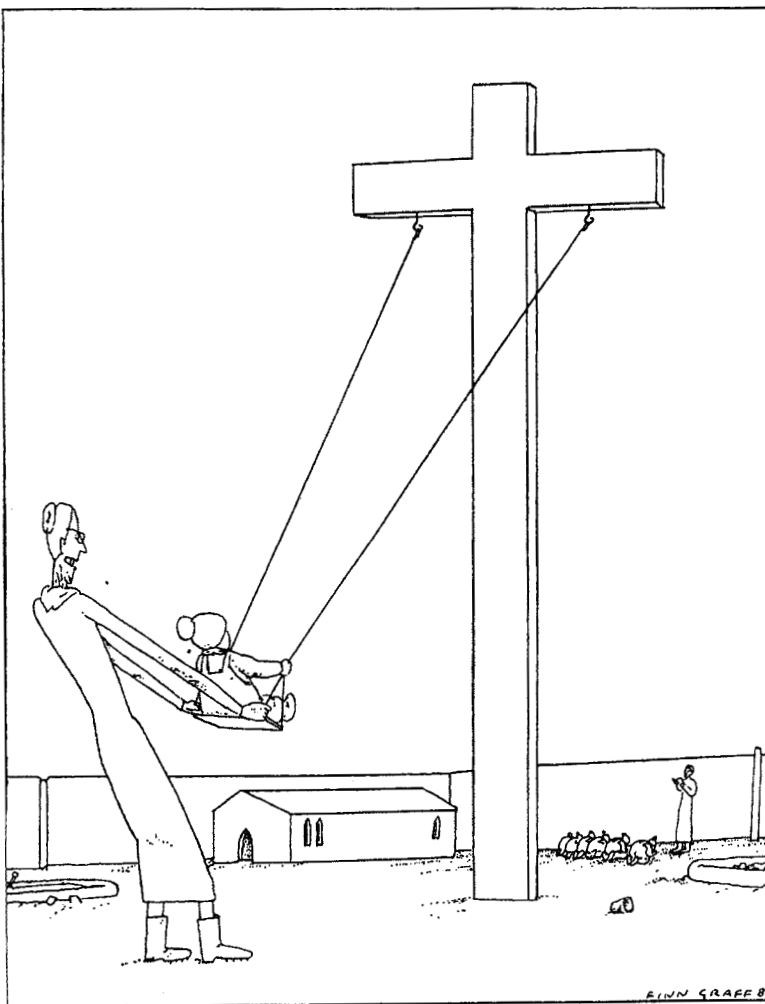

Nestleder i HEFs styre (1981-1985), styreleder Oslo fylkeslag (1992-1996), hovedstyreleder (2002-2007), styre-medlem IHEU (2006-i dag).

— Jeg kom inn i forbundet rundt 1979. Jeg var vel 28 år eller noe. Det var en spennende tid. Vi var i sterk ekspansjon. Det er ikke noen tvil om at Levi var drivkraften i mye av dette, men vi var også et lag som jobbet sammen. Jeg hjalp til med å etablere det første elektroniske medlemsregisteret. Jeg husker vi slet med at dataprogrammet ikke aksepterte flere enn rundt 16.000 medlemmer. Det var en teknisk begrensning. Så da medlemstallet brøt den grensen måtte vi ha to separate medlemsregister. En annen ting jeg husker godt var Radio Hum i Oslo som vi startet i 1981 og hadde en fem-seks år. Det var jo i disse årene det ble åpnet opp for nærradioer, og det ville vi være med på. Bjørn Rasch Østbye og Yngvild Kvaale var redaktører der, og jeg var redaktør det siste året.

— Hvorfor ble Radio Hum lagt ned?

— Vi stilte høye kvalitetskrav. Enten måtte vi gjøre dette skikkelig, eller så måtte vi kutte det helt ut. Valget falt på det siste. Det ble et prioriteringsspmål, men det var morsomt så lenge det varte.

01

Forbund etterhvert hadde blitt en stor og aktverdig organisasjon. Men viktigere, mener Knutsen, er det trolig at Stortinget så på det hele som en form for avlat på pluralismens eller det åpne samfunns alter, slik at man med litt bedre samvittighet kunne fortsette å gi særfordeler til statskirken.

Uansett hva motivene måtte ha vært: Den nye loven førte til at inntektene til Human-Etisk Forbund økte kraftig. I 1976, året da Levi Fragell tok over som styreleder, lå det samlede offentlige tilskuddet fra stat og kommuner på 73.000 kroner. Så økte dette litt gjennom de kommende årene fordi forbundet fikk en egen post på statsbudsjettet, samt at effektene av Fragells vervekampanje slo inn. I 1981 nådde forbundet for første gang samlede inntekter over en million.

01 En annen grunn til at Human-Etisk Forbund vokste kraftig i 1983, var at staten innførte en ny kristen formålsparagraf for barnehagene dette året. Det falt ikke i smak hos mange, heller ikke tegneren Finn Graff.

I 1982 kom for første gang årseffekten av den nye loven. Da ble statstilskuddet fordoblet fra 700.000 til 1,4 millioner, og så kom kontingentinntektene i tillegg. Året etter, det store rekordåret 1983, endte Human-Etisk Forbunds samlede inntekter på 2,6 millioner.

Historiker Paul Knutsen formulerer det på denne måten: «Det sekulære HEF nå på vei inn gjennom perleporten til et økonomisk paradiss».

Meninger

PORTRETT

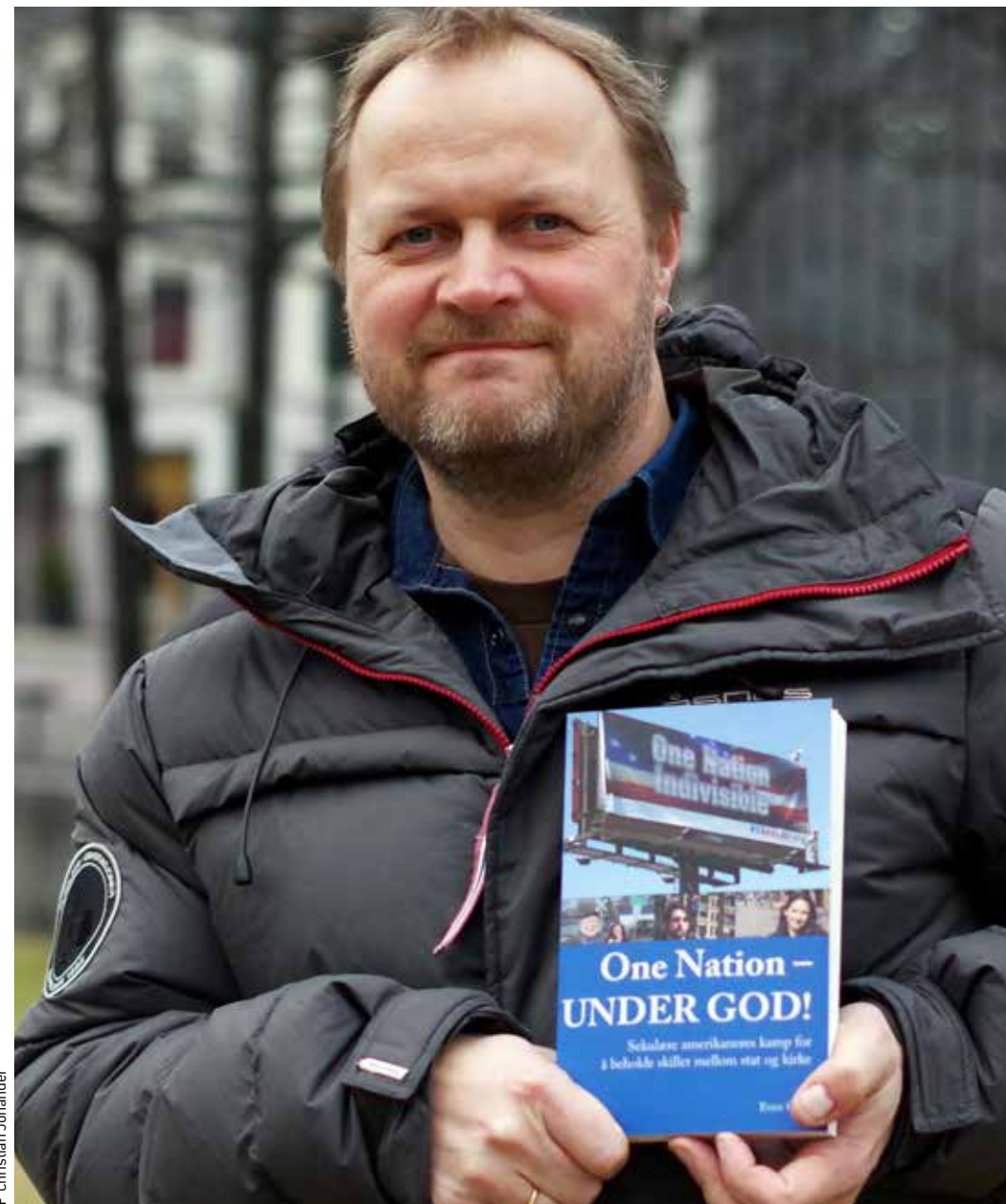
HUMANISMENS IDEER

MENNESKERETTIGHETER

HUMAN ETIKK

BØKER

INFORMASJON

F Christian Johander

ATEISTER I «GUDSLAND»

Fri Tanke-journalist Even Gran har skrevet bok om sekulære amerikaneres kamp for å bevare skillet mellom stat og religion. Han bodde nylig ett år i California med familien. Mens kona forsket trengte Gran noe å fylle tiden med. Han husket en artikkel han hadde skrevet på Fritanke.no. Hvordan gikk det med ateistfamilien som ble mobbet ut av byen de bodde i etter å ha protestert mot kristen forkynnelse i skolen? Fantest det flere slike historier?

I boka har han intervjuet andre som hadde opplevd tilsvarende ting. I tillegg har han gravd seg ned i USAs sekulære historie, blant annet hvorfor det står «In God we Trust» på dollarsedlene.

Les intervjuet på Fritanke.no [10084]

SNILLESTE HUMANIST I KLASSEN

Avholdsmann og vegetarianer. Reflektert og selvkritisk.
Ingen opprører. Møt Anders Garbom Backe (24),
nestleder i Human-Etisk Forbund.

F Humanistisk Ungdom

01

F Humanistisk Ungdom

02

Anders Garbom Backe (24)

Nestleder i Human-Etisk Forbund (2015-)

Tidligere leder (2013-2015) og nestleder (2012-2013) i HU

Studerer statsvitenskap ved Universitetet i Oslo

Samboer

T Aslaug Olette Klausen
F Arnfinn Pettersen

– Jeg har hørt folk i Human-Etisk Forbund referere til Humanistisk Ungdom (HU) som en lekeplass. Det er feil. Det er klart at en skal ha det morsomt på jobb, men det er moro med mening! Og jeg har aldri hatt så gode diskusjoner om livssyn som i HU. Det er folk som bruker tid på å undre seg, stille spørsmål, for å finne seg selv og sitt livssyn. Det er faktisk formålet, sier nestleder i Human-Etisk Forbunds hovedstyre, Anders Garbom Backe.

Human-Etisk Forbund (HEF) runder 60 år, og mens det ved jubileer selvsagt er naturlig å se bakover, skal vi her la dagens nestleder representere framtida. Garbom Backe var 24 år da

«Det er vi mennesker som diskuterer oss frem til og setter vår moral»

han ble valgt på fjorårets landsmøte, den yngste nestlederen i hovedstyret noensinne. Han snakker engasjert om forskjellene på moderforbundet og ungdomsorganisasjonen han for et lite år siden var leder av.

– Den største forskjellen er at Human-Etisk Forbund er en seremonimester. Det er lite nasjonal aktivitet, mest lokalt. HU er først og fremst en møteplass. Man diskuterer livssyn. Og man aktiviseres mest nasjonalt. Det er sommerleiren, helgeseminarer og så videre.

SOMMERLEIREN var da også inngangen til HU for den unge mannen fra Tønsberg i Vestfold. Her vokste han opp med mor, som var HEF-medlem uten å gi det til kjenne før han ble konfirmant. Selv hadde han frem til sjuende klasse det han kaller «barnetro». Sommeren før ungdomskolen var første gang han bannet høyt foran medelever.

– Jeg ba til gud på fotballbanen, og på skolen var historieundervisning og bibelundervisning det samme. Begge fagene var på en måte sannhet. Jeg vet ikke hva som førte til at jeg brått ble overbevist om at gud ikke finnes, men jeg husker jeg ble sinna over det som egentlig var en ganske uskyldig barnetro, forteller han.

– Det som opprørte meg var at det var så selvfølgelig, som det var noe vi bare var.

Det var dermed ingen tvil om at det skulle bli Humanistisk konfirmasjon på

ham, hans eget valg, slik han også hadde fått velge sin tro, og senere ikke-tro.

– *Du visste ikke om din mors livssyn, men ble det på et vis likevel en slags humanistisk oppvekst?*

– Når man ikke går i kirken, når man ikke ber, og ikke bedriver religiøs påvirkning, er det klart at det også har en påvirkning. Ikke-handling er også en handling. Mor stilte meg mange spørsmål og fikk meg til å reflektere over ting. Vi er ikke enige i alt, men det er nok ikke tilfeldig at det ble de humanistiske verdiene som kom meg nærmest.

KONFIRMASJON ledet til deltagelse på Human-Etisk Forbunds sommerleir året etter, i 2007. Dette var sommerleiren der ungdomsorganisasjonen skulle stiftes. Han ble selvsagt medlem.

– Jeg hadde venner som heller ikke var troende, men som valgte kristen konfirmasjon fordi det var norsk... Jeg ble

01 Konfirmasjon ledet til deltagelse på Humanistisk Ungdoms stiftelsesleir i 2007.

02 Mange flere sommerleirer er det blitt, i 2013 deltok han for første gang som leder i Humanistisk Ungdom.

veldig provosert. Jeg ville at de skulle stå inne for at de ikke trodde og diskuterte det mye. Jeg ble etter hvert litt upopulær blant vennene mine fordi jeg hang meg så opp i dette. Jeg ble kjent som «superhumanisten».

Den blivende 25-åringen er imidlertid ingen naturlig opprører. I hvert fall ikke i tradisjonell forstand. Han har, med unntak av en kort periode som metall-rocker, hevdet seg som snilleste gutten i klassen, og han har vært avholdsmann fra begrepet ga mening for ham som tenåring. ►

F. Dan-Raou / Husbo Miranda

01

► – De andre begynte å drikke på ungdomskolen. Det ville ikke jeg. Jeg så de forandret seg, og det var noe jeg ikke likte. Men jeg var med på fester og hadde det gøy. Det fortsatte frem til jeg ble 18, da bestemte jeg meg for å fortsette å være avholds. Jeg har ikke lyst til å være beruset, rett og slett. Jeg har ikke noe behov for det.

Kjøtt har han heller ikke spist annet enn ved uhell siden 2014. Bakgrunnen er ikke bare miljø eller helse, men dyrevelferd. Han finner ingen moralsk begrunnelse for at vi kan drepe dyr, når vi ikke dreper mennesker. Han er motstander av at en setter menneskers lyst over dyrs evne til å føle.

– Vi kan ikke ta ansvar for gepardens moral når den dreper for å spise. Vi mennesker har derimot et moralsk ansvar for hvilken smerte vi påfører andre. Men jeg tror det vil ta lang tid før eventuelt Human-Etisk Forbund

«Jeg er opptatt av å være redelig, og går ikke inn i en sak og har bestemt meg på forhånd»

kommer med en uttalelse der, for å si det sånn.

MODEN OG STRUKTURERT var ord som ble brukt om ham da han som 24-åring stilte til valg som nestleder i 2015. Han innrømmer at nettopp moden, for ikke å si det å være reflektert, er noe han streber etter å være.

– Det er viktig for meg. Jeg er veldig

selvkritisk, og hard mot meg selv. Jeg setter meg høye mål, og er aldri helt fornøyd med det jeg gjør. Samtidig får det meg til å forbedre meg hele tiden. Jeg etterstreber å bli bedre. Og det er jo når det er turbulent man er i bevegelse.

Backe kaller seg selv «usikker og utadventt». Ungdommens beskjedenhet er erstattet med imøtekommenhet. Hele tiden har han vært engasjert. I dag er han betalende medlem i hele 11(!) organisasjoner. Det har vært flere, og frem til han nå er for gammel var HU den viktigste.

Ungdomstidens skyhet holdt imidlertid på å komme i veien for HU-engasjementet. Han var redd for å dra på sommerleiren året etter oppstart. Men så ble han spurt av Helene Kleppestø, som senere ble HU-leder, om han ville komme på leieren. Han dro, opplevde å bli inkludert og stortrivdes, og endte like etter med å bli leder for nystiftede

02

«Vi mennesker har (...) et moralsk ansvar for hvilken smerte vi påfører andre [dyr]»

Vestfold lokallag, til tross for manglende tro på egne lederegenskaper.

KLEPPESTØ BLE OGSÅ avgjørende for hans videre HU-karriere. Hun trakk seg som styremedlem og oppfordret ham til å stille i stedet. Hun fikk ham til å få nok tro på seg selv til senere å stille som nestleder og deretter leder.

– Jeg har møtt folk som har hatt tro på meg, som har gitt meg tillit. Jeg har

gått inn i ting med stor usikkerhet. Men i etterkant ser jeg på det som en styrke. Jeg tror at det motsatte, altså å gå inn i noe med stor selvsikkerhet, gjør deg ganske lukket og blind. Usikkerheten har gjort meg åpen for nye perspektiver, bevegelse og utvikling, sier Garbom Backe.

Selvbildet skapes i møte med andre, og gode tilbakemeldinger, enten det er på møteledelse eller Dagsrevy-opptredener, gir opplevelse av mestring.

– Du reflekterer over hva du gjorde riktig, og ansvaret i rollen tvinger deg til å få frem det beste i deg selv, og i andre. Mitt ønske er også å få ut det beste i organisasjonen.

– Du har nå også gått inn i en ny rolle, som nestleder i HEF. Var det med samme usikkerhet?

– Absolutt. Jeg trodde ikke jeg skulle bli nestleder. Det var ikke en tanke som hadde falt meg inn.

01 I forbindelse med grunnlovsjubileet overleverer HU-leder Anders Garbom Backe HUs forslag til ny grunnlov – signert av sju av ni ungdomspartier – til stortingsrepresentant Michael Tetzschner.

02 Nyvalgt nestleder i Human-Etisk Forbund på fjorårets landsmøte.

– Det er et stort ansvar. Jeg anser meg egentlig mer som akademiker enn politiker. Politikere skal liksom kunne alt til enhver tid, og kan ikke innrømme feil. Mens jeg mener man må være ærlig på at man ikke vet alt. Jeg er tilhenger av at man kan se positive og negative ting i flere saker, og når en får gode prosesser kan en ta gode avgjørelser.

– Jeg er opptatt av å være redelig, og går ikke inn i en sak og har bestemt meg på forhånd. Verden er ikke sort-hvit, og vi har ikke alle svar. Jeg tror det er viktig ►

► å ha med den ydmykheten, og særlig for oss humanister. Vi er opptatt av kritisk tenkning, og rasjonalitet. Men det betyr ikke at vi er rasjonelle mennesker. Det tror jeg dessverre det er mange av mine medhumanister som glemmer i blant. Vi bruker heller ikke fornuften objektivt, men er også påvirket av tradisjon, miljø, vaner osv.

MENNESKEVERD, KRITISK TENKNING og moral uten overnaturlig vesen er for øvrig de viktigste stikkordene for å forstå Garbom Backes forhold til humanismen, og forbundet. Det preger også hans syn på forbundets oppgaver fremover.

– Det er viktig å stille seg spørsmålet om hva vi som livssynsorganisasjon skal jobbe med. For meg har det viktigste vært – og er – møteplassen, altså en diskusjonsarena for vårt livssyn. Det er vi mennesker som diskuterer oss frem til, og setter, vår moral. Møteplassen har vært veldig viktig for meg personlig, og det tror jeg også den er for mange andre.

Ledererfaringen fra HU har vært gode å ha med seg, om enn det er stor forskjell. Mest i form av mindre tidspress. I ungdomsorganisasjonen driver styret organisasjonen.

– Å være leder i HU er fulltidsarbeid. Og da ikke som i 100 prosent stilling, men 12 timer om dagen, syv dager i uka. Du har nesten ikke en eneste frihelg i løpet av året. Jeg tror ikke folk vet hvor mye arbeid det er. Hovedstyret har sjeldne møter, med mange papirer

«vi [ser] at Human-Etisk Forbund har vokst mye når vi har vært i opposisjon til statskirken»

og store og krevende saker, men mye mindre tidkrevende.

TIDEN SOM LEDER i HU var ikke egentlig mindre krevende. I 2011 jobbet han deltid som resepsjonist, var taekwondo-utøver, kjæreste, avlastningsfamilie for et barn med spesielle behov, bassist i to band, skrev to kapitler i konfirmasjonsbok og et par tekster til Fri tanke. Han innrømmer at det store engasjementet gikk utover det sosiale livet – og sønnen. Heldigvis tok han grep og lærte seg å ha lov til å slappe av.

– Det er lett å gjøre så mye når du føler at det du gjør er meningsfullt, så jeg angre ikke. Selv om vennene min nok hadde sett at jeg kom på en fest eller to, så har jeg et godt forhold til dem fortsatt. Den som kanskje har vært flinkst til å mase meg fra ting, å be meg ta på meg litt mindre, er samboeren min.

NÅR VI SPØR hva nestlederen mener er viktige oppgaver for Human-Etisk

Forbund fremover, har svaret spor av det som kan sies å ha vært en rød tråd i engasjementet hans: livssynsmøteplassen.

– I HEF hører jeg flere si at de har lite kapasitet og overskudd etter sere-moniene, og at det er mange av de samme ansiktene som går igjen. Det er fantastisk at folk holder et engasjement gående over lang tid, men kanskje ser vi ikke den flyten av nye ansikter som vi ønsker. Jeg lurar på om det kan ha sammenheng med at vi ikke har overskudd til å være den inkluderende møteplassen vi ønsker å være.

Dette er da også noe han vil jobbe med i hovedstyret fremover. Målet er smartere løsninger, prioritere bedre og engasjere medlemmene til mindre ad-hoc-oppgaver.

– Når vi ser bakover, og på undersøkelser, så ser vi at Human-Etisk Forbund har vokst mye når vi har vært i opposisjon til statskirken. Det gir et interessant spørsmål om hva HEF skal være i fremtiden, når vi får et tydeligere skille mellom stat og kirke og staten kanskje blir sekulær. Vi må bygge et helhetlig livssyn for det.

– Det jeg bekymrer meg for, er at vi da kanskje får et folk som er likegyldig til livssyn, som tar lett på det.

01 Anders Garbom Backe vil fortsatt arbeide for den inkluderende livssynsmøteplassen.

Den politiske tenkeren Thomas Hobbes utformet på sekstenhundretallet en samfunnskontrakt der Gud ikke hadde noen plass.

NATURTILSTANDEN MÅ TØYLES

10 sentrale tenkere for humanismen

Selv om sekulær humanisme er en ung «isme» historisk sett, har den en intellektuell arv som går helt tilbake til antikken. I denne artikkelserien presenterer filosof **MORTEN FASTVOLD** ti tenkere bak noen viktige ideer som humanismen har gjort til sine egne.

4

THOMAS HOBBS
(1588—1679)
Engelsk filosof med materialistisk verdensbilde. Politisk filosofi: menneskets naturtilstand medfører «alles krig mot alle», men fornuf-ten dikterer at man bør søke freden og det kan bare skje gjennom avtale og overenskomst.

Tidligere presentert: Sokrates
William av Ockham
Francisco Petrarca

Renessansen fremstilles gjerne som epoken da den nye naturvitenskap utfordret kirkens makt. Men det er litt misvisende. Kirken var nemlig for naturvitenskap, prosessen mot Galileo til tross. Først ved inngangen til den nyere tid begynte filosofer å tenke i baner som var farlige for kirken. Det gjaldt særlig Thomas Hobbes (1588—1679), som begrunnet politisk makt på et rent sekulært vis.

Den gang kongen angivelig fikk sin makt fra Gud, var politisk filosofi (til forskjell fra naturvitenskap) et brennbart tema. Utfordret man den tette alliansen mellom kirke og kongemakt, levde man farlig. Og det var det Thomas Hobbes tillot seg å gjøre. Med det resultat at verkene hans ble brent på bokbål, attpåtil i Oxford, der han hadde studert. Knappt noen annen tenker er blitt så forkjetret som ham.

Hobbes levde i en tid preget av ufred. Religionskriger herjet på det europeiske kontinentet, og i England var det borgerkriger. Engelskmennene engstet seg også for å bli invadert av den spanske armada. «Jeg ble født med frykten som min tvilling,» skrev Hobbes, og gjorde det til sin livsoppgave å pønse ut en

ny politisk orden som ga fred og trygghet for den enkelte samfunnsborger.

NOE SJARMTROLL var Hobbes ikke, verken personlig eller filosofisk. Filosofens menneskesyn er dystert, med spissformuleringer som at «mennesket er en ulv for mennesket». Hobbes har et våkent blikk for vårt store voldspotensial og mørke drifter og tilbøyeligheter. Hvis lover og politi og øvrighet ikke fantes, vil det oppstå en «naturtilstand» der bare selvoppholdelsesdriften rår. Bander og voldsmenn vil robbe dem som dyrker jord og produserer varer, og dermed hindre all økonomisk vekst. Med slike lovløse tilstander blir livet «solitary, poor, nasty, brutish, and short».

På Hobbes' tid rådet en kristen **naturretts-tenkning** som var blitt knesatt på tolvhundretallet. Denne postulerte at Gud hadde nedlagt en moralsk orden i skaperverket, som kunne utledes i form av naturgitte rettigheter. Dette trodde ikke Hobbes noe på. Han anerkjente bare én naturgitt rettighet, nemlig retten til å forsvare seg selv og sine med alle midler.

Forestillingen om en naturtilstand der bare selvoppholdelsesdriften dikterer hva den enkelte kan gjøre, er ment å virke avskrekkende. Slike tilstander kan jo ingen være tjent med! Heller ikke bandededere og klanshøvdinge lever trygt i en lovløs verden der også den sterkeste kan myrdes i et uoppmerksomt øyeblikk. Naturtilstanden er derfor noe vi alle er tjent med å unngå.

MEN HVORDAN SKAL det kunne skje? Jo, sier Hobbes, det kan skje ved en tenkt samfunns- ➤

Illustrasjon: Siri Dekken

«Utfordret man den tette alliansen mellom kirke og kongemakt, levde man farlig»

► kontrakt der hver og én avstår fra å ta loven i egne hender. Vi legger ned våre våpen og overdrar vår rett til å verge oss med vold til en sentral statsmakt – til det Hobbes

kaller en *suveren* (*sovereign* – hersker, monark, suveren). Suverenen får dermed et voldsmonopol. Det skal være suverenes oppgave, og ingen annens, å trygge borgernes liv og eiendom ved å lage gode lover og gripe inn med politimakt på den enkelte borgers vegne. Rettferdighet må utøves med et kaldt hode for å hindre eksesser utløst av sinne og hevnløst.

På sekstenhundretallet var eneveldige konger normen i de nasjonalstater man da så konturene av. Det var derfor nærliggende for Hobbes å se for seg suverenen som en eneveldig konge. På forsiden av hans hovedverk *Leviathan*, utgitt i 1651, troner da også en kjempe med krone på hodet over by og land. Han har et sverd i den ene hånden og et septer i den andre, og ansiktet utstråler en godlynt strenghet. Dette er åpenbart ingen despot.

Og – viktigst av alt – kjempens kropp er bygd opp av mange små mennesker. Det er jo de enkelte samfunnsborgere som skaper suverenen ved å inngå

en samfunnskontrakt som fremmer fred og fordragelighet, og som avverger naturtilstanden.

Hobbes' suveren trenger ikke å være en eneveldig konge. Den

kan også være en forsamling av ledere eller et parlament. Poenget er at suverenen må være sterk nok til å kunne sikre den enkelte borgers liv og eiendom. Dermed er det grunnprinsippet for den liberale **rettsstaten** Hobbes lanserer. Statens voldsmonopol er jo noe helt grunnleggende i dagens Norge og i vestlige land forøvrig.

BEMERKELSESVERDIG NOK bryr Hobbes' suveren seg lite om religion og livssyn. På et slående moderne vis er dette noe han ikke blander seg opp i. Uten at religionsfrihet gjøres til et eget tema, fremgår det at den enkelte borgers tro og meninger er en privatsak så lenge det ikke fører til opptøyer og annen voldsbruk. Også dette er et kjernepunkt i moderne, liberal tenkning.

Hobbes var da heller ikke så opptatt av religion. Antakelig var han ateist. Men det kunne man den gang ikke si høyt uten å bli skandalisert og utdefinert. Hobbes tok seg derfor bryet med å lage et siste kapittel i *Leviat-*

1 Naturretten

Betegnelse på rettslære basert på forestillingen om at mennesket naturgitte opprinnelige, allmenne rettigheter og plikter. Stoikerne hevdet i antikken at alle skrevne lover hentet sin gyldighet fra naturens ordning; og naturretten ble videreført i romersk rettsstenkning, og tilpasset kristendommen av Thomas Aquinas i middelalderen, og av ulike tenkere i renessansen og opplysningstiden. Ideen om naturretten var også en viktig inspirasjonskilde for de amerikanske og franske revolusjoner.

[Kilde: Store Norske Leksikon]

han, der han godtgjør at alt han fremsetter, er fullt forenlig med Skriftens ord.

Det hjalp ikke det minste. For som en sjokkert konge og geistlighet kunne fastslå, var Gud holdt *helt utenfor* Hobbes' resonnement. Suverenen får jo all sin makt nedenfra, fra borgerne som skaper ham slik fornuften dikterer dem til å gjøre. Deres samfunnskontrakt er rent sekulær, Gud har ingenting med saken å gjøre.

Dette var en farlig tanke i en tid da kongen angivelig fikk sin makt ovenfra, fra Gud. Den undergravde kongemaktens tette allianse med kirken, samt argumentet om at ulydighet mot øvrigheten også er ulydighet mot Gud. Uten noen gudegitt rett til å herske ble det langt mindre opplagt at kongen var i sin fulle rett til å bestemme hva han måtte finne for godt. Lagde han ikke gode lover og sikret sine undersåtters ve og vel, ville han miste sin legitimitet.

SAMFUNNSKONTRAKTEN ER imidlertid ikke slik at borgerne inngår en avtale med suverenen. Den går kun ut på at borgerne lover hverandre å ikke ta loven i egne hender og blir enige om å opprette en suveren. Når suverenen er opprettet, kan han ikke avsettes. Å konspirere for å styrte suverenen blir da den verste forbrytelse – særlig

hvis man egger og mobiliserer til borgerkrig for å få dette til.

Her er vi ved et problematisk punkt hos Hobbes, som også er blitt mye kritisert. Filosofen John Locke og andre i generasjonen etter Hobbes innvendte at det var uklokt – ja, nærmest galskap – å gi fra seg all makt til en suveren. Hvilke garantier hadde man da for at suverenen ikke utartet til en despot som veltet seg i luksus og styrte på tvers av folkets ønsker og interesser?

Slik Locke ser det, er det i visse tilfeller lov å kaste kongen. Borgerne må derfor ikke gi fra seg all våpenmakt. Locke frykter heller ikke at den politiske orden går i oppløsning straks et maktvakuum oppstår, som når en konge blir avsatt. Men så har han, til forskjell fra Hobbes, et heller positivt menneskesyn. I Lockes naturtilstand er det stort sett fredelig, fordi folk flest også der anerkjenner og respekterer naturgitte rettigheter som retten til liv og eiendom.

Til forskjell fra Hobbes var Locke kristen, nærmere bestemt kalvinist, og en tilhenger av naturrettsstenkningen. Etter at kalvinismen var blitt anerkjent som en «ordentlig» religion ved freden i Westfalen i 1648 (da Trettiårskrigen ble avsluttet), ivret Locke dessuten for toleranse og religionsfrihet. Selv om katolikker og ateister

2 Rettsstat

Betegnelsen på en stat som styres og fungerer utelukkende på grunnlag av offentliggjorte generelle regler, altså lover. Rettsstaten vokste fram i Europa etter Opplysningstiden og var en reaksjon mot datidens mer vilkårlige enevoldsstater, ofte styrt av en eneveldig monark.

[Kilde: Store Norske Leksikon]

var noe herk som ikke kunne tolereres, måtte den mektige og autoritære Church of England godta at også kalvinister og andre mindre, protestantiske kirkesamfunn hadde livets rett. Dette skriftet utga Locke anonymt, siden temaet var så brennbart.

MOT LOCKE VILLE Hobbes ha insistert på at borgerkrig er det aller verste som kan ramme et lands borgere. Da går lov og rett fløyten, hvorpå naturtilstanden blir en realitet. Altså må vi for all del unngå borgerkrig. Om det så skulle hende at kongen lever i sus og dus mens folk flest har det trangt, er dette et uten sammenligning mindre onde.

Verre er det hvis kongen ikke evner å styre slik han burde for å opprettholde lov og rett. Da mister han legitimitet, og forårsaker i verste fall at samfunnet faller fra hverandre og ned i naturtilstanden. Først da både kan og må borgerne skape en ny suveren gjennom en ny tenkt samfunnskontrakt. (Jeg skriver «tenkt» fordi Hobbes aldri forestilte seg at dette skulle skje helt konkret, for eksempel på et allmøte der samtlige borgere

«Suverenen får all sin makt nedenfra, fra borgerne som skaper ham slik fornuften dikterer dem til å gjøre»

deltok. Det ville selvsagt vært helt urealistisk.)

Med tanke på de forferdelige tilstander vi nå ser i havarerte stater som Syria og Libya og på Afrikas horn, synes Hobbes å ha et poeng. Dessuten viser

IS/Daeshs ugjer- ninger i all sin gru hva vi mennesker under visse omstendigheter er i stand til å gjøre. Hobbes ville forøvrig ha steilet over den lettvinde måten vi her i Vesten oppmuntret «den arabiske våren» på. «Uansvarlig!» ville han ha snøftet, og ansett det som farlig naivt å tro at et spontant opprør kan velte et autoritært regime som har befestet sin makt i generasjoner – for så å innføre demokrati og fryd og gammen nærmest over natten. Den triste utviklingen som fulgte (unntatt i Tunisia), er ut fra Hobbes' tenkning det vi måtte forvente.

FRA Å HA FÅTT sine bøker brent på bål kom Hobbes etter hvert til heder og verdighet. Slik han selv antok, ble han omsider anerkjent som en av de fremste politiske tenkere Vesten har fostret – men adskillig mer i England enn i USA.

Forskjellene på våpenlovene ►

► i England og USA illustrerer dette godt. Mens England har restriktive våpenlover, anses det å bære våpen nærmest som en menneskerett i USA. Og det er fordi de engelskmenn som utvandret til koloniene i Den nye verden hadde langt mer sans for Locke enn for Hobbes. De tilhørte stort sett lavkirkelige menigheter som ville bygge sine idealsamfunn på ny mark, langt unna statskirke og kongemakt. Dermed kom de til å se et motsetningsforhold mellom individets frihet og en sterk stat. Det gjorde ikke Hobbes, og det gjør ikke dagens og gårsdagens England. Og heller ikke andre europeiske land med en liberal, demokratisk tradisjon.

OM HUMANISTER kan verdsette Hobbes' sekulære politiske orden, fortoner kanskje menneskesynet hans seg som heller problematisk. For blir det ikke litt vel svartsynt å skildre mennesket som ulv mot ulv i naturtilstanden? Vi ligger da ikke alle under for mørke drifter og tilbøyeligheter! Hva med våre positive tilbøyeligheter, som det spontant å hjelpe andre i nød, og vår hang til samarbeid? Hvorfor skulle ikke disse vise seg å være vel så sterke?

Til dette ville Hobbes ha sagt at de enkelte mennesker helt klart er ulikt utrustet hva gjelder positive og negative tilbøyeligheter. Han kunne til og med ha medgitt at de fleste er heller fredelig anlagt. Men det holder at bare en minoritet er av det voldelige slaget, som ikke går av veien for å robbe og underkue fredssommelige medmennesker. Fullblods psykopater er ikke som oss andre, men er

skruppelløse individer som fort blir banditter og voldtektsmenn og bandedere dersom de ikke stoppes. Og det er for å stoppe slike at alle vi andre må ruste opp og bli med på voldskarusellen.

Mang en westernfilm har anskueliggjort dette dystre poenget. Først da det ville Vesten ble temmet med lov og rett, fikk den alminnelige borger et minimum av trygghet. Og dermed den frihet som må til for å blomstre både evnemessig og næringsmessig.

Som Immanuel Kant, opplysnings-tidens største filosof, skulle istemme et halvannet århundre senere, plikter vi mennesker å frembringe samfunnsmessige institusjoner som gjør det mulig for hver enkelt å handle moralsk; og som gjør det mulig å etterleve menneskerettighetene. Dette er helt i tråd med Hobbes og et vesentlig humanistisk poeng. Til tross for sin misantropi tilkjenner Hobbes oss den fornuft som trengs for å tenke i hans kontraktteoretiske baner. Slik at vi kan heve oss opp fra det dyriske nivået og bli mennesker i en normativ forstand, for å snakke med renessansehumanistene. Det vitner om en tro på mennesket som, tross alt, må kalles humanistisk.

Videre lesetips

Hobbes' hovedverk *Leviathan* finnes i flere engelske utgaver, men dette er ingen enkel tekst å lese. En norsk oversettelse av verkets del 1 og 2 kom på Vidarforlaget i 2012, med tittelen *Leviathan*, eller *En kirkelig og sivil stats innhold, form og makt*. Samme forlag utga også del 3 og 4 på norsk i 2015.

Langt mer overkommelig er Richard Tuck: *Hobbes: A Very Short Introduction*, 2002. Boka inngår i «The Very Short Introductions»-serien til Oxford University Press.

Høyst overkommelig er også Hannah Dawson: *Life Lessons from Hobbes*, Macmillan, 2013. Den inngår i en bokserie som den engelske humanistiske stiftelsen The School of Life har initiert.

En presentasjon av Hobbes er obligatorisk i oversiktsverker om politisk filosofi. En ny antologi om dette på norsk er: Jørgen Pedersen (red.): *Politisk filosofi fra Platon til Hannah Arendt*, Pax, 2013.

For de mer spesielt interesserte er Sorell: *Cambridge Companion to Hobbes*, Cambridge University Press, 2008 solid lektyre som omhandler de ulike sider ved Hobbes' filosofi.

Spesielt interesserte gjøres også oppmerksom på Ted H. Miller: *Mortal Gods: Science, Politics, and the Humanist Ambitions of Thomas Hobbes*, Penn State University Press, 2011.

Humanistisk temareise til Firenze

For tredje år på rad arrangerer Human-Etisk Forbund temareise i humanismens fotspor. Årets tur går til Firenze, og er viet renessansen.

Renessansen var en mangslungen periode (fra ca. 1350 til ca. 1650) som rommet en broket forsamling av renessansehumanister, oppfinnelsen av boktrykkerkunsten, reformasjonen, religionskriger og framveksten av den nye vitenskap på fysikkens og astronomiens område.

Firenze er byen som helst forbindes med denne epoken. Bykjernen er en vakker ansamling av praktbygg, kirker, katedraler og torg fra høymiddelalderen og renessansen, byens storhetstid. Man kan ikke utforske Firenze uten å bli overveldet av all arkitektur og kunst byen har å by på.

Les mer på human.no/firenze

www.humanistforlag.no

LIK HUMANIST FORLAG PÅ

OG FØLG OSS PÅ

Jeg ønsker å bestille ..... stk *Prostitusjon* á kr 229,- (172 for HEF-medlemmer)
Jeg ønsker å bestille ..... stk *Ekstremisme* á kr 299,- (224 for HEF-medlemmer)
Jeg ønsker å bestille ..... stk *Prosjekt baby* á kr 299,- (224 for HEF-medlemmer)
Jeg ønsker å bestille ..... stk *Universet* á kr 369,- (277 for HEF-medlemmer)
Jeg ønsker å bestille ..... stk *Når livet er kjipt* á kr 299,- (224 for HEF-medlemmer)

NAVN: .....

ADRESSE: .....

POSTNR./STED: .....

E-POST: .....

UNDERSKRIFT: .....

ADRESSATEN
BETALER
FOR SENDING
I NORGE

DISTRIBUERT AV
POSTEN NORGE

Humanist forlag AS
Svarsending 1039
0090 Oslo

F arkivfoto

01

Å tro og tenke det man vil

Menneskerettighetene har vært sentrale gjennom hele Human-Etisk Forbunds historie. Både som etisk grunnlag og som verktøy i kampen for livssynslikestilling.

Hva er menneskerettigheter?

Leder for Menneskerettighetsakademiet, **Lillian Hjorth**, skriver om problemstillinger knyttet til menneskerettighetene. Send gjerne spørsmål til: **lillian@mr-akademiet.no**

Human-Etisk Forbunds historie startet med at noen engasjerte individer ønsket å endre samfunnet. Humanetikerne protesterte mot kristenfolkets «moralmonopol» og hevdet at mennesker ikke trenger instruksjoner fra «Gud», men at de selv kan skille mellom rett og galt. Da pionerene stiftet forbundet i 1956 og ga uttrykk for sitt syn i det offentlige rom, brukte de en rekke av sine menneskerettigheter. Selv om de kanskje ikke reflekterte over det, var deres bruk av tro- og livssynsfriheten, tanke- og samvittighetsfriheten, ytrings- og informasjonsfriheten, og sist, men ikke minst forsamlings- og organisasjonsfriheten, nødvendige forutsetninger for etableringen.

DET SKULLE TA TID før Human-Etisk Forbund ble en stor organisasjon med gjennomslagskraft. Etter pangstarten i stiftelsesåret med 400 innmeldte, hadde ikke antallet økt til mer enn 1000 i 1970. Men ved å stille kritiske spørsmål til kristendommens moralmonopol og religionsutøvelsen, gjennom å organisere borgerlige (nå humanistiske) seremonier som stadig flere følte de hadde behov for, og sist, men ikke minst, gjennom å aksjonere mot en stat som ga privilegier til Den norske kirke, økte medlemsmassen sakte, men sikkert. Etter 30 år passerte medlemstallet 30 000, og i dag har Human-Etisk Forbund over 85 000 medlemmer.

F Even Gran

«For å være en pådriver (...) må forbundet fortsatt ta standpunkter som utfordrer»

Dagens forbund er en respektert aktør på tro- og livssynsområdet i Norge og verdens største humanistiske organisasjon sett i forhold til folketallet.

I takt med de internasjonale menneskerettighetenes voksende innflytelse, har Human-Etisk Forbund i økende grad lagt vekt på rettighetene i sitt arbeid. Norsk Humanistmanifest fra 2006 erklærer at *Humanismens menneskesyn kommer til uttrykk i FNs Verdenserklæring om menneskerettighetene: «Alle mennesker er født frie og like i verdighet og rettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskaps ånd.»* Et av de viktigste målene for organisasjonen har vært – og er – at statskirkeordningen må opphøre. Det prinsipielle menneskerettslige argumentet er at full religionsfrihet forutsetter likestilling mellom reli-

gioner og livssyn, og da kan ikke staten gi privilegier til bare ett trossamfunn.

Human-Etisk Forbund har også brukt de internasjonale menneskerettslige mekanismene som *redskaper*. Etter mer enn 10 års kamp mot KRL-faget i det

norske rettsvesenet fikk humanistene endelig gjennomslag for sitt syn da FNs menneskerettighetskomité i 2004 og Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i 2007, ga dem medhold. De internasjonale organene fastslo at det var i strid med menneskerettighetene at barn i offentlig skole ikke kan få fritak fra et religionsfag som kan virke misjonerende og der halvparten av pensum var viet til én religion, nemlig kristendommen. Det at de internasjonale beslutningene setter standarder for lignende saker i andre land, understreker hvor viktig Human-Etisk Forbunds innsats har vært i KRL-saken.

01 Dikteren og samfunnsdebattanten Arnulf Øverland var den siste i Norge som ble tiltalt for blasfemi. Han var også blant de første som tegnet seg som medlem på stiftelsesmøtet i Human-Etisk Forbund.

02 To av foreldrene som tok KRL-faget til retten, Arne Nytræ og Gro Larsen, og deres sønn Adrian Nytræ som saken gjaldt, har nettopp fått beskjed om at de har fått medhold i Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg i 2007. Generalsekretær i Human-Etisk Forbund, Kristin Mile, gratulerer.

I DAGENS FLERKULTURELLE og flerreligiøse samfunn vil en fortsatt prinsipiell holdning til menneskerettighetene være viktig. Diskriminering av kvinner og seksuelle minoriteter på religiøs grunnlag, tvangsekteskap, barn i isolerte trossamfunn, diskusjoner om religiøse symboler, karikaturtegninger og blasfemi samt religiøs ekstremisme på fremmarsj, illustrerer at utfordringene knyttet til tro- og livssynsfriheten ►

F. Dan-Raoul Husebø Miranda

01

► ikke synes å avta. Mange av fremtidens saker vil inkludere vanskelige menneskerettslige dilemmaer og for å gi gode svar, må Human-Etisk Forbund følge med i timen. Henvises det til menneskerettighetene, er det imidlertid viktig at humanister som andre er bevisste på at alle nyter de samme rettigheter. Retten til å etablere religiøse privatskoler, er for eksempel en operasjonalisering av den livssynsfriheten som vi bejaer og som er nødvendig i et fritt og mangfoldig samfunn.

Alle tros- og livssynssamfunn må fremover ha et bevisst forhold til *måten* man opererer på. Det pluralistiske samfunnet har spenninger i seg – dagens radikaliserings illustrerer poenget – og dialog og samarbeid mellom ulike tros- og livssynssamfunn kan ha signaleffekter av uvurderlig betydning. Et forbund som i sitt hverdagsarbeid er samarbeidsorientert, vil også ha legitimitet når mer kontroversielle standpunkter fremmes. For rollen som aktivist og vaktbikkje må ivaretas. For å være en pådriver – også menneskerettslig sett – må forbundet

fortsatt ta standpunkter som utfordrer. Debatten rundt omskjæring av gutterbarn er et godt eksempel. Internasjonale menneskerettigheter blir til positiv rett, nettopp fordi noen kjemper for dem.

AKKURAT SOM HUMANISTENE i Norge for 60 år siden etablerte sin organisasjon for å kjempe for tro- og livssynsfriheten, ønsker modige aktivister i andre land å gjøre det samme i dag. Mange av dem står overfor tøffe utfordringer. I en rekke stater er det fremdeles farlig å tenke annerledes enn majoriteten. Den internasjonale humanistorganisasjonen IHEUs ferske «Freedom of thought»-rapport viser at voldsutøvelsen mot annerledestenkende har økt det siste året, og at flere stater gir strengere straffer for «forbrytelser» som blasfemi og religiøst frafall i dag enn tidligere. Drap på ikke-troende skjer i Bangladesh og India, mens pisking og annen tortur skjer i Saudi-Arabia og Egypt. I 2015 førte «frafall fra Islam» til flere dødsdommer i Saudi-Arabia og i Mauretania.

Globaliseringen og dens spredning

01 Annerledestenkende lever farlig i en rekke land, blant annet i Saudi-Arabia, der fritenkeren Raif Badawi er idømt fengsel og piskeslag. En vesentlig oppgave for dagens norske humanister bør derfor være å bistå kolleger i andre land, slik at de også kan bruke sine menneskerettigheter for å endre sine samfunn.

av informasjon over landegrensene vil imidlertid føre til at stadig flere vil utfordre negative trekk ved tradisjoner, kulturer og religioner. En vesentlig oppgave for dagens norske humanister bør derfor være å bistå kolleger i andre land, slik at de også kan bruke sine menneskerettigheter til å stifte foreninger for å endre sine samfunn. Målet må være at det om nye 60 år – i 2076 – finnes et mangfold av humanistiske organisasjoner med utallige medlemmer verden over, som lenge har arbeidet og fremdeles gjør det, med menneskerettighetene som redskaper, mot diskriminering og for mer frihet. Frihet for mennesker til å tro og tenke det de vil.

F. NTB-Scanpix

– *Finner de selv noen sammenheng mellom denne innsatsen (engasjementet i kvinnesaksbevegelsen) og Deres kritiske holdning til kristendommen?*

– *Da jeg skrev mine første bøker, tror jeg nok ikke jeg var så klar over sammenhengen. Da var jeg så opptatt av å gjøre hva som gjøres kunne for snarest å få slutt på diskrimineringen av kvinnene. Jeg trodde at i våre nordiske land iallfall skulle det ikke være så vanskelig å få gjort det temmelig snart. Men etter hvert som jeg arbeidet meg tilbake i historien, så jeg jo hvor grunnfestet undertrykkelsen av kvinnene er. Jeg ble klar over både hvor uhyggelig infiltrert den er i hele samfunnsstrukturen og over den sterke sammenheng mellom den og religionen. Det er jo ikke bare Paulus som har satt kvinnen på den lave plass i tilværelsen. Det samme syn går som en rød tråd gjennom hele Bibelen fra Første Mosebok av, og er gjennom tidene blitt opprettholdt av alle kirkens prelater.*

Margarete Bonnevie ([1884-1970]) i intervju med Haagen Ringnes (på NRK tv i 1967, i bokform i boka Tanker om tvil og tro i 1969). Bonnevie deltok på stiftelsesmøtet i Human-Etisk Forbund og var et av medlemmene i det første styret. Hun var en av pionerene i norsk kvinnesaksbevegelse. Som leder av Norsk Kvinnesaksforening fra 1936–1946 var hun med og vekket nytt liv i kvinnebevegelsen i 1930-årene og kjempet i skrift og tale for kvinners rettigheter gjennom store deler av livet. Hun var politiker for Venstre og var styremedlem i International Alliance of Women 1939–1949. I sine egne bøker tok hun opp kvinnesaks historie i et humanistisk og feministisk perspektiv, blant annet i boka Fra mannssamfunn til menneskesamfunn (1955).

Global etikk er krevende og forlanger mye av oss.
Er det å forvente?

FREMMEDE SOM DRUKNER OG MORALENS GRENSER

T Norunn Kosberg, filosof og forfatter

Hvor langt rekker vår omtanke for andre? Hvor stort er omfanget av vår empati? Vi bryr oss mest om oss selv, vår nærmeste familie og våre nære venner, men de fleste av oss føler også omsorg for fremmede mennesker. Det amerikanske paret Sue og Hector Badeau endte opp med å adoptere 20 barn, mange med funksjonshemninger, i tillegg til sine to biologiske barn. Deres fokus var på de trengende barnas behov, ikke hvordan egne barn ville påvirkes av adoptivbarna. Paret var drevet av kris-

ten nestekjærlighet, grenseløs empati og viten om at hvis de ikke adopterte, ville barna få et svært vanskelig liv.

I sin bok *Strangers Drowning. Pushing morality to its limits* portretterer Larissa MacFarquhar Badeau-familien og andre ekstreme velgjørere – de er selvpoppofrende og påtar seg etiske forpliktelser som går langt over det som anses som normalt. Hun skriver om mannen som dedikerte sitt liv til kampen for kyllingers levkår i USA. Han nektet å ta oppvasken, til kjærestens irritasjon, siden det ville ta verdifull tid bort fra kampen for kyllingene. Han anså at millioner av kyllingliv var viktigere enn en misfornøyd kjæreste (Forholdet tok for øvrig slutt). Så var det paret som grunnla en institusjon for spedalske i India, og kvinnen som donerte bort nyren sin til en fremmed. Andre som blir portrettert i boka tar seg godt betalte jobber, kun med den hensikt å donere bort store deler av inntektene til gode formål.

01 Vi bryr oss om fremmede som drukner. Det viser reaksjonene på bildet av den døde treåringen på stranda i Tyrkia i september. Men hva skal til for at vi handler?

MANGE AV VELGJØRERNE er en del av bevegelsen av «effektive altruister», inspirert ►

«Jeg må erkjenne at det er grenser for min godhet»

► av tankene til den australske filosofen Peter Singer. Noen av disse har en slags overutviklet empatisk evne – hvor fremmede menneskers lidelse er like uutholdelig som om det var lidelsene til venner og nære. Det er antallet liv som kan hjelpes som teller, ikke de emosjonelle båndene man måtte ha til de man hjelper. Etikken er global, og hjelpen skal altså være mest mulig effektiv.

Disse godgjørerne er på en måte lette å mislike. De stiller i en høyere etisk klasse, de er råest på moral og får oss andre til å ta oss dårlig ut. Sammenliknet med disse kommer man ikke langt med kardedommeloven («Man skal ikke plage andre, man skal være grei og snill, og for øvrig kan man gjøre som man vil»). Å være snill og god på sin vei er uttrykk for en slags nærhetsetikk og er kanskje ikke nok for å kunne kalle seg god. Når man leser om disse moralske helgenene er det vanskelig å ikke få dårlig samvittighet for eget etisk ambisjonsnivå og innsats.

Selv kan jeg for eksempel ikke tenke meg å donere bort en nyre, selv om det kanskje er riktig utfra følgende logikk: Siden vi har to nyrer kan vi donere bort en nyre uten at det får større helsemessige konsekvenser for oss selv. Mens en person med ødelagt nyre vil dø hvis han ikke får ny nyre. Man taper mindre på å gi bort en nyre enn det hen som mottar den tjener på det. Er vi ikke dermed, ut fra en etisk tankegang, forpliktet til å donere vår friske nyre til noen som desperat trenger den? Hundrevis av nordmenn venter i kø for et nytt, livreddende organ. For mottakeren kan organtransplantasjon være den eneste mulighet for å overleve. Likevel er jeg ikke villig til å gjøre dette offeret. Jeg må erkjenne at det er grenser for min godhet, og at jeg kanskje sikter mot moralsk middelmådighet, snarere enn mot toppsjiktet.

Fremmede som drukner – tittelen på MacFarquhars bok kunne ikke vært mer aktuell. Vi husker alle bildet av lille Alan Kurdi, den syriske treåringen som i september i fjor ble skylt opp på

en tyrkisk strand og som – i hvert fall en stakket stund – bidro til å forandre opinionens og myndigheters syn på flykninger. Men tittelen henspiller ikke på Alans drukning, men på en berømt artikkel av nevnte Singer. Hans hovedpoeng i artikkelen er noe forenklet følgende: Hvis vi ser et barn som holder på å drukne i en dam, vil de aller fleste av oss føle oss forpliktet til å hjelpe, uavhengig av om vi kjenner vedkommende. Strengt tatt er det ikke noen moralsk forskjell om dette skjer i land langt unna, mener Singer. Over 20.000 barn dør av sult hver dag. Vi kan med små offer bidra til å avhjelpe mange dødsfall. Med Singers tankegang: Hvis vi bruker 1000 kr på nye sko som vi egentlig ikke trenger, som kunne blitt brukt til livreddende medisiner og mat – er vi ikke da ansvarlige for at andre dør? Hvis vi ikke gjør noe for å avhjelpe lidelse og død i andre land ved å gi en andel av det vi tjener, er vi ikke ansvarlige for manges død?

SINGERS PRINSIPP ER som følger: «Når det er i vår makt å forhindre at noe negativt skjer, uten at vi behøver å ofre noe av tilsvarende moralsk betydning, bør vi, moralsk sett, gjøre det.»

La oss si at vi kan redde et barns liv for hundre kroner, mens for oss betyr det kanskje bare et kinobesøk mindre. Vi kan altså forhindre at noe svært negativt skjer uten at det har noen sammenlignbar moralsk betydning for oss. Innvendig mot Singers prinsipp er at det er svært krevende å følge. Innebærer prinsippet at foreldre ikke kan kjøpe bursdagsgaver til barna sine? I stedet for å kjøpe en Playstation 4 kunne vi heller reddet 20 barns liv,

noe som er klart er av større moralsk betydning enn gaven.

Så lenge det er slik at noen lever i overflod samtidig som andre lider, har vi et mye større moralsk ansvar enn det de fleste av oss erkjenner, ifølge den australske filosofen. Det at millioner av mennesker sulter, mens andre har ressurser i overflod, mener Singer er moralsk uakseptabelt, og gjør at innbyggere i rike land har en plikt til å bidra i positiv retning. Selv donerer Singer 25 prosent av inntektene sine til hjelpeorganisasjoner. Hvem av oss kan tenke oss å følge hans eksempel?

Etikken som fokuserer på global rettferdighet, kan framstå som for ambisiøs og nesten umenneskelig ettersom vi alltid kunne ha gjort mer for andre mennesker. Men kan vi likevel la oss inspirere av altruistene til selv å gjøre en liten innsats?

NÆRHETSETIKKENS PÅSTAND er at vi skal konsentrere oss om mennesker i vår nærhet – de vi møter på vår vei. Et problem blir hvordan vårt ansvar for andre også kan gjelde fremmede mennesker vi ikke er i umiddelbar kontakt med. Flere har tatt til orde for at det er essensielt i vår globaliserte verden at vi må utvide rekkevidden for de vi bryr oss om og vil hjelpe. Disse mener at etikken må være vidtrekkende og global. Reaksjonene på bildet av den døde treåringen på stranda viser at vi bryr oss om fremmede som drukner.

Tips for videre lesning

MacFarquhar, Larissa: *Strangers Drowning. Pushing morality to its limits* (2015)

Caparros, Martin: *Sult* (2016)

Singer, Peter: *Famine, Affluence, and Morality* (1972)

Badeau, Sue and Hector: *Are We There Yet? The Ultimate Road Trip Adopting and Raising 22 Kids!* (2013)

Ekstremisme for nybegynnere

– Kilden til ekstremisme er en klippefast overbevisning om at man står på det godes side, og at alle andre er onde, sier Kristian A. Bjørkelo.

T Even Gran

Hensikten har vært å fortelle om et komplisert tema på en lettfattelig måte, sier forfatter Kristian Bjørkelo om boka *Ekstremisme* som ble gitt ut på Humanist forlag i februar.

– Mange av de andre bøkene som har kommet om ekstremisme er litt tunge, og tar det for gitt at leseren kan masse fra før. Det gjør ikke denne boka. Målgruppa er nybegynnere og ungdom. Det er en innføringsbok. Jeg har lagt stor vekt på at den skal være lettlest og lettforståelig. Folk som vet masse om temaet har lest dette før. Boka er ikke myntet på dem, sier han.

Bjørkelo er fornøyd med at han har klart å holde den røde tråden, og at han har greid å legge bort sin egen skråsikkerhet.

– Man må alltid dyrke tvilen og kritikken av det man selv står for. Spesielt på nettet er det lett at det danner seg bobler der man bare bekrefter hverandres verdensbilder. Å kjempe mot dette er antiektremisme i praksis, sier han.

BJØRKELO HAR TIDLIGERE vært mest profilert som ekspert på internettekstremisme. Når er dette bare et kapittel i boka. Det er imidlertid ikke slik at han startet med nettekstremismen, og nå har utvidet horisonten.

– Nei, det er omvendt. Jeg har nok hele tiden vært mest opptatt av det overordnede – ekstremisme som fenomen. Denne boka er et forsøk på å gi et lettfattelig og samlet bilde av fenomenet som sådan, og hvordan det arter seg på ulike arenaer, forteller han.

Boka tar for seg ekstremisme både på høyre og venstresida i politikken, samt

religiøs ekstremisme. Du kan også lese om psykologiske prosesser som kan føre til at folk ender opp som ekstremister.

Bjørkelo viser videre til eksperimenter som har vist at folk er i stand til å utføre de grusomste hvis forholdene legges til rette, og at folk faktisk også har gjort de grusomste ting, for eksempel under Holocaust eller under nedslaktingen i Srebrenica.

Han forteller hvordan internett legger til rette for ekkokamre der ekstremismen kan gro, eller der ensomme ulver som masseorderen Breivik kan finne næring til hatet sitt. Men han skriver også om hvordan nettet gjør det lettere å kjempe mot ekstremisme.

Men hva er egentlig ekstremisme? Her er det jo i sannhet en viss uenighet om definisjonene.

Bjørkelo slutter seg til den vanlige definisjonen om man i de aller fleste tilfeller er ekstremist hvis man er villig til å bruke vold for å fremme en politisk sak, mens tankesett som forutsetter bruk av vold klassifiseres som ekstremistiske.

– Flere av tankesettene vi omtaler

01 For å motvirke ekstremisme må man alltid dyrke tvilen og kritikken av det man selv står for, mener Kristian Bjørkelo.

som ekstreme, er ekstreme fordi de enten direkte eller indirekte krever at menneskeliv går tapt eller at folkegrupper blir undertrykte, skriver han.

VIL RYDDE I PROSTITUSJONSDEBATTEN

I Humanist forlags serie *Pro et Contra* – som har som mål å presentere de viktigste argumenter for og imot i aktuelle stridsspørsmål – er siste tema ut prostitusjon. Forfatter Andrés Lekanger legger ikke skjul på at han selv har tatt side, men tror han har klart å gi et sannferdig bilde av begge sider i debatten.

I debatten om prostitusjon – eller sexsalg – finnes det to grunnholdninger, mener Lekanger. Enten bryr man seg mest om hva som er best for samfunnet, eller så er man mer opptatt av hva som er best for individet. – De som anlegger et kollektivt perspek-

tiv vil stort sett alltid konkludere med at sexsalg er samfunnsskadelig og bør bekjempes med mål om å bli kvitt det fullstendig. Men hvis man tar utgangspunkt i individene, vil man i mye større grad mene at vi må tilrettelegge slik at sexsalg gjør minst mulig skade på de som er involvert og samfunnet rundt. De som velger individperspektivet liker ikke nødvendigvis det som skjer, men aksepterer det og mener vi heller må tilpasse oss enn å bekjempe fenomenet, sier han. Les hele intervjuet på [Fritanke.no \(10078\)](https://fritanke.no/10078)

JAKTEN PÅ DE SURE BITENE

Problemet med Hege Storhaugs bok er ikke at den er islamkritisk. Problemet er at det er elendig islamkritikk.

F NTB Scanpix

Islam – den 11. landeplage har Hege Storhaug kalt sin bok. Refe-ransen til Arnulf Øverlands kjente kristendomskritiske foredrag er åpenbar. Storhaug vil gjerne være en slags Øverland, bare at hennes kritikk er rettet mot islam.

Akk, om det bare var så vel. I sin famøse tale i Studentersamfun-det 21. januar 1933 kom Øverland riktignok med flere rimelig usaklige angrep på kristendommen, og han serverte også påstander av diskua-bel karakter. Foredraget hans var i det minste gjennomgående godt skrevet, og preget av humor. Storhaugs bok kunne trengt en solid redaksjonell gjennomgang, litt lystigheter og fokus. Den har ingen av delene. Den er derimot preget av både slurv og feil.

Men problemene stopper ikke der. Hege Storhaug skiller ikke mellom islam og islamisme. Hun hevder at det for henne er samvittighetsmessig umulig, en «intellektuell eller ideologisk teoriøvelse». Istedenfor gjør hun et skillet mellom «Mekka-musli-mer» og «Medina-muslimer», der de første fremstilles sympatisk og de andre som representanter for en «ureformert religion med røtter i den arabiske ørkensanden

på 600-tallet». Skillet er religions-faglig meningsløst. Den saudiske wahhabismen – islam på sitt mest reaksjonære og menneske-fiendtlige – er faktisk nettopp en reformbevegelse, en bevegelse som også definerer bort det mest av islamsk kultur og historie.

I *Islam – den 11. landeplage* blander hun sammen likt og ulikt, relevant og irrelevant, historie og samtid, til en eneste suppe. Kilde-bruken er ofte problematisk, Storhaug velger ut det som passer i eget narrativ, og kildekritikken er ofte fraværende. Her dukker både den rabiat antimuslimske skri-benten Robert Spencer, Eurabia-teoriens opphavskvinne Bat Ye'or og den amerikanske fysikeren Bill Warner opp, uten problematisering. Sistnevnte låner hun blant annet prosenttall fra: Storhaug presterer å påstå at 9,3 prosent av «trilo-gien» Koranen, *sira* og hadithene er «negativ og fiendtlig til jødene», mens Hitler bare viet «syv prosent av *Mein Kampf* til jødehat».

Denne måten å prosentregne litteratur på er i seg selv underlig, men samtidig: Enhver som kjen-ner Hitlers verk vil finne påstan-den fullstendig absurd. Tallene er snytt ut av Warners nese, etter en

lesning av blant annet Koranen som får Fandens lesning av Bibe-len til å fremstå ganske rimelig. I en fotnote viser det seg at Storhaug er forberedt på kritikk, og på at «islams talspersoner [og deres norske støttespillere] vil diskre-ditere Warner». I hennes øyne er Warners prosentlek både syste-matisk, solid, troverdig og basert på logisk sans og kritisk fornuft. Mon det.

Problemet med Storhaugs bok er ikke at den er islamkri-tisk. Problemet er at det er virke-lig dårlig islamkritikk. Det hender hun treffer, men i jakten på det hun selv omtaler som sure biter i godteposen, blir det mye rot på veien. Når dette kombineres med rene dystopier, får man en miks som minner langt mer om Marta Steinsviks anti-katolske verk *Sankt Peters himmelnøkler* enn om Øverlands humoristiske kris-tendomskritikk. Eurabia-teorien – en ren konspirasjonsteori – ligger hun vel og merke unna. Til gjen-gjeld presenteres vi for en annen forestilling fra det anti-muslimske tankeuniverset, at vi nå er inne i en tredje jihad. Den første skjedde da muslimene krysset Gibraltarstre-det på 700-tallet. Den andre stod ottomanerne for. Slik reduseres godt over tusen år med historie til en slags episk historie om kampen mellom godt og ondt av en type som minner mer om dårlig fanta-sylitteratur enn om noe annet.

Den som vil lese god islamkri-tikk bør heller lese for eksempel Irshad Manjis *Hva er galt med islam?* [Cappelen Damm, 2005].

Øyvind Strømmen
Religionsviter og frilansjournalist

EKSTREMISME
KRISTIAN A. BJØRKELØ
[Humanist forlag, 2016]

Våre ekstreme medmenneske

Dersom du ønsker å forstå ein ekstremist er Kristian Bjørkelo si bok *Ekstremisme* ein god stad å byrje. Sjølv om boka slår fast at ho handlar om ekstremisme, er dette først og fremst ei bok om ekstremistane, om einskildmenneske og om rørslene dei har vore knytt til. Dette har klare føremoner, men også bakdelar. Det siste skal vi kome attende til.

På ein lettfatteleg måte og med eit inviterande språk opnar Bjørkelo ein veg inn til eit univers som er framand for dei fleste av oss. For sjølv om Noreg i tal har hatt nokså mange ekstremistar opp igjen historia, har dei berre unntaksvise vore så veldig ekstreme. Det største ekstremistfe-nomenet i etterkrigstida, ml-rørsla, enda typisk nok opp med parolar om å stenge grensene og meir demokrati på arbeidsplassane.

Det er utan tvil ei styrke ved boka at ho ikkje krev store forkunnska-par, men på ein pedagogisk måte framstiller ulike former for ekstre-misme. Boka har to hovudgrep: å knytte fortellinga til einskildmenneske og at forfattaren sjølv er tilstade i teksten. Når Bjørkelo let ulike former for ekstremisme samtale med si eiga fortid som «nesten-ekstremist», radikalisert gjennom lukka forum på internett kjem ein nær inn på ekstremistane som [med-]menneske. Dette er også eit sentralt poeng i boka: Ein kan ikkje forstå ekstremismen utan å forstå ekstremisten og samspelet mellom einskildmennesket og gruppa.

Ekstremisten kjempar for «det gode og rettvisе», er villege til å bruke vald for å nå mål, har eit unyansert og paranoid verdsbilete der alt og alle er delt inn i godt og vondt, og skuldar på syndebookar (som oftast jødane) som konspirerer for å hindre at det «naturlege», «sanne» og «ekte» skal få vekse fram.

Boka talar i hovudsak til eit «vi», dei som ikkje er ekstremistar men ønsker å forstå fenomenet, men tidvis også til eit «du», dei som enten er, eller er i faresona for å verte, ekstremistar.

På sitt beste evnar Bjørkelo med desse grepa å gie lesaren ein nærleik som gjer oss i stand til å forstå ekstremistane, kva som driv dei og kva dei ønsker å oppnå.

Om det er ei innvending mot boka, så er det at grepa som skapar nærleik også kan verke til at vi aldri heilt kjem under overflata. I vekt-legginga av ekstremisten vert openberre viktige moment som kultur og samfunn nesten usynlege.

Kva er tilhøvet mellom samfunn og individ? Kvifor har dei skandina-viske ekstremistane vore så lite ekstreme? Kvifor laga Hitler og Stalin konsentrasjonsleirar då dei kom til makta, medan Mandela og kvinne-sakskvinnene vart gode demokratar? Dette er spørsmål som kanskje i større grad burde vore tatt opp til drøfting i ei bok om ekstremisme.

Nikolai Brandal
historikar og forfattar
[har mellom anna gitt ut bøker på Humanist forlag]

FRYKTENS MAKT
FRIHET ELLER TAUSHET I TERRORENS TID
VEBJØRN SELBEKK
[Aschehoug forlag, 2016]

God og viktig bok

10. januar 2006 publiserte den kristne avisen Magazinet Jyllands-postens Muhammed-karikaturer. På samme tid var en gruppe danske imamer på reise til flere muslimske land, hvor de viste frem Jyllands-postens karikaturer, samt en rekke andre, langt grovere tegninger. Resultatet var opptøyer og demonstrasjoner i månedsskiftet januar/februar. Mer enn 150 mennesker døde. Tidslinjen er verdt å merke seg for de som fortsatt insisterer på at Magazinet publiserte tegningene etter at de store opptøyene hadde begynt.

I *Fryktens makt* forklarer Vebjørn Selbekk, daværende redaktør for Magazinet – nå det samme i Dagen, hvorfor han valgte å publi-sere en faksimile av karikaturene, til tross for at de alt hadde avfødt skarpe reaksjoner: fordi det var den journalistisk opplagte tingen å gjøre. Når man skriver om omstridte tegninger, er det naturlig å la leserne selv få se karikaturene det krangles om. For mange hadde ikke sett dem. Jeg husker selv en rekke diskusjoner på den tiden med folk som aldri hadde sett dem, eller i beste fall hadde sett et par av de mest omstridte.

Fryktens makt er i praksis en bok i tre deler. Den første forteller om Selbekks besteforeldre på morssiden. Om mormoren som tok med sine to barn og krysset grensen mellom øst og vest i Berlin før muren rakk å stenge den helt. Og om morfaren som ble igjen i Øst-Tyskland og slo seg opp gjennom medlemskap i partiet. Og den skildrer lille Vebjørns barndomsbesøk i DDR – de tomme butikkene, de hviskende samtalerne, Donald-blader som ble beslaglagt av grensevaktene.

Deretter følger Selbekks utlegging av karikaturstriden, sin rolle i den og en gjentakelse av hans kraftige kritikk av norske myndigheters håndtering av den.

Siste del, omlag halve boken, er en gjennomgang av de mest sentrale sakene der terror, drap og drapstrusler fra muslimsk side har bidratt til det han anser som en innskrenking av ytringsfriheten. Det er en problemstilling jeg kjenner meg igjen i. I 2006 var jeg redaktør for Huma-nist. Vi publiserte aldri karikaturene. Og når sant skal sies lå det aldri noen fine prinsipper bak det. Vi publiserte dem ikke fordi vi fryktet konsekvensene. Når så den norske regjering lot alle hemninger fare og holdt Selbekk ansvarlig for blant angrepet på den norske ambassaden i Syria, var det siden aldri aktuelt å publisere dem.

Vebjørn Selbekk har skrevet en god og viktig bok. God fordi han gir rikelig av seg selv og viser det menneskelige i det storpolitiske. Viktig fordi han gir en grundig gjennomgang av en av de største utfordringene for en fri og åpen debatt i vår del av verden. Les den.

Arnfinn Pettersen
seniorrådgiver i Human-Etisk Forbunds
Ideologi- og livssynsavdeling

ISLAM – DEN 11. LANDEPLAGE
HEGE STORHAUG

[eget forlag, 2016]

Les en lengre versjon
av denne anmeldelsen
på Fritanke.no
[10051]

FIN FILOSOFIBOK TROSS SKJØNNHETSFEIL

Noen rare valg og unøyaktigheter til side, her er en god introduksjon til filosofisk tenkning for alle som tror at det er for vanskelig.

Å lage en både enkel og seriøs introduksjonsbok om filosofi, beregnet på folk flest, er alt annet enn enkelt. Det britiske forlaget Dorling Kindersley har gjort et ambisiøst forsøk på det med *The Philosophy Book. Big Ideas Simply Explained*, som kom i 2011. Verket foreligger nå på norsk, med tittelen *Den store filosofiboka. Teorier & ideer enkelt forklart*, utgitt på Pegasus forlag, og er tiltalende lesning.

Et helt forfatterteam av britiske filosofiprofessorer har bestrebet seg på å gjøre et stort knippe filosofiske ideer begripelige på et kortfattet vis. Og på designersiden har man tatt tidsmessige pedagogiske virkemidler i bruk for å gjøre oppslagene mer leservennlige og poengterte enn i tradisjonelle, leksikalske bokverk. Det har man lykkes bra med.

Til forskjell fra tradisjonelle innføringsbøker i filosofi fokuserer *Den store filosofiboka* på bestemte filosofiske ideer, i stedet for å presentere alle hovedtrekk ved de enkelte tenkere, slik man vanligvis har gjort. Det er et friskt grep som gjør det mulig å beskrive den aktuelle ideen mer utførlig enn i et filosofisk leksikon, og til dels like utførlig som i større introduksjonsverk. Det gjør det også mulig å sveipe innom mer enn hundre filosofer, fra Thales fra Milet rundt år 500 før vår tidsregning til nålevende størrelser som Peter Singer og Slavoj Žižek. Vår egen Arne Næss har fått sitt oppslag, der hans økosofi fra 1970-tallet presenteres.

Fortjenstfullt presenteres også noen ideer fra ikke-vestlige filosofer, som en påminnelse om at særlig Asia har like lange filosofiske tradisjoner som Europa. Også arabiske og persiske tenkere fra den islamske storhetstiden fra 700-tallet og fram til renessansen er tatt med, enda disse stort sett utelates i filosofihistoriske verker. Dermed innlemmes navn som Avicenna, Averroës og Moses Maimonides – som ble behørig studert av datidens vestlige tenkere – i vår allmennkunnskap.

Ulempen ved kun å fokusere på enkeltstående filosofiske ideer er at man må velge bort andre ideer som kanskje er like sentrale. Påfallende nok er bokas forfattere langt mer opptatt av ontologi (læren om det som finnes/eksisterer) og erkjennelsesteori enn av etikk og politisk filosofi. Dette kan vi til tider sette spørsmålstegn ved – som når man velger å presentere Thomas Hobbes' mekanistiske ontologi fremfor hans politiske kontraktteori, enda den sistnevnte har hatt langt større betydning (se for øvrig side 64 dette nummer red. anm.). Og når man for Bertrand Russells del velger hans idé om latmannslivets gleder, selv om den ikke akkurat er sentral i hans bindsterke forfatterskap.

Men siden det ikke finnes noen objektiv fasit for hvilke ideer som er viktigere enn andre, og siden man ikke nødvendigvis må velge den ideen som er viktigst, men kanskje like gjerne den som er artigst, blir det langt på vei en skjønnssak hva man velger å ha med.

Fremstillingen har et overveiende sekulært preg, selv om kristne tenkere som Anselm av Canterbury og Thomas Aquinas vies god plass. Med på kjøpet er noen inngrodde humanistiske myter som nevnes i forbifarten her og der, som at Galileo ble satt i fengsel og at Hypatia fra Alexandria ble drept av en kristen mobb, og at kirken følte seg truet av naturvitenskapens framvekst. Enda en kilde til ergrelse er at de mange kunstverkene som gjengis, står uten verktittel og navn på kunstneren.

Men sine skjønnhetsfeil til tross er *Den store filosofiboka* en god introduksjon til filosofisk tenkning for alle som tror at dette er for vanskelig for dem. Her kan de se at det slett ikke behøver å være tilfelle. Og man må ikke lese boka fra perm til perm. Ta heller ett oppslag av gangen.

Morten Fastvold
skribent og filosofisk praktiker

Lillian Hjorth, leder for Menneskerettighetsakademiet og spaltist i Fri tanke, har nylig gitt ut boka *Menneskerettigheter og aktivisme*, der sju norske og utenlandske menneskerettighetsaktivister er intervjuet.

– Jeg har undervist i

Ny bok om menneskerettigheter

menneskerettigheter i snart tjue år; har holdt kurs og foredrag i inn- og utland og skrevet bøker og artikler. Som den uforbederlige optimisten jeg er, er jeg overbevist om at mer kunnskap om menneskerettigheter blant folk flest, vil bidra til mer respekt, mindre diskriminering og friere og fredeligere samfunn. I en tid med urettferdighet og overgrep, og der ulikheter fører til radikalisering, ekstremisme, krig og konflikt, trenger vi redskaper som kan bringe verden videre. Menneskerettighetene med deres etiske fundament og juridiske virkemidler, er nettopp slike. De har et veldig potensial som demokratibyggende

fellesverdier i dagens flerkulturelle samfunn, skriver hun i forordet til boka.

Boka tar for seg hvordan menneskerettigheter utspiller seg som juridisk system gjennom overnasjonale konvensjoner landene gjennom FN og ulike andre samarbeid har forpliktet seg på; kvinners rettigheter og deltagelse; menneskerettigheter i krig og flyktninger og asylsøkeres rettigheter. I tillegg er altså sju aktivister intervjuet, blant dem norske norsk-pakistanske Deeyah Khan som står bak dokumentarfilmene *Banaz: A Love Story*, om britisk-kurdiske Banaz som ble æres drept av sin familie og fjorårets *Jihad*, som handler om radikali-

sering av unge muslimer i Storbritannia. En annen av aktivistene som er intervjuet, er nigerianske Leo Igwe, som er aktiv humanist og engasjert mot forfølgelsen av mennesker som anklages for å være hekser, en utbredt tro flere steder i Nigeria og noen andre afrikanske land.

**DEN STORE
FILOSOFIBOKA.
TEORIER & IDEER
ENKELT FORKLART**

[Pegasus 2016]

«Even Gran har skrevet en svært interessant bok om ståa for amerikanske ateister og humanister. Anbefales på det varmeste».

Arnfinn Pettersen, Human-Etisk Forbund
Mer info: evengran.no/bok/

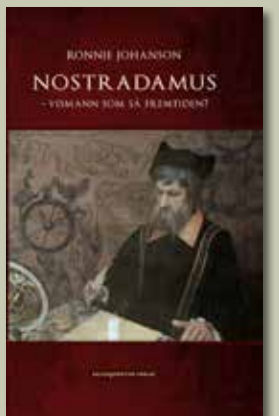
«...en kritisk, grundig og strålende bok.

I 2012 utga jeg spenningsromanen Nostradamus' testamente. Når jeg nå leser Ronnie Johansons bok, skulle jeg virkelig ønske den hadde foreligget i 2011, da jeg skrev min roman.

På mange måter kan man lese boken som en slags detektivroman der forfatteren avkler den skyldige til stakkaren står ribbet og naken på åstedet uten et ord til sitt forsvar. Er du det aller minste interessert i Nostradamus spesielt eller avsløring av sjarlatansk metode generelt, er denne boken en skikkelig godbit.»

Tom Egeland

Boken kan bestilles i alle bokhandler, eller direkte fra forlaget: Religionskritisk.no

HOVEDKONTOR

Brugata 19,
Postboks 9076
Grønland
0133 Oslo

Tlf 23 15 60 00
human@human.no

For mer informasjon:
www.human.no
Se også: facebook.no/
humanetiskforbund

FYLKESKONTORER

Østfold
Tlf 69 31 71 65
ostfold@human.no

Rogaland
Tlf 51 90 64 50
rogaland@human.no

Akershus
Tlf 23 15 60 80
akershus@human.no

Hordaland
Tlf 55 21 41 90
hordaland@human.no

Oslo
Tlf 23 15 60 60
oslo@human.no

Sogn og Fjordane
Tlf 57 67 53 90
sognogfjordane@human.no

Hedmark
Tlf 62 53 05 22
hedmark@human.no

Møre og Romsdal
Tlf 71 21 56 05
moreogromsdal@human.no

Oppland
Tlf 61 17 67 10
oppland@human.no

Sør-Trøndelag
Tlf 73 80 64 80
sor-trondelag@human.no

Buskerud
Tlf 32 89 36 70
buskerud@human.no

Nord-Trøndelag
Tlf 486 06 228
nord-trondelag@human.no

Vestfold
Tlf 33 31 32 05
vestfold@human.no

Telemark
Tlf 35 53 13 38
telemark@human.no

Nordland
Tlf 75 52 97 00
nordland@human.no

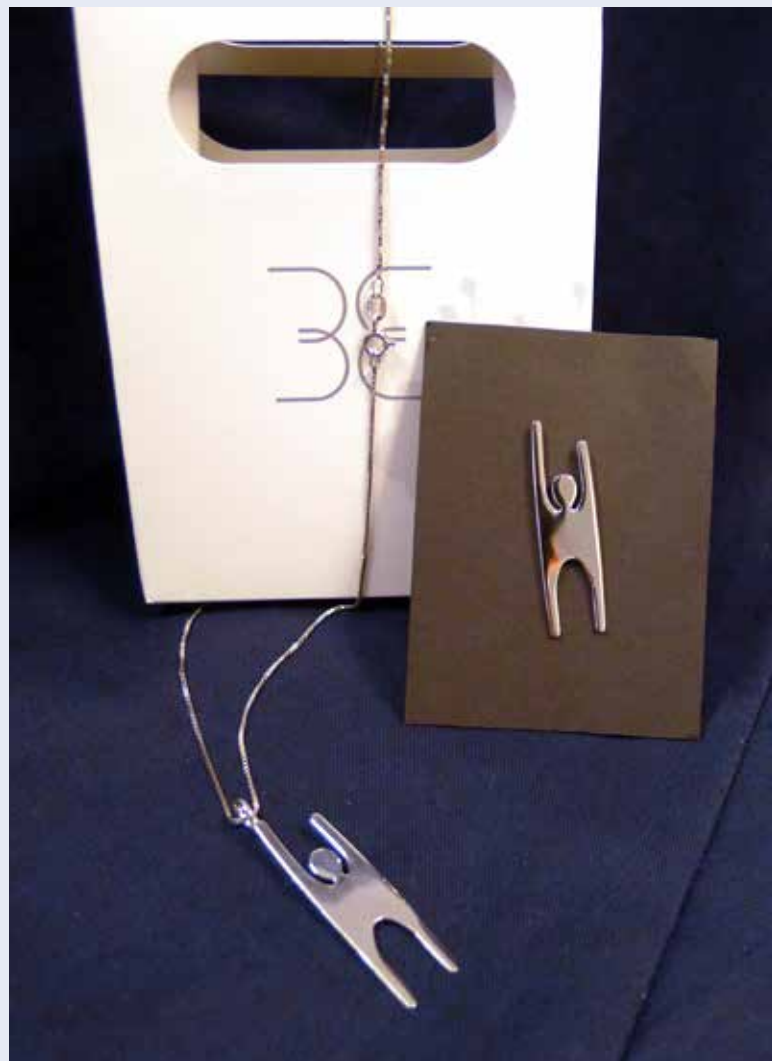
Aust-Agder
Tlf 37 02 41 00
aust-agder@human.no

Troms
Tlf 77 65 81 98
troms@human.no

Vest-Agder
Tlf 957 59 541
vest-agder@human.no

Finnmark
Tlf 950 76 923
finnmark@human.no

For kontortider og annet, se **human.no**.

Smykk deg med humanistsymbolet

Nå kan du velge mellom et stort utvalg smykker med humanistsymbol – både i gullemalje og sølv, som halssmykke, øredobber, slipsnål og brystnål.

Se vår nye nettbutikk **human.no/butikk**

Den nye nettbutikken har nedskalert vareutvalget slik at vi nå tilbyr kun smykker og tradisjonelle humanistpins, mens vi vil ha et større utvalg når vi stiller med fysisk butikk ved Human-Etisk Forbunds landsmøter og landskonferanser.

Vil du reflektere og tenke kritisk sammen med andre?

F. Tine Poppe

Rundt 10000 ungdommer er i år humanistiske konfirmanter – og til sammen over 250000 har deltatt i kurset siden det ble arrangert for første gang i 1951.

Humanistisk konfirmasjon inneholder både kurs og avslutning med en høytidelig seremoni. Kurset tar for seg ulike etiske problemstillinger, og det legges vekt på ungdommens vilkår.

Med konfirmasjonskurset ønsker Human-Etisk Forbund å oppmuntre til selvstendig tenkning og etisk refleksjon i tillegg til å styrke de humanistiske verdiene i samfunnet. Gjensidighetsfølelse, ansvarsbevissthet og respekt for andre er fine ord, men hva betyr de – ikke bare på papiret, men også i praksis? Og hva betyr det å ta ansvar for egen livsutfoldelse – og samtidig bidra til at andre har de samme mulighetene?

Viktige temaer som blir tatt opp er livssyn, humanisme, kritisk tenkning og menneskerettigheter. I tillegg kan engasjement, empati, rasisme, toleranse og kjønnsroller være aktuell tematikk på kursene, som gjerne tilpasses lokale forhold.

Humanistisk konfirmasjon 2017 – påmelding åpnes 2. mai kl 12

Se **human.no/konfirmasjon**

Barn under 15 år?

Vi kan få offentlig støtte for medlemmers barn under 15 år, men du må selv registrere barna dine hos oss. Hvis du vil at den offentlige støtten skal gå til oss, send oss skjemaet du finner på **www.human.no/barn** eller kontakt oss på **medlem@human.no** eller 23 15 60 10.

Du kan også sende SMS til 2377: **HEF BARN** + barnets navn og fødselsnummer

Har vi riktige opplysninger om deg?

Over 7000 medlemmer bruker vår **Min side**. Registrer deg du også!

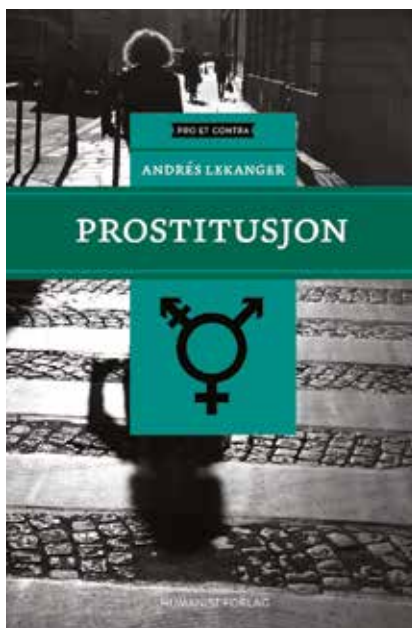
På Min side kan du se hvilke opplysninger Human-Etisk Forbund har registrert på deg, og du kan også endre eller rette opp opplysningene.

For å registrere deg på **minside.human.no** trenger du medlemsnummeret ditt. Det finner du ved siden av adressen på baksiden av dette magasinet. Du lager selv brukernavn og passord ved første gangs pålogging.

Kjenner du noen som ønsker å bli medlem? La dem sende SMS til 2377: **HEF medlem** og navn og fødselsdato. Da tar vi kontakt og tilbyr medlemskap.

ANDRÉS LEKANGER: PROSTITUSJON

Er du for eller mot sexkjøps-
 loven? For eller mot bordeller?
 Er prostitusjon sexarbeid eller
 overgrep? Les *Prostitusjon. Pro et
 contra* og gjør deg opp din egen
 mening.

Kr 229,- (172 for HEF-medlemmer)

KRISTIAN A. BJØRKELO:

EKSTREMISME

Denne boka utforskar ekstre-
 mismen i ulike former. Boka
 dekker spekteret frå høgre- til
 venstreekstremisme og syner kva
 som er ulikt og kva som er likt,
 og kva dei har felles med religiøs
 ekstremisme, på eit vis som er lett
 forståeleg.

Kr 299,- (224 for HEF-medlemmer)

PROSJEKT BABY

Kr 299,- (224 for HEF-medlemmer)

DET USYNLIGE UNIVERSET

Kr 369,- (277 for HEF-medlemmer)

NÅR LIVET ER KJIPT

Kr 299,- (224 for HEF-medlemmer)